

MARX ENGELS

valitut teokset
6 osaa

OSA

5

MOSKOVA
KUSTANNUSLIIKE EDISTYS
1979

Kaikkien maiden proletaarit, liittykää yhteen!

OIKAISUJA

s. 5	otsikko	<i>on</i> ASUNTOKY- SYMYKSESTÄL ¹	<i>po.</i> ASUNTOKY- SYMYKSESTÄ ¹
s. 365	rivi 1 ylh. 2 ylh.	mintyy esaiksi	esiintyy maiksi
s. 594	9 ylh.	yöväenpuolueen	työväenpuolueen

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

VALITUT TEOKSET
6 OSAA

MOSKOVA

KARL MARX FRIEDRICH ENGELS

VALITUT TEOKSET
6 OSAA

OSA

5

KUSTANNUSLIIKE EDISTYS

1979

0000000000

602-10111
17-114-17-(16)111

К. МАРКС И Ф. ЭНГЕЛЬС
ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ В ШЕСТИ ТОМАХ
ТОМ 5

На финском языке

Suomentajat Antero Tiisanen (s. 105–111, 117–136 ja 331–448) ja Vesa Oittinen (s. 179–330 ja 449–523). Muiden teosten suomennos perustuu kustannusliike Edistyksen 1971–1973 julkaisemaan Marxin ja Engelsin Valittujen teosten kolmiosaiseen laitokseen

PAINETTU NEUVOSTOLIITOSSA

© Издательство «Прогресс», 1979. Сборник

© Kokoelma. Kustannusliike Edistus 1979

МЭ $\frac{10101-895}{014(01)-79}$ 417-79

0101010000

Friedrich Engels

ASUNTOKYSSYMYKSESTÄL¹

TOISEN PAINOKSEN ESIPUHE

Tämän teoksen muodostavat ne kolme kirjoitusta, jotka julkaisin leipzigiläisessä »Volksstaatissa»² vuonna 1872. Juuri siihen aikaan Saksaan satoi satamall³ ranskalaisia miljardeja³; maksettiin valtionvelkoja, rakennettiin uusia linnoituksia ja kasarmeja, täydennettiin ase- ja varusvarastoja. Vapaat pääomat samoin kuin kierrossa oleva rahamäärä kasvoivat yhtäkkiä valtavasti, ja tuo kaikki tapahtui juuri sinä aikana, jolloin Saksa astui maailman areenalle suurena teollisuusmaana eikä vain »yhtenäisenä valtiona». Miljardit antoivat nuorelle suurteollisuudelle sängen voimakkaan sysäyksen; ennen kaikkea juuri ne saivat sodan jälkeen aikaan lyhyen ja illuusioista rikkaan kukoistuskauden ja sitä seuranneen valtavan romahduksen vuosina 1873—1874, mikä osoitti Saksan teollisuusmaaksi, joka kykenee esiintymään maailmanmarkkinoilla.

Aika, jolloin vanha kulttuurimaa suorittaa tuollaisen ja lisäksi myönteisten asianhaarojen jouduttaman siirtymisen manufaktuurista ja pientuotannosta suurteollisuuteen, on tavallisesti myös »asuntopulan aikaa». Toisaalta maaseudun työläisten joukot joutuvat äkkiä vedetyiksi suuriin kaupunkeihin, jotka kehittyvät teollisuuskeskukseksi; toisaalta näiden vanhojen kaupunkien asemakaavat eivät enää vastaa uuden suurteollisuuden ja vilkastuneen katuliikenteen vaatimuksia; laajennetaan entisiä ja rakennetaan uusia katuja, rakennetaan niille raitioiteitä. Juuri silloin, kun työläisiä virtasi vuolaasti kaupunkeihin, niissä revittiin joukoittain hajalle työläisasumuksia. Siitä johtui niin työläisten kuin myös työläisasiakaskunnan varassa olevien pikkukauppiaiden ja käsityöläisten äkillinen asuntopula. Niissä kaupungeissa, jotka syntyivät alusta pitäen teollisuuskeskuksina, tuo asuntopula on miltei tuntematon. Sellaisia ovat Manchester, Leeds, Bradford, Barmen-Elber-

feld. Sitä vastoin Lontoossa, Pariisissa, Berliinissä ja Wienissä asuntopula kärjistyi aikoinaan tavattomasti ja on edelleenkin suurimmaksi osaksi krooninen ilmiö.

Nimenomaan tuo kireä asuntopula, Saksassa tapahtuvan teollisen vallankumouksen oire, aiheutti silloin »asuntokysymyksen» laajan käsittelyn lehdistössä ja antoi aihetta kaikenlaiseen sosiaaliseen puoskarointiin. Muutamia sellaisia kirjoituksia ilmestyi myös »Volksstaatissa». Nimetön kirjoittaja, joka sittemmin ilmoitti olevansa lääketieteen tohtori Mülberger Württembergistä, katsoi tilanteen otolliseksi selittääkseen saksalaisille työläisille tämän kysymyksen perusteella proudhonilaisen sosiaalisen yleislääkkeen ihmeellistä vaikutusta⁴. Kun sanoin toimitukselle ihmetteleväni noiden kummallisten kirjoitusten julkaisemista, niin minua kehoitettiin vastaamaan niihin, minkä teinkin (ks. I lukua: »Kuinka Proudhon ratkaisee asuntokysymyksen»). Tuon kirjoitussarjan jälkeen julkaisin pian toisen, jossa tohtori Emil Saxin kirjan⁵ perusteella analysoin tätä kysymystä koskevia filantrooppis-porvarillisia katsomuksia (ks. II lukua: »Kuinka porvaristo ratkaisee asuntokysymyksen»). Pitkän vaitiolon jälkeen tohtori Mülberger kunnioitti minua vastaamalla kirjoituksiini⁶, mikä pakotti minut jälleen vastaamaan (ks. III lukua: »Vielä kerran Proudhonista ja asuntokysymyksestä»); siihen päättyikin niin polemiikki kuin myös askarteluni erityisesti tämän kysymyksen parissa. Sellainen on noiden kolmen, myös erillisenä kirjasena ilmestyneen, kirjoitussarjan syntyhistoria. Kun nyt on käynyt tarpeelliseksi uusi painos, niin siitä olen epäilemättä taaskin kiitollisuudenvelassa Saksan valtakunnan hallitukselle, joka kiellollaan sai aikaan, kuten aina, suuren kysynnän ja jolle lausun tässä nöyrimät kiitokseni.

Uutta painosta varten olen tarkastanut tekstin, tehnyt joitain lisäyksiä ja huomautuksia ja korjannut ensimmäisessä luvussa pienen taloustieteellisen virheen⁷, jota vastustajani tohtori Mülberger ei valitettavasti ollut huomannut.

Tämän tarkastelun yhteydessä tajusin selvästi, minkä jättiläismäisen edistysaskeleen kansainvälinen työväenliike on ottanut viimeisten 14 vuoden aikana. Silloin oli vielä tosiasia, että »romaanisia kieliä puhuvilla työläisillä ei 20 vuoteen ollut mitään muuta hengenruokaa kuin Proud-

honin teokset»⁸, ja mahdollisesti vielä proudhonilaisuuden yksipuolinen tulkinta, minkä suoritti »anarkismin» isä Bakunin, joka näki Proudthonissa »yhteisen opettajamme», notre maître à nous tous. Vaikka proudhonilaiset olivat Ranskassa työläisten keskuudessa vain pieni lahkko, niin kuitenkin yksin heillä oli tarkoin muotoiltu ohjelma ja he saattoivat Kommuunin aikana ottaa johdon taloudellisella alalla. Belgiassa proudhonilaisuus oli vallitsevassa asemassa vallonialaistyöläisten keskuudessa, Espanjan ja Italian työväenliikkeessä olivat kaikki, hyvin pienin poikkeuksin, jyrkkiä proudhonilaisia, elleivät olleet anarkisteja. Entä nyt? Ranskassa ovat työläiset luopuneet kokonaan Proudthonista; hänellä on kannattajia enää radikaaliporvarien ja pikkuporvarien keskuudessa, jotka proudhonilaisina nimittävät itseään »sosialisteiksi», mutta sosialistiset työläiset käyvät kuitenkin heitä vastaan ankaraa taistelua. Belgiassa flaamit ovat syrjäyttäneet vallonit liikkeen johdosta, hylänneet proudhonilaisuuden ja kohottaneet liikettä hyvin voimakkaasti. Espanjassa, samoin kuin Italiassakin, 1870-luvun anarkismin myrskyisä nousu on laskenut ja huuhtonut samalla pois proudhonilaisuuden rippeet; joskin Italiassa uusi puolue suorittaa vielä riviensä puhdistamista ja järjestämistä, niin Espanjassa Uusi Madridin federaatio⁹, pysyen uskollisena Internationaalien Pääneuvostolle, on kehittynyt pienestä ydinjoukosta voimakkaaksi puolueeksi, joka, kuten tasavaltalaisestakin lehdistöstä näkyy, murtaa työläisiin kohdistuvaa porvarillisten tasavaltalaisten vaikutusta paljon tehokkaammin kuin mitä siihen ovat joskus pystyneet sen meluavat edeltäjät, anarkistit. Proudthonin unohdettujen teosten paikan ovat romaanilaisten työläisten keskuudessa ottaneet »Pääoma», »Kommunistinen manifesti» ja monet muut marxilaisen koulukunnan teokset; Marxin perusvaatimus — poliittisen yksinvallan saavuttaneen proletariaatin on yhteiskunnan nimessä vallattava kaikki tuotantovälineet — on nykyään koko vallankumouksellisen työväenluokan vaatimuksena myös romaanisissa maissa.

Mutta kun romaanistenkin maiden työläiset ovat lopullisesti hylänneet proudhonilaisuuden, kun se nyt — varsinaista tarkoitustaan vastaavasti — on Ranskan, Espanjan, Italian ja Belgian porvarillisten radikaalien porvarillisten

ja pikkuporvarillisten halujen ilmausta, niin minkä vuoksi sitä pitäisi nyt ryhtyä jälleen käsittelemään? Minkä vuoksi on jälleen taisteltava kuollutta vihollista vastaan julkaisemalla uudelleen nämä kirjoitukset?

Ensinnäkään nämä kirjoitukset eivät rajoitu pelkkään polemiikkiin Proudhonia ja hänen saksalaisia edustajiaan vastaan. Marxin ja minun välillä olleen työnjaon johdosta minun osakseni tuli katsantokantojemme edustaminen lehdistössä, siis muun muassa taistelu vihamielisiä katsantokantoja vastaan, jotta Marxilta säästyisi aikaa hänen suuren perusteoksensa kirjoittamiseen. Tämän vuoksi jouduin esittämään enimmäkseen poleemisessa muodossa katsomuksiamme muiden katsantokantojen vastapainoksi. Samoin nytkin. Luvuissa 1 ja 3 ei ainoastaan arvostella Proudhonin mielipidettä kysymyksestä, vaan esitetään myös meidän oma kantamme.

Toiseksi Proudhon on esittänyt Euroopan työväenliikkeen historiassa siksi huomattavaa osaa, ettei häntä voida ilman muuta unohtaa. Teoreettisesti kumottunakin ja käytännöllisestä elämästä syrjäytettynäkin hän on edelleenkin historiallisesti mielenkiintoinen. Sen joka tutkii nykyäikaista sosialismia vähänkin seikkaperäisesti, täytyy tutkia myös liikkeen »voitettuja katsantokantoja». Marxin teos »Filosofian kurjuus»¹⁰ ilmestyi muutamia vuosia aikaisemmin kuin Proudhon esitti käytännölliset ehdotuksensa yhteiskuntareformista; Marx saattoi silloin havaita Proudhonin vaihtopankin vain itumuodossa ja arvostella sitä. Tässä suhteessa tämä kirjanen täydentää Marxin teosta valitettavasti aivan riittämättömästi. Marx olisi tehnyt tämän kaiken paljon paremmin ja vakuuttavammin.

Ja vihdoinkin porvarillinen ja pikkuporvarillinen sosialismi on Saksassa aina nykypäiviin saakka ollut voimakkaasti edustettuna. Toisaalta sitä edustavat katederisocialistit¹¹ ja kaikenlaiset ihmisystävät, joihin yhä vielä vaikuttaa suuresti halu tehdä työläisistä asuntonsa omistajia; heidän suhteensa teokseeni on siis yhä vielä ajankohtainen. Toisaalta itse sosiaalidemokraattisessa puolueessa, siinä luvussa myös valtiopäiväryhmässä, saa sijaa tietynlainen pikkuporvarillinen sosialismi. Se ilmenee siten, että nykyaikaisen sosialismin peruskatsomukset ja vaatimus kaikkien tuotantovälineiden muuttamisesta yhteiskunnalliseksi omaisuu-

deksi tunnustetaan oikeiksi, mutta sen toteuttamisen selitetään olevan mahdollista vasta kaukaisessa, käytännöllisesti katsoen epämääräisessä tulevaisuudessa. Siten nykyajan tehtäväksi määritellään vain pelkkä sosiaalinen paikkaileminen ja olosuhteista riippuen voidaan olla myötämielisiä jopa patataantumuksellisillekin pyrkimyksille, joiden tarkoituksena on niin sanottu »työtätekevien luokkien nostaminen». Sellaisen suunnan olemassaolo Saksassa, siis par excellence* pikkuporvarillisessa maassa, on aivan kiertämätön, varsinkin tällaisena aikana, jolloin teollinen kehitys juurii väkivaltaisesti ja joukoittaisesti pois tätä ammin juurtunutta pikkuporvaristoa. Se on muuten aivan vaarantonta liikkeelle työläistemme ollessa niin ihmeteltävän selväjärkisiä, minkä he ovat niin loistavasti todistaneet juuri viimeisten kahdeksan vuoden aikana taistellessaan sosialistilakia¹⁰, poliisia ja tuomareita vastaan. On kuitenkin välttämätöntä, että käsitetään täysin selvästi sellaisen suunnan olevan olemassa. Ja jos tämä suunta myöhemmin saa vakiintuneemman muodon ja selvemmat piirteet, mikä on kiertämätöntä ja toivottavaakin, niin sen täytyy ohjelmansa muotoilemiseksi palata edeltäjiensä tykö ja tuskinpa silloin Proudhon jätetään sivuun.

»Asuntokysymyksen» niin porvarillisen kuin pikkuporvarillisenkin ratkaisemisen perustana on se, että työläinen omistaa asuntonsa. Mutta viimeisten 20 vuoden aikana tapahtuneen Saksan teollisen kehityksen vuoksi tämä kohta on saanut aivan omalaatuisen valaistuksen. Missään muussa maassa ei ole niin paljon palkkatyöläisiä, jotka ovat paitsi asuntonsa myös kasvitarhan tai maapalstan omistajia; tämän ohella on vielä paljon muita työläisiä, jotka vuokraajina pitävät tosiasiallisesti melko lujasti hallussaan taloa, kasvitarhaa tai maapalstaa. Puutarhanhoidon tai pienmaanviljelyn ohessa harjoitettu maaseudun kotiteollisuus muodostaa laajan perustan Saksan nuorelle suurteollisuudelle; lännessä työläiset ovat pääasiallisesti asuntonsa omistajia, idässä pääasiallisesti vuokraajia. Tätä kotiteollisuuden yhteyttä puutarhanhoidon ja peltoviljelykseen ja siis taattuun asuntoon emme havaitse ainoastaan kaikkialla siellä, missä käsinkudonta vielä kamppailee kutoma-

* — etupäässä. *Toim.*

konetta vastaan: Ala-Reinillä, Westfalenissa, Saksin Erzebirgessä ja Sleesiassa; me havaitsemme sen kaikkialla, missä jokin kotiteollisuuden ala on juurtunut maaseudun elinkeinona, esimerkiksi Thüringer Waldissa ja Rhönissä. Tupakkamonopolista keskusteltaessa selvisi, että jopa sika-rinvalmistuksestakin on jo tullut maaseudun kotiteollisuutta. Ja kun pientalonpoikien keskuudessa alkaa jollain paikkakunnalla esiintyä äärimmäistä puutteenalaisuutta, kuten oli asianlaita muutamia vuosia sitten esimerkiksi Eifelissä¹³, niin porvarillinen lehdistö alkaa heti meluta, että sopivan kotiteollisuuden juurruttaminen on ainoa apukeino. Ja todellakin niin Saksan pientalonpoikien voimistuva puutteenalaisuus kuin Saksan teollisuuden yleinen tilakin johtaa aina maaseudun kotiteollisuuden jatkuvaan laajenemiseen. Se on Saksan erikoisuus. Jotain samanlaista tapaamme Ranskassa vain poikkeuksellisesti, esimerkiksi silkinviljelysseuduilla; Englannissa, jossa ei ole pientalonpoikia, maaseudun kotiteollisuus on maatalouden päiväpalkkalaisten vaimojen ja lasten varassa; vain Irlannissa näemme varsinaisten talonpoikaisperheiden harjoittavan samaan tapaan kuin Saksassa vaatteiden valmistusta kotiteollisuutena. Emme tietenkään puhu tässä Venäjistä ja muista maista, jotka eivät ole edustettuina maailman teollisuusmarkkinoilla.

Niinpä siis Saksan laajalla alueella teollisuus on nykyisin tilassa, joka ensi näkemältä vastaa sitä tilaa, mikä valitsi kaikkialla ennen koneiden käyttöön ottamista. Mutta vain ensi näkemältä. Puutarhanhoitoon ja peltoviljelykseen sidottu entisaikojen maaseudun kotiteollisuus oli ainakin teollisesti kehittyvissä maissa työväenluokan siedettävän ja paikoitellen jopa turvatunkin aineellisen aseman perustana, mutta samalla myös sen henkisen ja poliittisen mitättömyyden perustana. Käsityötuote ja sen tuotantokustannukset määräisivät markkinahinnan; ja kun työn tuottavuus oli mitättömän alhainen nykyaikaan verrattuna, me-nekkimarkkinat kasvoivat tavallisesti tarjontaa nopeammin. Siten oli asianlaita viime vuosisadan puolivälissä Englannissa ja osittain myös Ranskassa, varsinkin kutoma-teollisuudessa. Sen sijaan Saksassa, joka silloin vasta toipui vaivoin ja erittäin epäsuotuisissa olosuhteissa kolmikymmenvuotisen sodan¹⁴ hävityksistä, asianlaita oli

tietysti aivan toisin; ainoa kotiteollisuusala, joka siellä työskenteli maailmanmarkkinoita varten (pellavankudonta) oli siinä määrin verojen ja feodaalisten raskaiden painama, ettei se kohottanut talonpoikaiskutojan elintasoa muun talonpoikiston sangen alhaista elintasoa ylemmäksi. Siitä huolimatta kotiteollisuustyöläisellä oli silloin suhteellisen turvattu toimeentulo.

Koneteollisuuden tultua käytäntöön tämä kaikki muuttui. Hinnan määräsi nyt konetuote, ja kotiteollisuustyöläisen palkka laski yhdessä tuon hinnan kanssa. Mutta työläisen oli pakko joko hyväksyä tuo palkka tai etsiä muuta työtä, mutta sitä hän ei voinut tehdä muuttumatta proletariiksi, ts. luopumatta omasta mökistään, kasvitarhastaan ja maatilkustaan — omasta tai vuokratusta. Siihen hän suostui vain hyvin harvoissa tapauksissa. Näin muodoin maaseudun entisten käsinkutojien puutarhahoidosta ja peltoviljelyksestä tuli syy, joka pitkitti kaikkialla niin suuresti kangaspuiden ja kutomakoneen välistä kamppailua, joka ei ole Saksassa vielääkään päättynyt. Tässä kamppailussa tuli ensi kerran ilmi, varsinkin Englannissa, että se sama seikka, joka ennen oli ollut kutojan suhteellisen hyvinvoinnin pohjana (omat tuotantovälineet), muuttui nyt hänen haitakseen ja onnettomuudekseen. Teollisuudessa kutomakone löi hänen kangaspuunsa, maataloudessa suurmaanviljely löi hänen pienviljelyksensä. Mutta samaan aikaan, kun kummallakin tuotannonalalla monien yhteinen työ ja koneiden ja tieteen soveltaminen tulivat yhteiskunnalliseksi säännöksi, mökki, kasvitarha, maatilku ja kangaspuut kahlitsivat kutojan vanhentuneeseen yksilölliseen tuotantotapaan ja käsityöhön. Talon ja kasvitarhan omistamisella oli nyt paljon vähemmän arvoa kuin rajattomalla liikkumisvapaudella. Ainoakaan tehdastyöläinen ei vaihtaisi paikkaansa maaseudun käsinkutojan kanssa, joka on hitaasti, mutta varmasti nääntymässä nälkään.

Saksa ilmaantui myöhään maailmanmarkkinoille; suurteollisuutemme, joka syntyi 1840-luvulla, saa kiittää ensimmäisestä nousustaan vuoden 1848 vallankumousta ja pääsi täyteen vauhtiin vasta vuosien 1866 ja 1870 vallankumousten jälkeen, jotka poistivat sen tieltä ainakin pahimmat poliittiset esteet. Mutta se tapasi maailmanmarkkinat suurimmalta osaltaan vallattuina. Yleisiä kulutustarvik-

keita toimitti Englanti, hienoja ylellisyystavaroita Ranska. Saksa ei voinut lyödä edellisiä hinnalla enempää kuin jälkimmäisiä laadulla. Niin muodoin sille ei jäänyt muuta keinoa kuin tunkeutua saksalaisen tuotannon entisiä raiteita myöten maailmanmarkkinoille lähinnä sellaisin tavaroin, jotka Englannille olivat liian mitättömiä ja Ranskalle liian huonoja. Saksalaisten suosima petkusmenetelmä — ensin lähetetään hyviä näytteitä ja sitten huonoja tavaroita — tuli tietysti pian ankarasti rangaistuksi maailmanmarkkinoilla ja joutui miltei kokonaan pois käytännöstä; toisaalta liikatuotannon oloissa tapahtuva kilpailu työnsi vähitellen jopa arvokkaat englantilaisetkin laadun huonontamisen liukkaalle tielle ja auttoi siten saksalaisia, joilla ei ollut kilpailijoita tuolla alalla. Siten loimme vihdoinkin suurteollisuuden ja aloimme esiintyä maailmanmarkkinoilla. Mutta suurteollisuutemme työskentelee miltei poikkeuksetta sisämarkkinoita varten (paitsi rautateollisuutta, jonka tuotanto ylittää huomattavasti sisämaiset tarpeet), ja joukkovientimme koostuu valtavista määristä pientavara-artikkeleja, joita varten suurteollisuus toimittaa korkeintaan puolivalmisteita, mutta joita sinänsä toimittaa suurimmaksi osaksi maaseudun kotiteollisuus.

Ja tässä juuri ilmenee täydessä loistossaan se »siunauksellisuus», joksi nykyaikaiselle työläiselle koituvat oma mökki ja maatilkkku. Palkat eivät ole missään — tuskinpa edes Irlanninkaan kotiteollisuus on poikkeuksena — niin tavattoman alhaisia kuin Saksan kotiteollisuudessa. Käyttäen hyväkseen kilpailua kapitalisti vähentää pois työvoiman hinnasta sen, minkä perhe ansaitsee omalla kasvitarhallaan tai maatilkullaan; työläisten on pakko suostua mihin urakkapalkkaan tahansa, koska he muutoin eivät saisi kerrassaan mitään eivätkä he voi elää yksinomaan maataloutensa tuotteilla ja koska toisaalta nimenomaan tuo maatalous ja maaomaisuus kahlehtivat heidät paikoilleen, estävät heitä hakemasta muita töitä. Juuri tämä seikka pitää Saksan kilpailukykyisenä maailmanmarkkinoilla moniin pientavara-artikkeleihin nähden. *Koko liikevoitto kiskotaan vähennyksenä normaalityöpalkasta ja koko lisäarvo voidaan lahjoittaa ostajalle.* Siinä on useimpien Saksan vientiartikkelien hämmästyttävän halpuuden salaisuus.

Nimenomaan tämä seikka pitää enemmän kuin mikään muu Saksan työläisten palkkoja ja elintasoa muillakin teollisuusaloilla Länsi-Euroopan maiden työläisten elintasoa alhaisempana. Tuollainen perinteellinen työn hintojen pitäminen paljon alempana työvoiman arvoa on lyijypunus, joka painaa myös kaupunkien ja jopa suurkaupunkienkin työläisten palkan alle työvoiman arvon, varsinkin kun myös kaupungeissa huonopalkkainen kotiteollisuus on astunut vanhan käsityön tilalle alentaen sielläkin yleistä palkkatasoa.

Meille on tässä selvinnyt seuraavaa: se mikä historian aikaisemmalla asteella oli työläisen suhteellisen hyvinvoinnin perustana — maanviljelyksen ja teollisuuden yhteys, oma talo, kasvitarha, maapalsta, taattu asunto — muodostuu nyt suurteollisuuden herruuden aikana paitsi sangen raskaiksi kahleiksi työläiselle myös suureksi onnettomuudeksi koko työväenluokalle, perustaksi työpalkan ennen kuulumattomalle polkemiselle normaalitasoa alemmaksi ei vain erinäisillä teollisuusaloilla ja seuduilla, vaan koko maassa. Ei ole ihme, että työpalkasta tehtyjen valtavien vähennysten kustannuksella elävä ja rikastuva suur- ja pikkuporvaristo haaveilevat maaseututeollisuudesta, työläisistä, joilla on oma mökki, ja näkevät uusien kotiteollisuusalojen perustamisen ainoaksi keinoksi, joka pelastaa talonpojiston kaikilta onnettomuuksilta!

Se on yksi puoli asiasta; mutta sillä on toinenkin puoli. Kotiteollisuudesta on tullut laaja pohja Saksan viennille ja samalla koko suurteollisuudelle. Siitä syystä se onkin levinnyt laajalle Saksassa ja leviää päivä päivältä yhä laajemmalle. Pientalonpojiston joutuminen väistämättömästi häviötilaan siitä hetkestä lähtien, jolloin halvat konfektio- ja konevalmisteet tekivät lopun hänen omiksi tarpeikseen tekemästään teollisesta kotityöstä ja markkijärjestelmän, yhteismaan ja vainiopakon häviäminen teki lopun hänen karjakannastaan ja siis lannansaannistaan — tuo häviötila ajaa koronkiskurien valtaan joutuneet pientalonpojat pakolla nykyaikaiseen kotiteollisuuteen. Samoin kuin Irlannissa maanomistajan maankorko, niin myös Saksassa koronkiskurin myöntämän hypoteekkilainan korot voidaan maksaa vain kotiteollisuudessa työskentelevän talonpojan työpalkasta eikä maanviljelystulosta. Kotiteollisuuden levi-

tessä maalaisseudut tulevat toinen toisensa jälkeen vedetyiksi nykyajan teolliseen liikkeeseen. Tämä maaseutupiirien vallankumouksellistaminen kotiteollisuuden avulla ulottaa teollisen vallankumouksen Saksassa paljon laajemmalle alueelle kuin Englannissa ja Ranskassa; teollisuutemme verraten alhainen taso tekee sen laajan leviämisen sitäkin välttämättömämmäksi. Tämä selittää sen, miksi Saksassa, päinvastoin kuin Englannissa ja Ranskassa, työväen vallankumousliike saavutti niin valtavan levinneisyyden suurimmassa osassa maata sen sijaan, että olisi rajoittunut yksinomaan kaupunkikeskuksiin. Se selittää edelleen tämän liikkeen rauhallisen, varman ja vastustamattoman kasvun. Saksassa on itsestään selvää, että voittoisa kapina pääkaupungissa ja muissa suurissa kaupungeissa on mahdollinen vasta silloin, kun myös suurin osa pikkukaupungeista ja maaseutualueista on kypsä kumoukseen. Kehityksen ollessa enemmän tai vähemmän normaalia emme missään tapauksessa kykene voittamaan yksistään työläisten voimin, kuten pariisilaiset vuosina 1848 ja 1871,¹⁵ mutta juuri siksi meillä taantumuksellinen maaseutu ei voi myöskään tuottaa vallankumoukselliselle pääkaupungille tappiota, jonka Pariisi kärsi kummassakin tapauksessa. Ranskassa liike alkoi aina pääkaupungissa, Saksassa taas — suurteollisuus-, manufaktuuri- ja kotiteollisuusseuduilla; pääkaupunki valloitettiin vasta myöhemmin. Sen vuoksi kenties tulevaisuudessakin aloite tulee olemaan ranskalaisilla, mutta ratkaiseva voitto voidaan saada vain Saksassa.

Mutta tämä maaseudun kotiteollisuus ja manufaktuuri, joista levinneisyytensä vuoksi on tullut Saksan tärkein tuotannonhaara ja jotka samalla yhä enemmän vallankumouksellistavat saksalaista talonpojistoa, ovat sinänsä vain vastaisen kumouksen ensimmäinen aste. Kuten jo Marx on osoittanut («Kapital» I., 3. Aufl. S. 484—495¹⁶), kehityksen tietyllä asteella koittaa hetki, jolloin koneet ja tehdastuotanto tuhoavat ne. Ja tuo hetki näyttää olevan jo lähellä. Mutta maaseudun kotiteollisuuden ja manufaktuurin joutuminen koneiden ja tehdasteollisuuden tuhoamiksi merkitsee Saksassa sitä, että tehdään loppu miljoonien maalaistuottajien toimeentulosta, pakkoluovutetaan melkein puolet Saksan pientalonpojistosta, muutetaan koti-

teollisuus tehdasteollisuudeksi, talonpoikaistalous kapitalistiseksi suurmaanviljelykseksi ja pienet maatilat suuriksi herraskartanoiksi, se merkitsee teollista ja maataloudellista vallankumousta pääoman ja suurmaanomistuksen eduksi talonpoikien kustannuksella. Jos Saksan pitää suorittaa tämäkin kumous vielä vanhojen yhteiskunnallisten olojen vallitessa, niin se tulee olemaan epäilemättömästi käännekohta. Ellei siihen mennessä minkään muun maan työväenluokka ota aloitetta käsiinsä, niin rynnäköön alkaa ehdottomasti Saksa, ja »uljaan taisteluarmeijan» maalaispojat antavat miehuullisesti apua.

Näin muodoin se porvarillinen ja pikkuporvarillinen utopia, että jokaiselle työläiselle annetaan oman omituiseksi mökki ja kahlehditaan hänet siten puolifeodaaliseen tapaan kapitalistiin, muuttuu nyt aivan toisen näköiseksi. Sen toteuttaminen merkitsee maaseudun kaikkien pienten talonmistajien muuttamista kotiteollisuustyöläisiksi, »sosiaaliseen pyörteeseen» vedetyn pientalonpojan vanhan eristäytyneisyyden ja siihen liittyvän poliittisen mitättömyyden hävittämistä; se merkitsee teollisen vallankumouksen leviämistä maaseudulle ja väestön liikkumattomimman, vanhoillisimman luokan muuttamista vallankumouksen taivismiseksi ja kaiken päätteeksi sitä, että koneet pakkoluovuttavat kotiteollisuudessa työskentelevät talonpojat ja pakottavat heidät lähtemään kapinan tielle.

Voimme kernaasti suoda porvarillis-sosialistisille filantroopeille ilon nauttia ihanteestaan niin kauan kuin he julkisessa toiminnassaan kapitalisteina jatkavat sen toteuttamista nurinkurisesti yhteiskunnallisen vallankumouksen hyväksi ja hyödyksi.

Lontoossa 10. tammikuuta 1887

Friedrich Engels

Julkaistu »Der Sozialdemokrat»
lehden 3. ja 4. n:ossa 15. ja 22.
tammikuuta 1887 sekä
kirjassa: F. Engels, Zur
Wohnungsfrage. Hottingen —
Zürich 1887

Marx—Engels. Valitut
teokset kolmessa osassa,
kustannusliike Edistys,
Moskova 1972—1973, 2. osa,
s. 268—276

ASUNTOKYSYMYKSESTÄ

1. osasto

KUINKA PROUDHON RATKAISEE ASUNTOKYSYMYKSEN

»Volksstaat« 10:nnessä ja sitä seuraavissa numeroissa on julkaistu kuusi kirjoitusta käsittävä artikkelisarja asuntokysymyksestä. Nuo kirjoitukset ansaitsevat huomiota vain siksi, että ne — ellei oteta lukuun eräitä kauan sitten unohdettuja 1840-luvun puolittain kaunokirjallisia kirjoitelmia — ovat ensimmäinen yritys juurruttaa Proudhonin oppia Saksaan. Se on niin pitkä taka-askel verrattuna saksalaisen sosialismin koko kehitykseen — jo 25 vuotta sitten se antoi nimenomaan Proudhonin käsityksille ratkaisevan iskun* — että tuota yritystä vastaan kannattaa esiintyä nyt heti.

Niin sanottu asuntopula, johon nykyinen lehdistö kiinnittää niin suurta huomiota, ei ole siinä, että työväenluokka yleensä asuu kehnoissa, liian täyteen ahdetuissa ja epäterveellisissä asunnoissa. *Tuo* asuntopula ei ole mikään nykyajan erikoisuus; se ei ole edes niitä kärsimyksiä, jotka ovat ominaisia nimenomaan nykyiselle proletariaatille erotukseksi kaikista muista aikaisemmista sorretuista luokista; päinvastoin, se on koskenut verraten yhtäläisesti kaikkien aikojen kaikkia sorrettuja luokkia. On olemassa vain *yksi* keino, jolla voidaan tehdä loppu *tästä* asuntopulasta: on hävitettävä hallitsevan luokan harjoittama työlätekevien luokkien riistäminen ja sortaminen yleensä. — Asuntopulalla ymmärretään nykyhetkellä työläisten jo muutenkin huonojen asunto-olojen erikoista huonontumista sen seurauksena, että väestöä on yhtäkkiä alkanut virtaamalla virrata suuriin kaupunkeihin, asuntovuokran tavatonta kallistumista, mikä on vieläkin enemmän lisännyt asukkaiden

* Marxin kirjassa *Filosofian kurjuus*, Bryssel ja Pariisi, 1847.

tilanahtautta useissa taloissa, ja sitä, että joillekuille asunnonsaanti käy yleensä mahdottomaksi. Ja tämä asuntopula on antanut niin paljon puheenaihetta vain siksi, että se ei rajoitu yksinomaan työväenluokkaan, vaan koskee myös pikkuporvaristoa.

Nykyaikaisten suurkaupunkiemme työläisten ja pikkuporvariston asuntopula on niitä lukemattomia *pieniä*, toisarvoisia epäkohtia, jotka johtuvat nykyaikaisesta kapitalistisesta tuotantotavasta. Se ei ole lainkaan suoranainen seuraus siitä, että kapitalisti riistää työläistä *työläisenä*. Tuo riisto on pohjimmainen paha, jonka yhteiskunnallinen vallankumous pyrkii hävittämään hävittämällä kapitalistisen tuotantotavan. Mutta kapitalistisen tuotantotavan kulmakivenä on se tosiasia, että meidän nykyaikainen yhteiskuntajärjestelmämme tarjoaa kapitalistille mahdollisuuden ostaa työläisen työvoiman sen arvosta ja kiskoa siitä paljon enemmän kuin sen arvo on panemalla työläisen työskentelemään kauemmin kuin on tarpeen työvoimasta maksetun hinnan korvaamiseksi. Siten tuotettu lisäarvo jaetaan koko kapitalisti- ja maanomistajaluokan kesken sekä niiden maksullisille palvelijoille paavista ja keisarista alkaen aina yövahteihin ja muihin saakka. Kuinka tuo jako tapahtuu, se ei meitä tässä kiinnosta; epäilemättömtä vain on, että kaikki, jotka eivät tee työtä, voivat elää vain sillä, mitä tästä lisäarvosta heille tavalla tai toisella lankeaa (ks. *Marxin Pääomaa*, jossa tätä on ensi kerran selitetty¹⁷).

Työväenluokan tuottaman ja siltä korvauksetta anastetun lisäarvon työtätekemättömät luokat jakavat keskenään riidellen mieltä ylentävästi ja puijaten toinen toistaan: mikäli tämä jako tapahtuu oston ja myynnin muodossa, niin eräänä tärkeänä vipuna on se, että myyjä pettää ostajaa ja tästä pettämisestä on nyt tullut vähittäiskaupassa, varsinkin suurissa kaupungeissa, suorastaan myyjän elinehto. Mutta kun puotimies tai leipuri petkuttaa työläistä tavaran hinnassa tai laadussa, niin häntä ei petetä tällöin erityisesti työläisenä. Päinvastoin, mikäli jollain paikkakunnalla tietynlainen petkuttamisen keskimäärä tulee yhteiskunnalliseksi säännöksi, sen pitää ajanoloon tulla korvatuksi vastaavana palkankorotuksena. Työläinen esiintyy puotimiehen suhteen ostajana, ts. rahan tai luoton haltijana,

eikä siis lainkaan työläisenä, ts. työvoiman myyjänä. Petkuttaminen saattaa koskea häneen, kuten yleensä köyhään luokkaan, kipeämmin kuin yhteiskunnan rikkaisiin luokkiin, mutta se ei ole paha, joka koskisi yksinomaan työläistä ja olisi ominaista vain hänen luokalleen.

Aivan samoin on myös asuntopulan laita. Nykyaikaisten suurkaupunkien kasvu johtaa eräiden, varsinkin kaupunkien keskustassa sijaitsevien maapalstojen arvon keinotekoiseen ja usein valtavan suureen kohoamiseen. Sen sijaan, että niille rakennetut talot kohottaisivat tuota arvoa, ne alentavat sitä, koska ne eivät enää vastaa muuttuneita oloja; ne puretaan ja niiden tilalle rakennetaan uusia. Näin käy ennen kaikkea keskustassa sijaitseville työläisasumuksille, joista kannettava vuokramaksu ei voi edes mitä suurimman liika-asutuksen vallitessaakaan kohota milloinkaan tiettyä enimmäismäärää suuremmaksi ja jos kohoakin, niin vain äärimmäisen hitaasti. Ne puretaan ja niiden tilalle rakennetaan kauppoja, varastoja ja julkisia rakennuksia. Bonapartismi käytti Pariisissa* Haussmanninsa kautta valtavassa mitassa tätä tendenssiä petkutusta ja henkilökohtaista rikastumisestaan silmälläpitäen.¹⁸ Mutta Haussmannin henki on vierailut myös Lontoossa, Manchesterissa ja Liverpoolissa. Berliinissä ja Wienissä se näyttää viihtyvän kuin kotonaan. Tuloksena on, että työläiset tungetaan keskikaupungilta laitakaupunkiin; työläisasumukset ja yleensä pienet asunnot käyvät harvinaisiksi ja kalliiksi ja usein niitä ei löydy enää lainkaan, koska näissä oloissa rakennusteollisuus, jolle kalliit huoneistot tarjoavat paljon edullisempia keinottelumahdollisuuksia, rakentaa työläisasumuksia enää vain poikkeustapauksissa.

Tuo asuntopula koskee siis varmasti paljon ankarammin työläiseen kuin varakkaimpiin luokkiin; mutta se, samoin kuin puotimiesten harjoittama petkutus, on sellainen epäkohta, joka ei paina yksinomaan työväenluokkaa, ja sen täytyy, sikäli kuin se koskee työväenluokkaan, tulla tietyllä asteella ja tietyn ajan kuluttua myös tietyllä tavalla taloudellisesti korvatuksi.

* Sanan »Pariisissa» Engels lisäsi vuoden 1887 painokseen.
Totm.

Juuri näihin työväenluokan ja muiden luokkien, etenkin pikkuporvariston, yhteisiin kärsimyksiin kiinnittääkin pääasiallisesti huomionsa pikkuporvarillinen sosialismi, johon myös Proudhon kuuluu. Eikä ole lainkaan sattuma, että saksalainen proudhonilaisemme* käy käsiksi ennen kaikkea asuntokysymykseen, joka, kuten olemme nähneet, ei ole suinkaan yksinomaan työväenkysymys, ja että hän päinvastoin julistaa asuntokysymyksen todelliseksi ja yksinomaiseksi työväenkysymykseksi.

»*Vuokramies on talonomistajaan* nähden se, mikä *palkkatyöläinen on kapitalistiin* nähden.»

Tämä ei ole lainkaan totta.

Asuntokysymyksessä on kaksi vastakkaista osapuolta: vuokranottaja ja vuokranantaja eli talonomistaja. Edellinen haluaa ostaa jälkimmäiseltä asunnon väliaikaisen käyttöoikeuden; hänellä on rahaa tai luottoa, vaikkapa hänen olisi pakko ostaa tuo luotto samaiselta talonomistajalta koronkiskurihinnalla vuokramaksun lisän muodossa. Se on yksinkertaista tavaran myyntiä; se ei ole proletaarin ja porvarin, työläisen ja kapitalistin välinen kauppa. Vuokramies, vaikka hän olisi työläinenkin, esiintyy *omistavana henkilönä*; hänen on pitänyt jo aikaisemmin myydä omaamansa tavara, työvoima, voidakseen esiintyä tästä myynnistä saamallaan rahoilla asunnonkäyttöoikeuden ostajana, taikka hänen pitää kyetä esittämään takeet siitä, että tuo työvoima tulee myydyksi. Ne omalaatuiset seuraukset, joihin johtaa työvoiman myyminen kapitalistille, puuttuvat tässä kokonaan. Kapitalisti panee ostamansa työvoiman tuottamaan ensinnäkin oman arvonsa ja toiseksi vielä lisäarvon, joka väliaikaisesti jää hänelle siihen saakka, kunnes se jaetaan kapitalistiluokan kesken. Tässä tuotetaan siis ylimääräistä arvoa; olemassa olevan arvon kokonaisuus suurenee. Aivan toisin on asianlaita vuokrasopimusta solmittaessa. Kuinka paljon vuokranantaja vuokramieheltä kiskoneekin, se on aina vain jo *olemassa olevan*, aikaisemmin *tuotetun* arvon siirtämistä, ja sen arvon kokonaisuus jää muuttumattomana. Työläiseltä keino-tellaan aina osa hänen työnsä tuotteesta — riippumatta

* Tässä ja edelleen tarkoitetaan Mülbergeria. *Toim.*

siitä, maksaako kapitalisti hänen työstään työn arvoa enemmän tai vähemmän tai sen arvon mukaan; vuokramiehelle käy siten vain silloin, kun hänen täytyy maksaa asunnosta sen arvoa korkeampi vuokra. Siis suoranaista vääristelyä on yrittää samastaa vuokranottajan ja vuokranantajan välinen suhde työläisen ja kapitalistin välisen suhteen kanssa. Me olemme tässä päinvastoin tekemisissä kahden kansalaisen tavallisten kauppojen kanssa, ja nuo kaupat tapahtuvat niiden taloudellisten lakien mukaisesti, jotka sääntelevät yleensä tavaroiden ja varsinkin »maanhallinta»-tavarann myyntiä. Ennen kaikkea otetaan laskuissa huomioon talon tai sen kyseisen osan rakennus- ja ylläpitokustannukset; toiseksi — maan hinta, jonka määrää talon enemmän tai vähemmän edullinen sijainti; vihdoin asian ratkaisee kysynnän ja tarjonnan suhde kyseisellä ajankohdalla. Tämä yksinkertainen taloudellinen suhde heijastuu proudhonilaisemme päässä seuraavalla tavalla.

»Kerran rakennettu talo on *ikuisena oikeusperusteena* määrätyn osan saantiin yhteiskunnallisesta työstä, vaikkapa talon todellinen arvo olisi jo aikoja sitten maksettu sen omistajalle enemmän kuin riittävästi vuokramaksun muodossa. Käy niin, että esim. 50 vuotta sitten rakennettu talo korvaa tässä ajassa alkuperäiset kustannukset vuokramaksutuloina 2-, 3-, 5-, 10-kertaisesti jne.»

Tuossa on koko Proudhon kuin kämmenellämme. Ensimmäkin unohdetaan, että vuokramaksun ei ole katettava ainoastaan talon rakennuskustannusten korkoja, vaan sen on katettava myös kunnostamiskulut, toivottomien velkojen ja maksamattomien vuokramaksujen keskimääräissumma, samoin kuin asuntojen tilapäisestä tyhjänä olosta koituvat tappiot, ja vihdoin sen on vuosittain erä erältä kuolettettava tähän aikaa myöten asumiskelvottomaksi ja arvottomaksi muuttuvaan taloon sijoitettu rakennuspääoma.* Toiseksi unohdetaan, että asunnonvuokran on oltava myös korkomaksua talon sijaintipaikkana olevan maapalstan arvonnoususta, että osa vuokramaksusta on siis maankorkoa. Toisin proudhonilaisemme samassa selittää, että tämä arvonnousu, kun se tapahtuu ilman maanomistajan omaa toimintaa, kuuluu oikeudenmukaisesti yhteiskunnalle eikä hänelle; proudhonilaisemme ei kuitenkaan huomaa, että siten hän

* Lauseen loppuosan alkaen sanoista »ja vihdoin» Engels on lisännyt vuoden 1887 painokseen. *Toim.*

itse asiassa vaatii maanomistuksen hävittämistä; tästä kysymyksestä emme ryhdy tässä lähemmin puhumaan, koska se veisi meidät liian kauaksi asiasta. Hän ei vihdoin huomaa, ettei noissa kaupoissa ole kysymyksessä talon ostaminen sen omistajalta vaan ainoastaan oikeus käyttää sitä määrätyn ajan. Proudhon, joka ei koskaan pitänyt lukua niistä todellisista oloista, joissa jokin taloudellinen ilmiö tapahtuu, ei tietenkään voi selittää itselleen sitä, kuinka talon rakentamisen alkuperäiset kustannukset voivat tietyissä oloissa tulla maksetuksi vuokramaksuina 50 vuoden kuluessa kymmenkertaisesti. Sen sijaan, että tutkisi taloustieteellisesti tämän aivan yksinkertaisen kysymyksen ja saisi varman selvyyden siitä, onko se todellakin ja millä tavalla ristiriidassa taloudellisten lakien kanssa, Proudhon auttaa itseään hyppäämällä rohkeasti taloustieteestä lakitieteeseen: »Kerran rakennettu talo on *ikuisena oikeusperusteena*» määrätyn suuruiseen vuosittaiseen maksuun. Kuinka se tapahtuu, *kuinka* talosta *tulee* oikeusperuste, siitä Proudhon on vaiti. Mutta juuri sehän hänen olisi pitänyt selittää. Jos hän olisi sitä tutkinut, niin olisi havainnut, etteivät maailman mitkään oikeusperusteet, olivatpa ne kuinka ikuisia hyvänsä, voisi antaa talolle sellaista voimaa, että viidessäkymmenessä vuodessa saataisiin vuokramaksuina takaisin talon rakennuskustannusten summa kymmenkertaisesti ja että sellaisiin tuloksiin voivat johtaa vain taloudelliset olot (jotka voivat saada yhteiskunnallisen tunnustuksen oikeusperusteiden muodossa). Mutta silloin hänen pitäisi alkaa taas alusta.

Proudhonin koko opin perustana on tuo pelastava hyppäys taloudellisesta todellisuudesta juridiseen fraseologiaan. Heti kun urhea Proudhon kadottaa näkyvistään ilmiöiden taloudellisen yhteyden — ja siten hänelle käv jokaisessa vakavassa kysymyksessä — hän pelastautuu pakenemalla oikeusopin alalle ja vetoaa *ikuiseen oikeudenmukaisuuteen*.

»Proudhon johtaa ensin ikuisen oikeudenmukaisuuden ihanteensa tavarantuotantoa vastaavista oikeussuhteista antaen siten, sivumennen sanoen, kaikille poroporvareille hyvin lohdullisen todistuksen siitä, että tavarantuotannon muoto on yhtä ikuista kuin oikeudenmukaisuus. Sitten hän päinvastoin tahtoo muovata todellisen tavarantuotannon ja sitä vastaavan todellisen oikeuden tämän oikeudenmu-

kaisuusihanteen mukaiseksi. Mitä ajateltaisiinkaan kemististä, joka sen sijaan, että tutkisi aineenvaihdunnan todellisia lakeja ja sen perusteella ratkaisisi tiettyjä tehtäviä, tahtoi muovata aineenvaihduntaa 'ikuisilla luonnonmukaisuus- ja sukulaisuusihanteilla'? Jos sanotaan, että koronkiskuruus on ristiriidassa 'ikuisen oikeudenmukaisuuden', 'ikuisen kohtuuden', 'ikuisen vastavuoroisuuden' ja muiden 'ikuisten totuuksien' kanssa, niin tiedetäänköhän siitä hitustakaan enemmän, kuin mitä kirkkoisät tiesivät sanoessan koronkiskuruuden olevan ristiriidassa 'ikuisen armon', 'ikuisen uskon', 'jumalan ikuisen tahdon' kanssa?» (*Marx. »Kapital», p. 45.*)

Meidän proudhonilaiseltamme ei asia suju paremmin kuin hänen herraltaan ja opettajaltaan:

»Vuokrasopimus on eräs tuhansista vaihtokaupoista, jotka ovat nykyaikaisen yhteiskunnan elämässä yhtä välttämättömiä kuin verenkierto eläimen ruumiissa. Tälle yhteiskunnalle olisi luonnollisesti eduksi, jos kaikki nämä vaihtokaupat olisivat *oikeusaatteen* mukaisia, ts. tehtäisiin kaikkialla tiukkojen oikeudenmukaisuusvaatimusten mukaisesti. Sanalla sanoen yhteiskunnan talouselämän on, kuten Proudhon sanoo, kohottava *taloudellisen oikeuden* tasalle. Todellisuudessa kuitenkin, kuten tunnettua, tapahtuu juuri päinvastoin.»

Saatettiinko uskoa, että viisi vuotta sen jälkeen, kun Marx oli niin lyhyesti ja osuvasti kuvannut proudhonilaisuuden juuri tältä ratkaisevalta puolelta, olisi mahdollista painattaa saksaksi tuollaista pötyä? Mitä tuo koko sekasotku merkitsee? Ei mitään muuta kuin että nykyaikaista yhteiskuntaa hallitsevien taloudellisten lakien käytännölliset seuraukset loukkaavat kirjoittajan oikeustuntoa ja että hänellä on se hurskas toivomus, että tämä asia tulisi jotenkin korjatuksi. — Niin, jos rupisammakolla olisi häntä, niin se ei olisi enää rupisammakko! Ja eikö kapitalistisessa tuotantotavassa ole »läpikäyvänä aatteena oikeus», nimitäin sen oikeus työläisten riistämiseen? Mutta jos kirjoittaja sanoo meille, ettei se ole *hänen* oikeusaatteen, niin olemmeko askeltakaan pitemmällä?

Palatkaamme kuitenkin asutokysymykseen. Siinä meidän proudhonilaisemme antaa »oikeusaatteleen» täyden vapauden ja kestitsee meitä liikuttavalla pateettisuudella:

»Väitämme empimättä, ettei ole sen kauheampaa pilkantekoa maineikkaan vuosisatamme koko kulttuurista kuin se tosiasia,

että suurkaupungeissa 90 prosenttia ja enemminkin väestöstä on vailla asuntoa, jota he voisivat sanoa omakseen. Sosiaalinen vihuri pyyhkäisee pois siveellisen ja perhe-elämän todellisen keskuksen, kotilieden... Tässä suhteessa olemme paljon alempana villi-ihmisiä. Luolaihmisellä on luolansa, australialaisella savimajansa, intiaanilla oma nuotionsa — nykyajan proletaari taas tosiasiallisesti riippuu ilmassa» jne.

Tuossa valitusvirressä proudhonilaisuus esiintyy kaikessa taantumuksellisuudessaan. Nykyajan vallankumouksellisen luokan, proletariaatin, luomiseksi oli ehdottoman välttämätöntä, että leikattiin poikki se napanuora, joka satoi entistä työläistä maahan. Käsinkutoja, jolla omien kangaspuiden lisäksi oli oma mökki, kasvitarha ja pelto-tilkku, oli kaikessa kurjuudessaan ja poliittisessa sorronalaisuudessaan hiljainen ja tyytyväinen ihminen, joka oli »täynnä hurskautta ja kunnioitusta», paljasti päänsä rikkaiden, pappien ja virkamiesten edessä ja oli sisäiseltä olemukseltaan läpeensä orja. Nimenomaan nykyaikainen suurteollisuus, joka teki maahan kahlitusta työntekijästä mitään omistamattoman, kaikista perityistä kahleista* vapautetun ja *lainsuojattoman* (vogelfreien**) proletaarin — nimenomaan tämä taloudellinen vallankumous loi ne olot, joissa vain voidaankin hävittää työtätekevän luokan riiston viimeisessä muodossa, kapitalistisen tuotannon muodossa. Ja nyt tulee tuo vetistelevä proudhonisti ja ruikuttaa, että työläisten häätäminen heidän kotilietensä äärestä on suuri taka-askel, vaikka juuri se oli heidän henkisen vapautuksensa ensimmäinen ehto.

Kaksikymmentä seitsemän vuotta sitten (kirjassa »Työväenluokan asema Englannissa»¹⁹⁾ kuvasin peruspiirteissään juuri tätä työläisten häätämistä kotilietensä äärestä sellaisena kuin se tapahtui Englannissa 1700-luvulla. Ilkitöitä joihin maanomistajat ja tehtailijat tekivät silloin itsensä syyllisiksi, sekä sitä vahingollista aineellista ja moraalista vaikutusta, mikä tuolla häätämisellä täytyi olla lähinnä niihin työläisiin, joita se koski, on siinä niin ikään asianomaisella tavalla kuvailtu. Mutta saatoinko kuvitellaan voivani pitää tuota nykyoloissa aivan kiertämätöntä histo-

* »Volksstaat» lehdessä »kaikista perityistä kahleista» sanojen asemesta oli »kaikesta peritystä kulttuurista». *Toim.*

** Sanaleikki: vogelfrei tarkoittaa sekä »lainsuojaton» että »vapaa kuin lintu». *Toim.*

riallista kehitysprosessia »villi-ihmisiä alemmaksi» johtavana taka-asteleena? Mahdotonta. Vuoden 1872 englantilainen proletaari on verrattomasti korkeammalla kuin vuoden 1772 maalaiskutoja »kotiliesineen». Ja tokkopa luolaihminen luolinen, australialainen savimajoineen ja intiaani nuotioineen suorittaa joskus kesäkuun kapinan tai pystyttää Pariisin kommuunin?

Vain porvari epäilee sitä, että kapitalistisen tuotannon tultua laajassa mitassa käytäntöön työläisten aineellinen asema on yleensä huonontunut. Mutta pitäisikö meidän sen vuoksi silmäillä kaihomielin taaksepäin Egyptin (niin ikään hyvin laihoihin) lihapatoihin²⁰, maaseudun pienteollisuuteen, joka synnytti vain orjasieluja, tai »villi-ihmisiin»? Päinvastoin. Vain nykyaikaisen suurteollisuuden luoma, kaikista perinnöllisistä kahleista — muun muassa niistä, jotka kahlehtivat sen maahan — vapautettu ja suurkaupunkeihin ajettu proletariaatti kykenee suorittamaan suuren yhteiskunnallisen kumouksen, joka tekee lopun kaikesta luokkariidosta ja luokkaherruudesta. Entiset maaseudun käsinkutojat kotiliesineen eivät olisi koskaan kyenneet tekemään sitä, sellainen ajatus ei olisi koskaan juolahtanut heidän mieleensä ja sitä vähemmän he olisivat voineet toivoa sen toteutumista.

Proudhonista sitä vastoin viimeisten sadan vuoden koko teollinen vallankumous, höyryvoima, suuri tehdastuotanto, joka korvaa koneilla käsityön ja kohottaa tuhatkertaisesti työn tuotantotehoa, on hyvin epämieluin tapaus, jotain sellaista, mitä ei oikeastaan pitäisi olla. Pikkuporvari Proudhon tahtoo maailmaa, missä jokainen valmistaa erikseen ja itsenäisesti tuotteen, joka kelpaa heti käytettäväksi sekä vaihdettavaksi markkinoilla; jos tällöin jokaiselle korvataan hänen työnsä tuotteen täysi arvo toisen tuotteen muodossa, niin »ikuinen oikeudenmukaisuus» on tyydytetty ja maailma laitettu mitä parhaimmaksi. Mutta tämän proudhonilaisen parhaan maailman on jo ituunsa musertanut kengänkorollaan teollisuuden jatkuva kehitys, joka on kaikilla suurilla teollisuusaloilla jo kauan sitten hävittänyt eristyneen työn ja hävittää sitä pienillä ja pienimmillä aloilla joka päivä yhä enemmän korvaten sen yhteiskunnallisella työllä, joka pohjaa koneisiin ja käytöön otettuihin luonnonvoimiin, työllä, jonka valmis,

välittömästi vaihdettavaksi tai käytettäväksi kelpaava tuote on niiden monien yksilöiden yhteinen luomus, joiden käsien kautta sen on pitänyt käydä. Ja nimenomaan tuon teollisen vallankumouksen ansiosta ihmistyön tuotantoteho on saavuttanut niin korkean tason, että on käynyt mahdolliseksi — ensi kerran ihmiskunnan olemassaolon aikana — yleisen järkevän työnjaon vallitessa, ei ainoastaan tuottaa riittävästi yhteiskunnan kaikkien jäsenten yltäkylläistä kulutusta ja runsaiden varantojen muodostamista varten, vaan myös antaa jokaiselle riittävästi vapaa-aikaa sen omaksumiseen, mikä historiallisesti perityssä sivistyksessä — tieteessä, taiteessa, kanssakäymisen muodoissa jne. — on todella arvokasta, eikä vain omaksumiseen, vaan myös sen muuttamiseen vallassaolevan luokan monopolista koko yhteiskunnan yhteiseksi hyväksi ja sen edelleen kehittämiseen. Juuri tämä onkin tärkein kohta. Heti kun ihmistyön tuotantoteho on kohonnut näin korkealle tasolle, vallassaolevan luokan olemassaoloa ei voida puolustaa millään tekosyyllä. Onhan viimeisenä perusteluna, jolla on puolustettu luokkaerilaisuutta, ollut aina se, että täytyy olla luokka, jonka ei tarvitse näännyttää itseään jokapäiväisen leipänsä hankkimisella, jotta sillä olisi aikaa suorittaa henkistä työtä yhteiskunnan hyväksi. Tuolta jaarittelulta, johon on tähän asti ollut huomattavaa historiallista oikeutusta, on viimeksi kuluneiden sadan vuoden aikana tapahtunut teollinen vallankumous katkaissut ainiaaksi juuret. Vallassaolevan luokan olemassaolo muodostuu päivä päivältä yhä suuremmissa määrässä esteeksi teollisuuden tuotantotehon ja samoin tieteen ja taiteen sekä erittäinkin sivistyksellisten kanssakäymismuotojen kehitykselle. Nykyaikaisia porvareitamme suurempia tolvanoita ei ole milloinkaan ollut.

Mutta ystäväämme Proudhonia se ei liikuta lainkaan. Hän janoaa »ikuista oikeudenmukaisuutta» eikä mitään muuta. Jokaisen on saatava vaihdossa tuotteestaan täysi työtulo, työnsä täysi arvo. Mutta sen laskeminen nykyaikaisen teollisuuden tuotteessa on mutkikas juttu. Nykyaikainen teollisuus hämää yksilön osallisuudesta yhteiseen tuotteeseen juuri sen osan, joka entisen yksinäiskäsityön aikana ilmeni tuotetussa tuotteessa ilman muuta. Edelleen nykyaikainen teollisuus syrjäyttää yhä suuremmissa mää-

rin kertavaihdon, jolle Proudhonin koko järjestelmä rakentuu, nimittäin kahden tuottajan keskeisen välittömän vaihdon, jolloin kumpikin vaihtaa tuotteen toisen tuotteeseen kuluttaakseen sen.* Sen vuoksi koko proudhonilaisuudelle ominaisena taantumuksellisenä piirteenä on vastenmielisyys teollista vallankumousta kohtaan ja milloin ilmeisesti, milloin peitetysti ilmenevä pyrkimys heittää hiiteen koko nykyaikainen teollisuus, höyrykoneet, kehruukoneet ja koko muu höskä ja palata vanhaan, vakavaraiseen käsi-työhön. Mitä merkitystä on sillä, että tällöin menetämme yhdeksänsataa yhdeksänkymmentä yhdeksän tuhannesosaa tuotantotehosta, että koko ihmiskunta tuomitaan mitä kauheimpaan työorjuuteen, että nälkä tulee yleiseksi säännöksi, kunhan vain onnistumme järjestämään vaihdon sillä tavalla, että jokainen saa »täyden työtulon» ja toteutetaan »ikuinen oikeudenmukaisuus»? *Fiat justitia, pereat mundus!*

Oikeuden tulee vallita, vaikka maailma menisi nurin!

Ja maailma menisi nurin tuossa Proudhonin vastavallankumouksessa, jos se yleensä olisi toteutettavissa.

On muuten itsestään selvää, että myös nykyaikaisen suurteollisuuden edellyttämän yhteiskunnallisen tuotannon vallitessa jokaiselle voidaan taata »täysi työtulo», mikäli tuossa fraasissa yleensä on ajatusta. Ja ajatusta siinä on vain silloin, kun se ymmärretään laajassa mielessä, siten, ettei jokaisesta yksityisestä työntekijästä tule tuon »täyden työtulon» omistajaa, vaan yksinomaan työntekijöistä koostuva yhteiskunta on heidän työnsä yhteisen tuotteen omistaja ja jakaa tuon tuotteen osaksi jäsentensä kulutettavaksi, osaksi tuotantovälineidensä korvaamiseen ja lisäämiseen, osaksi tuotanto- ja kulutusvarannon kasaamiseen.**

* * *

Sanotun jälkeen tiedämme jo etukäteen, miten proudhonilaisemme ratkaisee suuren asuntokysymyksen. Toisaalta hän vaatii, että jokaisella työläisellä täytyy olla oma, hänel-

* Lauseen loppuosan alkaen sanoista »nimittäin — välittömän vaihdon» Engels lisäsi vuoden 1887 painokseen. *Toim.*

** Koko lauseen alkaen sanoista: »Ja ajatusta...» Engels lisäsi vuoden 1887 painokseen. *Toim.*

le kuuluva asunto, jotta emme olisi enää *villi-ihmistä alempana*. Toisaalta hän väittää, että talon alkuperäisten rakennuskustannusten kaksin-, kolmin-, viisin- tai kymmenkertainen maksaminen asunnonvuokran muodossa, kuten todellisuudessa tapahtuu, pohjautuu *oikeusperusteeseen* ja että tuo oikeusperuste on ristiriidassa *»ikuisen oikeudenmukaisuuden»* kanssa. Ratkaisu on yksinkertainen: me kumoamme oikeusperusteen ja ikuisen oikeudenmukaisuuden vuoksi julistamme maksettavan vuokran itse asunnon hinnan kuoletusmaksuksi. Kun on otettu sellaiset edellytykset, joihin jo sisältyy loppupäätelmä, niin ei tietysti tarvitse olla taitavampi kuin joku huijari voidakseen vetää taskusta ennalta varatun valmiin tuloksen ja pöyhkeillä järkähtämättömällä logiikalla, jonka tuotetta se on.

Samoin tässäkin. Asunnon vuokrauksen lakkauttaminen julistetaan välttämättömyydeksi ja nimenomaan sellaisen vaatimuksen muodossa, että jokaisesta vuokraajasta pitää tehdä asuntonsa omistaja. Kuinka se tehdään? Hyvin yksinkertaisesti:

»Vuokra-asunto lunastetaan... Entiselle talonomistajalle maksetaan hänen talonsa hinta viimeistä ropoa myöten. Sen sijaan, että maksettava vuokramaksu olisi kuten ennenkin pakkoveroa, jolla vuokralainen maksaa pääoman ikuisen oikeuden, vuokraajan maksama tarkoin määrätty summa muuttuu siitä päivästä, jolloin vuokra-asuntojen lunastaminen julistetaan, hänen haltuunsa siirtyneen asunnon vuosittaiseksi kuoletusmaksuksi... Yhteiskunta... muuttuu siten riippumattomien ja vapaiden asunnonomistajien yhteisöksi.»

Proudhonilainen pitää rikoksena ikuista oikeudenmukaisuutta vastaan sitä, että talonomistaja voi työtä kiskoa maankorkoa ja korkoa taloon sijoittamastaan pääomasta. Hän määrää, että siitä pitää tehdä loppu, taloihin sijoitettu pääoma ei saa tuottaa enää korkoa eikä, mikäli se täten edustaa ostettua maapalstaa, myöskään maankorkoa. Mutta olemme huomanneet, ettei tällä tavoin kajota lainkaan kapitalistiseen tuotantotapaan, nykyaikaisen yhteiskunnan perustaan. Sinä solmukohtana, jonka ympäri työläisen riisto pyörii, on työvoiman myyminen kapitalistille ja se, että kapitalisti käyttää tätä kaupantekoa hyväkseen pakottaen työläisen tuottamaan paljon enemmän kuin mitä on työvoiman maksettu arvo. Nämä kapitalistin ja työläisen

väliset kaupat juuri luovatkin koko sen lisäarvon, joka sitten jaetaan kapitalistien eri alaryhmien ja heidän palvelijoidensa kesken maankoron, kauppavoiton, pääomankoron, verojen jne. muodossa. Ja nyt tulee proudhonilaisemme ja sanoo, että jos *yhtä ainoaa* kapitalistien *alaryhmää* — vieläpä sellaisten kapitalistien, jotka välittömästi eivät lainkaan osta työvoimaa eivätkä siis pakota tuottamaan lisäarvoa — kielletäisiin ottamasta voittoa tai korkoa, niin se olisi askel eteenpäin! Työväenluokalta riistetyn maksamattoman työn määrä ei muuttuisi vähääkään, vaikka talonomistajilta huomenna riistettäisiin mahdollisuus maksattaa itselleen maankorkoa ja vuokraa; se ei kuitenkaan estä proudhonilaistamme sanomasta:

»Asunnon vuokrauksen lakkauttaminen on siis *hedelmällisimpiä ja suurenmoisimpia pyrkimyksiä*, mitä vallankumoussaatteen kohdussa on syntynyt, ja sen on tultava sosiaalisen demokratian *ensitarvoiseksi vaatimukseksi.*»

Aivan samanlaista isottelua kuin mestari Proudhonilakin, jonka kotkotus niin ikään oli aina kääntäen verrannollinen munitun munan suuruuteen.

Mutta kuvitelkaapa mielessänne sellaista erinomaista asiaintilaa, jolloin jokainen työläinen, pikkuporvari ja porvari pakotetaan jokavuotisten vähittäismaksujen avulla ensiksi asuntonsa osittaiseksi ja sitten täydelliseksi omistajaksi! Englannin teollisuusalueilla, missä teollisuus on suurteollisuutta, mutta työläisten asunnot pikku mökkejä, ja missä jokainen perheellinen työläinen asuu eri mökissä, tällä seikalla olisi mahdollisesti jotain merkitystä. Mutta Pariisin samoin kuin mannermaan useimpien muidenkin suurkaupunkien pienteollisuutta täydellistävät suuret talot, joissa kussakin asuu kymmenen, kaksikymmentä, kolmekymmentä perhettä. Päivänä, jona annetaan pelastava asetus vuokra-asuntojen lunastamisesta, jokin Peter työskentelee esim. konetehtaassa Berliinissä. Vuoden kuluttua hän omistaa sanokaamme viidennentoista osan yhden pikku huoneen asunnostaan, joka on jossain Hampurin portin tienoilla viidennessä kerroksessa. Hän menettää työpaikkansa ja ilmaantuu pian samanlaiseen asuntoon, josta avautuu mainio näköala sisäpihalle ja joka sijaitsee kolmannessa kerroksessa Pothofissa, Hannoverissa; siellä hän viiden

kuukauden oleskeluaikanaan on hankkinut tasan $\frac{1}{36}$ omaisuutta, kun lakko viskaa hänet yhtäkkiä Müncheniin, missä hän yksitoistakuukautisen oleskelun jälkeen saa tasan $\frac{11}{180}$ käsittävän omistusoikeuden Ober-Angergassen takana sijaitsevaan aika pimeään kellarikerroshuoneeseen. Seuraavat muutot, joita työläiselle sattuu nykyään niin usein, panevat hänet ottamaan $\frac{7}{360}$ yhtä mainiosta asunnosta St. Gallenissa, $\frac{23}{180}$ toisesta — Leedsissä ja $\frac{347}{56223}$ — laskettu tarkasti, jotta ei loukattaisi »ikuista oikeudenmukaisuutta» — vielä kolmannesta asunnosta Seraingissa. Mitä tekee Peterimme noilla kaikilla asunnon osasilla? Kuka maksaa hänelle niistä todellisen arvon? Mistä hän löytää kaikkien entisten asuntojensa muiden osien omistajan tai omistajat? Ja miten kähän lienee omistussuhteiden laita missä tahansa suuressa talossa, jonka kerroksissa on sanoakamme kaksikymmentä asuntoa ja joka, kun lunastusaika on kulunut umpeen ja asuntojen vuokraus lakkautettu, kuuluu ehkä kolmelle sadalle eri omistajalle, jotka ovat hajaantuneet ympäri maailmaa? Proudhonilaisemme vastaa, että siihen mennessä perustetaan Proudhonin vaihtopankki, joka minä hetkenä tahansa maksaa jokaiselle mistä työn tuotteesta hyvänsä täyden tulon, siis myös täyden arvon jokaisesta asunnon osasta. Mutta ensinnäkään Proudhonin vaihtopankilla ei tässä ole mitään tekemistä, sillä asuntokysymystä käsittelevissä kirjoituksissa sitä ei missään edes mainita; toiseksi se perustuu siihen kummalliseen erehdykseen, että jos joku haluaa myydä tavaransa, hän löytää aina ehdottomasti ostajan, joka maksaa siitä täyden arvon; ja kolmanneksi, ennen kuin Proudhon teki tämän keksintönsä, se oli ehtinyt tehdä jo monta vararikkoa Englannissa Labour Exchange Bazaarin²¹ nimellä.

Koko tuo olettamus, että työläisen pitää ostaa asuntonsa, perustuu taaskin siihen Proudhonin jo mainitsemaamme taantumukselliseen periaatteeseen, että nykyaikaisen suurteollisuuden luomat olot ovat sairaalloisia kasvannaisia ja että yhteiskunta on väkivaltaisesti — ts. vastoin sitä virtausta, jota se jo sata vuotta on seurannut — palautettava sellaiseen tilaan, jossa yleisenä sääntönä on eristyneen tuottajan vanha, luutunut käsityö ja joka yleensä ei ole mitään muuta kuin häviämässä olleen ja häviämässä olevan pienen käsiteollisuustuotannon idealisoitua ennallistamista.

Jos työläiset heitettäisiin takaisin tuohon luutuneeseen tilaan ja »sosiaalinen vihuri» toimitettaisiin onnellisesti pois tieltä, niin työläinen voisi tietenkin olla jälleen »kotilietensä omistaja» eikä yllä mainittu lunastusteoria näyttäisi niin järjettömältä. Mutta Proudhon unohtaa, että toteuttaakseen sen hänen pitäisi ensin siirtää maailmanhistorian kelloa sadan vuoden verran taaksepäin ja tehdä siten nykyajan työläinen jälleen yhtä ahdashenkiseksi, matelevaiseksi ja nöyristeleväksi orjasieluksi kuin olivat hänen esivanhempansa.

Mutta mikäli proudhonilaisessa asuntokysymyksen ratkaisussa on järkipiperäistä, käytännöllisesti käyttökelpoista sisältöä, sikäli sitä toteutetaan jo nyt, ja siitä se saa kiittää ei »vallankumoussaatteen kohtua», vaan... itse suurporvareita. Katsokaamme, mitä siitä kirjoittaa 16. maaliskuuta 1872 mainio espanjalainen lehti »La Emancipacion»²² Madridissa:

»On olemassa toinenkin asuntokysymyksen ratkaisemiskeino, jota on ehdottanut Proudhon ja joka ensi silmäykseltä näyttää loistavalta, mutta lähemmin tarkasteltuna osoittautuu kokonaan voimattomaksi. Proudhon ehdotti muuttamaan vuokralaiset vähittäismaksuostajiksi siten, että vuosittain maksettava vuokra laskettaisiin asunnon arvon kuoletusmaksueräksi ja vuokralaisesta tulisi tietyn ajan kuluttua tämän asunnon omistaja. Tätä keinoa, jota Proudhon piti sangen vallankumouksellisenä, käyttävät nykyään kaikissa maissa keinottelijain yhtiöt, jotka tällä tavalla kohottamalla vuokraa maksattavat itselleen talon arvon kaksin- ja kolminkertaisesti. Herra Dollfus ja muut suurtehtailijat Koillis-Ranskassa ottivat käytäntöön tämän järjestelmän sekä kääriäkseen kokoon rahaa että lisäksi vielä poliittisin taka-ajatuksin.

Vallassaolevien luokkien viisaimmat johtajat ovat aina ponnistelleet sen hyväksi, että pienomistajien lukumäärä lisääntyisi ja he saisivat siten itselleen armeijan proletariaattia vastaan. Viime vuosisadan porvarilliset vallankumoukset pirstoivat aateliston ja kirkon suurmaanomistuksen pieneksi palstatilanomistukseksi — niin kuin espanjalaiset tasavaltalaiset haluavat nyt tehdä vielä olemassaolevalle suurmaanomistukselle — ja loivat siten pienmaanomistajien luokan, joka on siitä lähtien ollut yhteiskunnan taantumuksellisimpana aineksena ja ainaisena haittana kaupunkilaisproletariaatin vallankumoukselliselle liikkeelle. Laskemalla liikkeelle pienihintaisia valtionlainaobligatioita Napoleon III aikoi luoda samanlaisen luokan kaupungissa, ja herra Dollfus ja hänen kumppaninsa, myymällä työläisilleen vuosittaisella vähittäismaksulla pieniä asuntoja, pyrkivät tukahduttamaan työläisissä kaiken vallankumouksellisen hengen ja samalla kahlitsemaan heidät tuon maanomistuksen avulla tehtaaseen, johon he ovat tulleet työhön.

Siten Proudhonin suunnitelma ei vain ollut tuottamatta mitään helpotusta työväenluokalle, vaan kääntyi jopa suorastaan sitä vastaan.*

Kuinka asuntokysymys on siis ratkaistava? Nykyaikaisessa yhteiskunnassa se ratkaistaan aivan samalla tavalla kuin kaikki muutkin yhteiskunnalliset kysymykset: kysynnän ja tarjonnan vähitellen tapahtuvan taloudellisen tasoittamisen avulla, mutta tämä on ratkaisu, joka itse herättää kysymyksen alituisesti uudelleen, siis se ei ole mikään ratkaisu. Kuinka tämän kysymyksen ratkaisee yhteiskunnallinen vallankumous, se ei riipu ainoastaan kyseisistä olosuhteista, vaan samalla myös paljon pitemmälle menevistä kysymyksistä, joiden joukossa tärkeimpiä on kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden hävittäminen. Mutta kun emme laadi mitään utooppista järjestelmää tulevaa yhteiskuntalaitosta varten, niin olisi aivan turhaa ruveta tarkastelemaan sitä. On kuitenkin varmaa, että jo nykyisin on suurkaupungeissa riittävästi asuinrakennuksia, jotta voitaisiin heti lieventää todellista »asuntopulaa» käyttämällä noita rakennuksia järkiperäisesti. Se on tietenkin toteutettavissa vain pakkoluovuttamalla niiden nykyiset omistajat ja asuttamalla noihin taloihin kodittomia tai sellaisia työläisiä, jotka nykyisin elävät liian täyteen ahdeuissa asunnoissa. Ja heti kun proletariaatti on vallannut poliittisen vallan, tämä yhteishyvää tarkoittava toimenpide on toteutettavissa yhtä helposti kuin nykyisen valtion suorittamat muut pakko-otot ja majoitukset.

* Siitä kuinka asuntokysymys ratkeaa itsestään tällä tavoin kahlitsemalla työläiset omaan »kotiin» suurten tai kasvavien amerikkalaisten kaupunkien lähelle, antaa todistuksen seuraava kohta eräästä Eleanor Marx-Avelingin kirjeestä, joka on päivätty Indianapolisissa 28. marraskuuta 1886: »Kansas Cityssa tai oikeammin sen lähistöllä näimme viheliäisiä, kolmisen huonetta käsittäviä puurakennuksia vielä aivan raivaamattomalla paikalla; maapalsta maksoi 600 dollaria ja oli juuri sen kokoinen, että siihen sopi pieni mökki; viimeksi mainittu maksoi puolestaan 600 dollaria, siis yhteensä 4800 markkaa kurjasta pikku hökkelistä, joka sijaitsee tunnin matkan päässä kaupungista suoperäisellä autiomaalla.» Työläisten on siis otettava raskaita hypoteekkilainoja saadakseen nuo asunnot, ja juuri silloin he joutuvatkin työnantajiansa todelliseksi orjiksi; he ovat sidotut mökkeihinsä, he eivät voi matkustaa pois ja heidän on pakko suostua kaikkiin tarjolla oleviin työehtoihin. (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

* * *

Mutta proudhonilaisemme ei ole tyytyväinen tähänastisiin saavutuksiinsa asuntokysymyksessä. Hänen pitää kohoittaa tuo kysymys syntisen maan kamaralta korkeimman sosialismin piiriin voidakseen todistaa, että sielläkin tämä kysymys on oleellinen »sosiaalisen kysymyksen murto-osa».

»Olettakaamme, että pääoman tuottavuutta on todella tartuttu sarvista — kuten ennemmin tai myöhemmin täytyy käydä — esimerkiksi väliaikaisella lailla, joka säätää kaikkien pääomien koroksi yhden prosentin, minkä lisäksi pyrkimyksenä on tämänkin korkomäärän alentaminen vähitellen nollaan, joten loppujen lopuksi ei tulla maksamaan enää mistään muusta kuin pääoman kiertoön tarvittavasta työstä. Kuten kaikki muutkin tuotteet, niin myös talo ja asunto tulevat tietysti olemaan tämän lain alaisia... Talonmestari yrittää itse ensimmäisenä myydä talonsa, koska muussa tapauksessa hänen talonsa jäisi tyhjäksi ja siihen sijoitettu pääoma muuttuisi ilman muuta hyödyttömäksi.»

Tämä väittämä sisältää Proudhonin katekismuksen erään tärkeimmän uskonkappaleen ja antaa räikeän näytteen siinä vallitsevasta sekasotkusta.

»Pääoman tuottavuus» on järjettömyys, jonka Proudhon ajattelemattomasti lainaa porvarillisilta taloustieteilijöiltä. Tosin myös porvarilliset taloustieteilijät alkavat väitteestä, että työ on kaiken rikkauden lähde ja kaikkien tavaroiden arvon mitta; mutta heidän pitää selittää myös, minkä vuoksi kapitalisti, joka sijoittaa pääoman teollisuus- tai käsityöliikerytykseen, saa takaisin paitsi sijoittamaansa pääomaa myös sen lisäksi vielä voiton. Sen vuoksi he pakostakin sotkeutuvat kaikenlaisiin ristiriitoihin ja merkitsevät myös pääoman tilille tietyn tuottavuuden. Mikään ei todista paremmin sitä, miten lujasti Proudhon on vielä porvarillisen ajattelutavan vanki, kuin tuo hänen ottamansa tapa puhua pääoman tuottavuudesta. Alussa olemme jo nähneet, että niin sanottu »pääoman tuottavuus» ei ole mitään muuta kuin pääomalle olennainen ominaisuus (nykyisten yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa, joita ilman se ei olisikaan pääomaa) anastaa itselleen palkkatyöläisten maksamaton työ.

Mutta Proudhon eroaa porvarillisista taloustieteilijöistä siinä, että hän ei hyväksy tuota »pääoman tuottavuutta», vaan päinvastoin havaitsee sen »ikuisen oikeudenmukaisuus-

den» loukkaamiseksi. Se juuri estääkin työläisen saamasta työnsä täyttää tuloa. Se pitää siis hävittää. Mutta miten? — siten, että pakkolailla alennetaan *korkokantaa* (koron suhdelukua) ja se supistetaan lopulta nolnaan. Silloin meidän proudhonilaisemme mielestä pääoma lakkaa olemasta tuotavaa.

Lainatun *rahapääoman* korko on vain osa voitosta; voitto teollisuus- tai kauppapääomasta on vain osa lisäarvosta, jonka kapitalistiluokka riistää työväenluokalta maksamattoman työn muodossa. Korkokantaa sääntelevät taloudelliset lait ovat niin riippumattomia lisäarvon suhdeluvun määräävistä laeista kuin saman yhteiskuntamuodostuman lait voivat yleensä keskenään olla. Mitä taas tulee tämän lisäarvon jakautumiseen eri kapitalistien kesken, niin on selvää, että voiton suhdeluvun täytyy niiden teollisuudenharjoittajien ja kauppiaiden kohdalla, joiden liikkeisiin muut kapitalistit ovat sijoittaneet paljon pääomia, kohota yhtä paljon kuin korkokanta alenee, jos muut ehdot pysyvät samoina. Korkokannan alentaminen ja lopuksi lakkauttaminen eivät siis todellisuudessa lainkaan »tarttuisi sarvista» niin sanottua »pääoman tuottavuutta», vaan ainoastaan saisivat aikaan sen, että työväenluokalta riistetty maksamaton lisäarvo jaettaisiin toisiin eri kapitalistien kesken, ne eivät turvaisi työläiselle ylliotetta teollisuuskapitalistiin nähden, vaan turvaisivat teollisuuskapitalistille ylliotteen koroillaeläjään nähden.

Oikeudellisen katsantokantansa mukaisesti Proudhon selittää korkokannan, samoin kuin kaikkien taloudellisten ilmiöiden, johtuvan ei yhteiskunnallisen tuotannon ehdoista, vaan niistä valtakunnan laeista, joissa nuo ehdot saavat yleisen ilmauksensa. Lähtien tästä katsantokannasta, joka ei anna vähäisintäkään käsitystä valtakunnan lakien yhteydestä tuotannon yhteiskunnallisiin ehtoihin, nuo valtakunnalliset lait näyttävät kiertämättömästi aivan mielivaltaisilta käskyiltä, jotka minä hetkenä hyvänsä voidaan yhtä hyvin muuttaa aivan päinvastaisiksi. Sen vuoksi Proudhonista ei ole mitään helpompaa kuin antaa asetus — jos hänellä vain olisi siihen valtaa — jolla korkokanta alennetaan prosenttiin. Mutta jos kaikki muut yhteiskunnalliset ehdot pysyvät entisinä, niin tuo Proudhonin asetus jää vain paperille. Kaikista asetuksista huolimatta

korkokannan tulevat edelleenkin sääntelemään taloudelliset lait, joiden alaisena se nykyisin on. Luottokelpoiset henkilöt tulevat olosuhteiden mukaisesti lainaamaan, kuten ennenkin, rahaa 2, 3, 4 prosentin ja suuremmallakin korolla, ja ainoa ero on siinä, että koroillaeläjät katsovat paremmin eteensä ja antavat rahaa lainaksi vain sellaisille henkilöille, joiden taholta ei tarvitse pelätä oikeusjuttua. Sitä paitsi tuo suurenmoinen suunnitelma — pääomalta on riistettävä sen »tuottavuus» — on vanha kuin taivas, yhtä vanha kuin *koronkiskontaa vastustavat lait*, joilla ei ole ollut muuta tarkoitusta kuin rajoittaa korkokantaa ja jotka nykyisin on kaikkialla kumottu, koska käytännössä niitä aina rikottiin tai kierrettiin ja valtion oli tunnustettava itsensä voimattomaksi vastustamaan yhteiskunnallisen tuotannon lakeja. Ja niinpä noiden käytännössä toteuttamattomien keskiaikaisten lakien voimaansaattamisen pitäisi »ottaa pääoman tuottavuutta sarvista!» Huomaamme, että mitä lähemmin proudhonilaisuutta tutkii, sitä taantumuksellisemmaksi se osoittautuu.

Ja kun korkokanta on tällä tavalla alennettu nolnaan, siis pääomankorko lakkautettu, niin silloin »ei tulla maksamaan enää mistään muusta kuin pääoman kiertoon tarvittavasta työstä». Tämän pitäisi merkitä, että korkokannan poistaminen on samaa kuin voiton ja jopa lisäarvon poistaminen. Mutta jos korko *todella* voitaisiin poistaa asetuksella, niin mikä siitä olisi seurauksena? Se, että *koroillaeläjiin* luokalla ei olisi mitään aihetta sijoittaa pääomiaan lainoihin, vaan se alkaisi sijoittaa niitä omalla riskillään omiin teollisuuslaitoksiinsa tai osakeyhtiöihin. Lisäarvon massa, minkä kapitalistiluokka anastaa työväenluokalta, pysyisi määrällisesti muuttumattomana, ja vain sen jakautuminen muuttuisi eikä sekään merkittävästi.

Tosiasiassa proudhonilaisemme ei huomaa, että porvarillisessa yhteiskunnassa tavaranoistoissa keskimäärin ei enää nytkään makseta mistään muusta kuin »pääoman kiertoon (merkinnee: määrätyn tavarantoittamiseen) tarvittavasta työstä». Työ on kaikkien tavaroiden arvon mitta, ja nykyaikaisessa yhteiskunnassa — ottamatta huomioon markkinaheilahteluja — on kerrassaan mahdotonta, että tavaroista keskimäärin maksettaisiin enemmän kuin niiden valmistamiseen tarvitusta työstä. Ei, ei, hyvä proudhonilainen, niksi

on vallan muussa: se on siinä, että »pääoman kiertoon (käyt-
tääkseni sekavaa sanontatapaanne) tarvittavaa työtä» *ei maksetakaan täydellisesti!* Miten se tapahtuu, sen Te voitte lukea Marxilta. (»Kapital», S. 128—160.²³)

Mutta siinä ei ole vielä kaikki. Kun *pääomankorosta* (Kapitalzins) tehdään loppu, niin siten tehdään loppu myös *vuokramaksusta* (Mietzins).^{*} Sillä »kuten kaikki muutkin tuotteet, niin myös talo ja asunto tulevat tietysti olemaan tämän lain alaisia». Tämä muistuttaa muuatta entistä majuria, hän näet käski erästä vapaaehtoista: »Te olette kuulemma tohtori, pistäytykää silloin tällöin luonani; kun on vaimo ja seitsemän lasta, niin löytyy aina joku hoitoa tarvitseva.»

Vapaaehtoinen: »Suokaa anteeksi, herra majuri, minä olen filosofian tohtori!»

Majuri: »Minusta se on yhdentekevää, tohtori on tohtori.»

Samoin myös proudhonilaisemme: vuokramaksu tai pääomankorko — hänestä se on yhdentekevää, korko on korko, tohtori on tohtori.

Edellä näimme, että vuokrahinta [(Mietpreis), jota yleisesti sanotaan vuokramaksuksi (Mietzins), koostuu: 1. osaksi maankorosta, 2. osaksi rakennuspääoman korosta lukien mukaan rakennusurakoitsijan voiton, 3. osaksi kunnostus- ja vakuutuskuluista. 4. osaksi niistä vuosittaisista maksueristä, joilla rakennuspääoma,ⁿ mukaan luettuna myös voitto, kuoletetaan (amortisoidaan) sitä mukaa kuin talo muuttuu vähitellen käyttökelvottomaksi.

Nyt pitäisi jo sokeallekin olla selvää, että »talonomistaja yrittää itse ensimmäisenä myydä talonsa, koska muussa tapauksessa hänen talonsa jäisi tyhjäksi ja siihen sijoitettu pääoma muuttuisi ilman muuta hyödyttömäksi». Tietysti. Jos lainapääomankorosta tehdään loppu, niin ainoakaan talonomistaja ei enää saa talostaan yhtään pfennigiä vuokramaksua yksinkertaisesti siksi, että vuokramaksua (Miete) voidaan sanoa myös *vuokrakoroksi* (Mietzins) ja että viimeksi mainittuun sisältyy osa, joka on todella pääomankorkoa. Tohtori on tohtori. Jos tavallisen pääomankoron suhteen koronkiskontaa koskevat lait voitiin mitätöntää vain kier-

* Sanaleikki: Zins on »korko», Mietzins (tai Miete) on »vuokra»
Toim.

tämällä ne, niin asuntovuokrataksuja ne eivät ole milloinkaan vähääkään koskeneet. Proudhonin oli ensimmäisenä suotu kuvitella, että hänen koronkiskontaa koskeva uusi lakinsa on ilman muuta sääntelevä ja vähitellen poistava ei ainoastaan yksinkertaisen pääomankoron, vaan myös monimutkaisen asunnonvuokramaksun (Mietzins für Wohnungen).²⁴ Mutta miksi sitten talonomistajalta pitäisi ostaa tämä »ilman muuta hyödytön» talo maksamalla suuret rahat ja miksei talonomistaja antaisi siinä tapauksessa vielä rahaakin päästäkseen irti tuosta »ilman muuta hyödyttömästä» talosta ja voidakseen olla kuluttamatta enää rahaa sen kunnostamiseen, se jää meille salaisuudeksi.

Suoritettuaan tämän loistavan urotyön korkeimman sosialismin (suprasotalismin, kuten mestari Proudhon sanoi) alalla proudhonilaisemme katsoo olevansa oikeutettu lentämään vieläkin korkeammalle.

»Nyt on enää tehtävä vain oräitä johtopäätöksiä, jotta niin tärkeä tutkimuksemme kohde tulisi kaikin puolin täydellisesti valaistuksi.»

Entä mitkä ovat nuo johtopäätökset? Nuo johtopäätökset juontuvat yllä esitetystä yhtä vähän kuin asuintalojen arvottomuus korkokannan poistamisesta eivätkä ne kirjoittajamme mahtipontisesta ja juhlallisesta fraseologiasta vapautettuina merkitse muuta kuin että vuokra-asuntojen lunastamisen viemiseksi parhaalla tavalla päätökseen on toivottavaa: 1. tarkka tilasto asiasta, 2. hyvä terveyspoliisi, 3. rakennustyöläisten osuuskunnat, jotka voisivat ottaa tehtäväkseen uusien talojen rakentamisen; kaikki nämä ovat tietysti hyviä ja mainioita asioita, mutta kaikesta tuosta kerskailevasta fraseologiasta huolimatta ne eivät kuitenkaan pysty »valaisemaan täydellisesti» Proudhonin aatteellisen sotkun pimeyttä.

Ken on suorittanut tuollaisia urotekoja, sillä on myös oikeus kääntyä saksalaisten työläisten puoleen ja muistuttaa vakavasti:

»Nämä ja muut samanlaiset kysymykset ovat käsittääksemme sosiaalisen demokratian täyden huomion arvoisia... Pyrkiköön se tekemään selkoa, kuten tässä on tehty asuntokysymyksestä, myös muista yhtä tärkeistä kysymyksistä, kuten *luotosta, valtionveloista, yksityisveloista, veroista ym.*» jne.

Proudhonilaisemme lupaa siis meille kokonaisen sarjan kirjoituksia »samanlaisista kysymyksistä», ja jos hän käsittelee nuo kaikki kysymykset yhtä seikkaperäisesti kuin tämän »niin tärkeän aiheen», niin »Volksstaatilla» riittää vuodeksi käsikirjoituksia. Voimme muuten sanoa etukäteen kaikessa päädyttävän jo sanottuun: pääomankorosta tehdään loppu, siten häviävät valtion- ja yksityislainoista maksettavat korot, luotto muuttuu ilmaiseksi jne. Samaa taikasanaa sovelletaan jokaiseen muuhunkin aiheeseen ja kussakin eri tapauksessa syntyy järkähtämättömän loogisesti se hämmästyttävä johtopäätös, että kun pääomankorosta on tehty loppu, niin lainarahoista ei tarvitse maksaa enää korkoa.

Hyviä ovat muuten kysymyksetkin, joilla proudhonilaisemme meitä uhkaa. »*Luotto!*» Mitä muuta luottoa työläinen tarvitsee kuin velkaa tilistä toiseen tai velkaa panttilaitokselta? *Annetaanko* hänelle tuollainen laina ilman korkoa tai korolla, jopa panttilaitosten koronkiskontakorolla — eikö se ole hänelle miltei samantekevää? Ja jos työläinen yleensä puhuen hyötyisikin siitä ja työvoiman tuotantokustannukset siis halpenisivat, niin eikö myös työvoiman hinta laskisi? — Mutta porvarille ja erittäinkin pikkuporvarille luotto on tärkeä kysymys, ja pikkuporvarista olisi hyvä juttu, jos hän voisi saada luottoa aina ja lisäksi koroitta. — »*Valtionvelat!*» Työväenluokka tietää, ettei se ole niitä tehnyt, ja kun se tulee valtaan, se jättää ne niiden maksettavaksi, jotka ovat niitä ottaneet. — »*Yksityisvelat!*» — katso luottoa. — »*Verot!*» Tämä asia kiinnostaa kovasti porvaristoa, mutta työläisiä — sängen vähän: se, minkä verran työläinen maksaa veroina, kuuluu viime kädessä työvoiman tuotantokustannuksiin, ja se on siis kapitalistin korvattava. Kaikki nuo pykälät, jotka meille esitetään työväenluokalle hyvin tärkeinä kysymyksinä, kiinnostavat oleellisesti vain porvaria ja vieläkin enemmän pikkuporvaria, mutta vastoin Proudhonia me väitämme, että työväenluokan kutsumuksena ei ole lainkaan noiden luokkien etujen ajaminen.

Siitä suuresta, todella työläisiä koskevasta kysymyksestä, kapitalistin ja palkkatyöläisen välisestä suhteesta, siitä kysymyksestä, miten kapitalisti voi rikastua työläisensä työstä, siitä proudhonilaisemme ei puhu sanaakaan.

Hänen herransa ja opettajansa on tosin käsitellyt tätä kysymystä, muttei suinkaan ole tuonut siihen selvyyttä eikä edes viimeisissä teoksissaankaan mennyt tässä suhteessa asiallisesti »Philosophie de la Misère'a» (»Kurjuuden filosofiaa») pitemmälle, jonka koko mitättömyyden Marx jo 1847 niin loistavasti paljasti.²⁵

On hyvin ikävää, ettei romaanisia kieliä puhuvilla työläisillä ole ollut kahteenkymmeneen viiteen vuoteen juuri mitään muuta sosialistista hengenruokaa kuin tuon »toisen keisarikunnan sosialistin» kirjoitukset. Ja kaksin verroin ikävämpää olisi, jos Proudhonin teoria saisi nyt vielä Saksankin valtaansa. Sitä ei kuitenkaan tarvitse pelätä. Saksalaiset työläiset ovat teoreettiselta kehitystasoltaan viisikymmentä vuotta edellä proudhonilaisuudesta, ja yksistään tämä asuntokysymys on riittävä esimerkki osoittamaan sen, joten siinä suhteessa ei tarvitse nähdä sen suurempaa vaivaa.

2. osasto

KUINKA PORVARISTO RATKAISEE ASUNTOKYSYMYKSEN

I

Asuntokysymyksen *proudhonilaista* ratkaisua koskevassa luvussa osoitettiin, kuinka suuresti tämä kysymys kiinnostaa välittömästi pikkuporvaristoa. Mutta tämä kysymys kiinnostaa huomattavasti, joskin välillisesti, myös suurporvaristoa. Nykyaikainen luonnontiede on todistanut, että niin sanotut »huonot korttelit», joissa työläiset elävät suuressa ahtaudessa, muodostuvat kaupungeissamme aika ajoittain vierailevien jos jonkinlaisten kulkutautien pesäkkeiksi. Koleran, lavantaudin, pilkkukuumeen, isonrokon ja muiden tuhoisien tautien basillit leviävät noiden työläiskorttelien myrkyllisessä ilmassa ja saastaisessa vedessä; sieltä ne eivät juuri koskaan häviä pois, vaan kehittyvät otollisissa oloissa epidemiaksi ja leviävät silloin myös pesäkealueensa ulkopuolelle ilmapampiin ja terveellisempiin kaupungin osiin, joissa asuvat herrat kapitalistit. Vallassaoleva kapitalistiluokka ei voi rankaisematta hauskuttaa itseään aiheuttamalla kulkutauteja työväenluokan keskuudessa: niistä on seurauksia kapitalisteille itselleenkin, ja kuolemanenkeli raivoaa heidän keskuudessaan yhtä armotomasti kuin työläistenkin keskuudessa.

Heti kun se oli saatu tieteellisesti todetuksi, ihmisystävälliset porvarit innostuivat jaloon kilpailuun työläistensä terveyden hyväksi. Perustettiin yhdistyksiä, kirjoitettiin kirjoja, laadittiin suunnitelmia, pohdittiin ja säädettiin lakeja yhä uusiintuvien kulkutautipesäkkeiden hävittämiseksi. Työläisten asunto-oloja alettiin tarkastaa ja tehtiin myös yrityksiä huutavimpien epäkohtien poistamiseksi. Erikaisen tarmokas toiminta aloitettiin Englannissa, jossa suurkaupunkeja oli eniten ja suurporvaristo siis suuremmassa vaarassa kuin muualla; siellä nimitettiin hallituk-

sen toimikuntia tutkimaan työväenluokan terveysoloja; niiden selostukset, jotka tarkkuutensa, täydellisyytensä ja puolueettomuutensa ansiosta erosivat edukseen kaikista mannermaisista lähteistä, olivat uusien enemmän tai vähemmän radikaalisten lakien perustana. Niin epätäydellisiä kuin nuo lait ovatkin, niin kuitenkin ne ovat äärettömästi edellä kaikesta siitä, mitä tähän asti on siihen suuntaan tehty mannermaalla. Mutta tästä huolimatta kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä synnyttää niitä mätäpaiseita, joiden parantamisesta on kysymys, yhä uudelleen niin kiertämättömästi, että tuskinpa Englannissakaan on tuossa parantamisessa päästy askeltakaan eteenpäin.

Saksassa tarvittiin tavan mukaan paljon pitempi aika, ennen kuin sielläkin vakinaisiksi muodostuneet kulkutautien alkusyyt kehittyivät niin pitkälle kuin oli tarpeen uneliaan suurporvariston ravistamiseksi hereille. Muuten, kuta hitaammin, sitä varmemmin — ja niin sai vihdoin meilläkin alkunsa yhteiskunnallista terveydenhoitoa ja asuntokysymystä käsittelevä porvarillinen kirjallisuus, joka on ulkomaisten, pääasiallisesti englantilaisten, edelläkävijien vetelöitettyä mukailemista ja joka suuriäänisillä ja mahtipontisilla fraaseilla keinotellaan näyttämään ylen syvähenkiseltä. Tähän kirjallisuuteen kuuluu teos: Tri Emil Sax. »*Die Wohnungszustände der arbeitenden Classen und ihre Reform*», Wien 1869.

Asuntokysymyksen porvarillista käsittelyä valaistakseni valitsin tämän kirjan vain siksi, koska siinä yritetään esittää tätä aihetta koskeva porvarillinen kirjallisuus mahdollisimman täydellisesti. Mutta on sekin kirjallisuutta, mikä on kirjoittajallamme »lähteenä»! Englantilaisista parlamenttiselostuksista, todellisista peruslähteistä, mainitaan vain kolme vanhinta; koko kirja osoittaa, ettei kirjoittaja ole koskaan nähnyt niistä ainoatakaan; sen sijaan hän esittelee kokonaisen sarjan lattean porvarillisia, hyväntahtoisen poroporvarillisia ja ulkokultaisen filantrooppisia kirjoitelmia; Ducpétiaux, Roberts, Hole, Huber, Englannissa pidetyn yhteiskuntatieteiden (oikeammin loruilu-) kongressin aikaansaannokset, työtätekevien luokkien hyvinvoinnista huolehtivan preussilaisen yhdistyksen aikakauslehti, Itävallan virallinen selostus Pariisin maailmannäyttelystä, samanluontoiset Bonaparten viralliset selostukset, »Illust-

rated London News», »Über Land und Meer» ja lopuksi »tunnustettu auktoriteetti», »terävän käytännöllisen järjen» ja »puheen vakuuttavan syvällisyyden» mies, nimitäin — *Julius Faucher!* Tuosta lähdekirjallisuusluettelosta puuttunee vain »Gartenlaube», »Kladderadatsch» ja fysilieeri Kutschke²⁶.

Ettei herra Saxin mielipiteiden suhteen voisi syntyä mitään väärinkäsityksiä, hän selittää sivulla 22:

»Yhteiskunnalliseksi taloustieteeksi me nimitämme kansantalousoppia, kun sitä sovelletaan yhteiskunnallisiin kysymyksiin, tarkemmin sanoen niiden keinojen ja menetelmien kokonaisuutta, jotka tämä tiede tarjoaa meille ja joilla tämän tieteen »rautaisten» lakien perusteella ja nykyisin vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän puitteissa niin sanotut (!) omistamattomat luokat kohotetaan omistavien luokkien tasalle.»

Emme ryhdy erittelemään sitä sekavaa käsitystä, että »kansantalousoppi» eli kansantaloustiede olisi yleensä tekemisissä muiden kuin »yhteiskunnallisten» kysymysten kanssa. Käymme suoraan käsiksi peruskohtaan. Tri Sax tahtoo, että porvarillisen taloustieteen »rautaistet lait» ja »nykyisin vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän puitteet», toisin sanoen kapitalistinen tuotantotapa, jäisivät muuttumattomiksi ja kuitenkin »niin sanotut omistamattomat luokat» pitäisi kohottaa »omistavien luokkien tasalle». Mutta kapitalistisen tuotantotavan välttämättömänä edellytyksenähän on se, että on olemassa, ei niin sanottu, vaan todella omistamaton luokka, jolla ei ole muuta myytävää kuin työvoimansa ja jonka täytyy sen vuoksi myydä tuota työvoimaa teollisuuskapitalisteille. Herra Saxin keksimän uuden tieteen — »yhteiskunnallisen taloustieteen» — tehtävä on näin muodoin löytää ne keinot ja menetelmät, että sellaisen yhteiskuntajärjestelmän puitteissa, joka perustuu toisaalta kaikkien raaka-aineiden, tuotantovälineiden ja elämäntarvikkeiden omistajien, kapitalistien, ja toisaalta mitään muuta paitsi työvoimansa omistavien palkkatyöläisten väliseen vastakohtaisuuteen — että sellaisen yhteiskuntajärjestelmän puitteissa kaikki palkkatyöläiset voisivat muuttua kapitalisteiksi lakkaamatta olemasta palkkatyöläisiä. Herra Sax luulee ratkaisseensa tämän kysymyksen. Eikö hän olisi niin hyvä ja sanoisi meille, millä tavalla kaikki Ranskan armeijan sotamiehet, joista jokainen on Napoleon I:n ajoista

alkaan kantanut renesselissään marsalkansauvaa, voidaan muuttaa sotamarsalkoiksi niin, etteivät he lakkaisi olemasta tavallisia sotamiehiä. Tai millä tavalla Saksan valtakunnan kaikki 40 miljoonaa alamaista voitaisiin tehdä Saksan keisareiksi!

Porvarillisen sosialismin olemus on se, että halutaan säilyttää nykyaikaisen yhteiskunnan kaikkien onnettomuuksien perusta ja samaan aikaan poistaa nuo onnettomuudet. Porvarilliset sosialistit, kuten sanotaan jo »Kommunistisessa manifestissa», haluavat »poistaa yhteiskunnallisia epäkohtia turvatakseen porvarillisen yhteiskunnan olemassaolon»; haluavat »porvariston ilman proletariaattia». ²⁷ Olemme huomanneet, että herra Sax asettaa kysymyksen aivan samalla tavalla. Yhteiskunnallisen kysymyksen ratkaisun hän näkee asutokysymyksen ratkaisemisessa; hän on sitä mieltä, että

»parantamalla työtätekevien luokkien asumuksia lievennettäisiin menestyksellisesti yllä kuvailtua fyysistä ja henkistä kurjuutta, ja siten» — so. yksistään asunto-olojen laajaperäisen parantamisen avulla — »näiden luokkien valtaosa nostettaisiin tuskin ihmisarvoisen elämän suosta aineellisen ja henkisen hyvinvoinnin puhtaille kukkuloille». (S. 14.)

Huomautettakoon sivumennen, että porvariston etujen mukaista on hämätä se tosiasia, että on olemassa proletariaatti, jonka ovat luoneet porvarilliset tuotantosuhteet ja joka on näiden suhteiden olemassaolon jatkumisen ehto. Sen vuoksi herra Sax sanoo meille s. 21, että työtätekeviksi luokiksi on katsottava varsinaisten työläisten lisäksi kaikki »varattomat yhteiskuntaluokat», »yleensä pieneläjät, kuten käsityöläiset, lesket, eläkkeelläolijat (!), alemmat virkamiehet jne.». Porvarillinen sosialismi ojentaa kätensä pikkuporvarilliselle sosialismille!

Mutta mistä asutopula johtuu? Kuinka se on syntynyt? Herra Saxin, kuten kelpo porvarin ainakin, ei tarvitse tietää, että se on porvarillisen yhteiskuntamuodon kiertämätön tuote ja ettei voi olla asutopulaton sellainen yhteiskunta, jossa työtätekevien suurten joukkojen on elettävä yksinomaan työpalkalla, siis niiden olemassaoloon ja suvun jatkamiseen välttämättömällä elämäntarvikkeiden summalla; jossa konetekniikan uudet parannukset jne. tekevät alinomaa suuria työläisjoukkoja työttömiksi; jossa voimak-

kaat ja säännöllisesti toistuvat teolliset heilahtelut toisaalta luovat edellytykset työttömien työläisten suurilukuisen reserviarmeijan olemassaololle ja toisaalta heittävät aika ajoittain kadulle suuret määrät työttömiä; jossa työläisiä kokoontuu joukoittain suuriin kaupunkiin ja lisäksi nopeammin kuin vallitsevissa oloissa voidaan järjestää heille asuntoja; jossa siis inhottavimmillekin sikoläteille on aina löytyvä vuokraaja ja jossa vihdoin talonomistaja kapitalistina ei ole ainoastaan oikeutettu, vaan kilpailun vuoksi tietyssä mitassa pakotettukin kiskomaan häikäilemättä talo-omaisuudestaan korkeimman vuokramaksun. Sellaisessa yhteiskunnassa asuntopula ei ole mikään sattuma, vaan se on kiertämätön instituutio; se ja sen vaikutus terveyteen jne. voidaan hävittää vasta sitten, kun koko asuntopulaa synnyttävä yhteiskuntajärjestelmä tulee perinpohjin mullistettua. Mutta sitä ei porvarillisen sosialismin tarvitse tietää. Se ei *uskalla* selittää asuntopulaa olosuhteista johtuvaksi. Sille ei siis jää mitään muuta neuvoksi kuin selittää moralisoivin fraasein, että asuntopula johtuu ihmisten turmeltuneisuudesta, niin sanoaksemme perisyynnistä.

»Ja eikö tässä suhteessa ole tunnettua ja siis eittämätöntä» (rohkea johtopäätös!), »että syy... on osaksi *itse työläisissä*, asunnonpyytäjissä, ja osaksi, jopa paljon suuremmassa määrässä, niissä, jotka ottavat tehtäväkseen tyydyttää tuota tarvetta, tai niissä, jotka eivät sitä tee, vaikka heillä onkin tarpeellisia varoja — *omistavissa, ylimmissä yhteiskuntaluokissa*. Viimeksi mainittujen syyt... on se, että ne eivät huolehdi siitä, että tarjolla olisi riittävästi hyviä asuntoja.»

Niin kuin Proudhon siirtää meidät taloustieteestä laikitieteeseen, niin myös porvarillinen sosialistimme kiskoo meitä tässä taloustieteestä moraalin alalle. Eikä mikään ole sen luonnollisempaa. Ken julistaa kapitalistiset tuotantosuhteet, nykyisen porvarillisen yhteiskunnan »rautaiset lait», koskemattomiksi ja tahtoo siitä huolimatta poistaa niiden epämiellyttävät, mutta kiertämättömät seuraukset, sen ei auta muuta kuin pitää kapitalisteille moraalisaarnoja, joiden liikuttavan vaikutuksen haihduttavat heti persoonallinen etu ja tarpeen vaatiessa kilpailu. Nuo moraalisaarnat ovat aivan kuin ne saarnat, joita rannalla seisova kanaemo pitää hautomilleen sorsanpoikasille, jotka virkeinä uiskentelevat lammikossa. Sorsanpojat liikkuvat

veden pinnalla, vaikkei siinä olekaan tukkeja, ja kapitalistit ryntäävät tavoittelemaan voittoa, vaikkei sillä olekaan sydäntä. »Raha-asioissa sydämellisyys on liikaa» — sanoi jo vanha Hansemann, joka ymmärsi tämän asian paremmin kuin herra Sax.

»Hyvät asunnot ovat niin kalliita, *ettei* suurin osa työläisistä voi niitä *laisinkaan* käyttää. Suurpääoma... pidättäytyy arkailleen rakentamasta asuntoja työtätekeville luokille... Niinpä nämä luokat joutuvatkin asunnontarpeessaan suurimmalta osaltaan keinottelun verkkoihin.»

Inhottava keinottelu! Suurpääoma ei tietysti koskaan keinottele! Mutta keinottelemasta työväen asunnoilla ei suurpääomaa estä paha tahto, vaan ainoastaan tietämättömyys.

»Talonmistajat eivät lainkaan *tiedä*, kuinka suurta ja tärkeää osaa... esittää asunnontarpeen normaali tyydyttäminen, *he eivät tiedä, mitä he tekevät ihmisille* tarjotessaan heille säännöllisesti niin edesvastuuttomasti huonoja, epäterveellisiä asuntoja, eivätkä he vihdoin *tiedä* sitä, kuinka suuresti he vahingoittavat siten itseään.» (S. 27).

Mutta asuntopulan syntymiseksi kapitalistin tietämättömyyden lisäksi tarvitaan työläisen tietämättömyyttä. Myönnettyään, että »saadakseen edes jonkinlaisen katon päänsä päälle» työläisten »alimpien kerrosten on aina pakko (!) etsiä itselleen yömajaa mistä sattuu, ja tässä suhteessa ne ovat aivan turvattomia ja avuttomia», herra Sax kertoo meille:

»Yleisesti tunnettuahan on, että monet heistä» (työläisistä) »kevytmielisyydessään, mutta ennen kaikkea tietämättömyydessään riistävät miltei taiturimaisesti elimistöltään luonnollisen kehityksen ja terveen elämän ehdot, samalla kun heillä *ei ole vähäisintäkään käsitystä* järkiperaisestä terveydenhoidosta eikä varsinkaan siitä, mikä suunnaton merkitys on tässä suhteessa asunnolla.» (S. 27.)

Mutta nytpä työntyvätkin esiin porvarin aasinkorvat. Samaan aikaan kun kapitalistien osalta »syyllisyys» haihtui tietämättömyyteen, työläisten osalta tietämättömyys on vain aihe katsoa heidät syyllisiksi. Kuulkaa:

»Näin» (nimittäin tietämättömyyden vuoksi) »tullaan siihen, että säästääkseen vaikka vähänkin vuokramaksussa he menevät

pimeisiin, kosteisiin, ahtaisiin, sanalla sanoen sellaisiin asuntoihin, jotka ovat pilkantekoa hygienian kaikista vaatimuksista... että usein monta perhettä vuokraa yhdessä yhden huoneiston, jopa vain yhden huoneen, kuluttaakseen asuntoon mahdollisimman vähän, samalla kun juopotteluun ja kaikenlaisiin turhamaisiin huvitteluihin he tuhlaavat tulonsa todella syntisellä tavalla.»

Rahat, jotka työläiset »tuhlaavat viinaan ja tupakkaan» (s. 28), »kapakkaelämä kaikkine surkeine seurauksineen, mikä lyijykuuluna vetää alinomaa työläissäätyä lokaan», ovat todella lyijykuuluna takertuneet herra Saxin kurkkuun. Että nykyisten suhteiden vallitessa juopottelu työläisten keskuudessa on kiertämätön tulos heidän elinoloistaan, yhtä kiertämätön kuin lavantauti, rikollisuus, syöpäläiset, ulosottomiehet ja muut yhteiskunnalliset taudit, niin kiertämätön, että juoppouteen lankcavien keskimääräisluku voidaan laskea etukäteen, sitä herra Saxin ei taaskaan tarvitse tietää. Muuten jo vanha koulunopettajani sanoi: »Alhaiso käy kapakassa ja ylhäisö klubeissa», ja kun itse olen ollut kummassakin, niin voin sen vahvistaa todeksi.

Koko tuo lörpöttely kummankin osapuolen »tietämättömyydestä» päätty kuluneisiin fraaseihin pääoman ja työn etujen sopusointuisuudesta. Jos kapitalistit tuntuivat todelliset etunsa, he antaisivat työläisille hyviä asuntoja ja yleensä järjestäisivät heille paremmat olot; ja jostyöläiset tuntuivat todelliset etunsa, he eivät lakkoilisi, eivät innostuisi sosialidemokratiaan eivätkä politikoiisi, vaan tottelisivat kuuliaisesti esimiehiään, kapitalisteja. Ikävä kyllä kumpikin osapuoli näkee etunsa kokonaan muussa kuin siinä, mitä herra Sax ja hänen lukemattomat edeltäjänsä saarnaavat. Pääoman ja työn välisen sopusoinnun evankeliumia on saarnattu jo 50 vuotta; porvarillinen filantropia on saanut maksaa sievoiset rahat todistaakseen mallilaitoksilla tuon sopusoinnun; ja kuten tulemme myöhemmin huomaamaan, me olemme siitä nykyään aivan yhtä kaukana kuin viisikymmentä vuotta sitten.

Kirjoittajamme siirtyy nyt kysymyksen käytännölliseen ratkaisuun. Kuinka vähän vallankumouksellinen oli Proudhonin suunnitelma tehdä työläisistä asuntojensa *omistajia*, se näkyy jo siitä, että porvarillinen sosialismi oli jo ennen häntä yrittänyt ja yrittää vielä nykyisinkin toteuttaa

tuota suunnitelmaa käytännössä. Myös herra Sax julistaa, että asuntokysymys voidaan ratkaista täydellisesti vain siirtämällä asunnot työläisten omaisuudeksi (s. 58 ja 59). Enemmänkin, tämä ajatus saa hänet lyyrillisen ihastuksen valtaan, ja hän purkaa sen ilmi seuraavana intomielisenä tiradina:

»On jotain omalaatuista ihmiselle olennaisessa maaomaisuuden kaipuussa, pyrkimyksessä, jota ei ole voinut heikentää edes nykypäivien *kuumeisesti sykkivä liike-elämä*. Se on tiedoton tunne maaomaisuutena esiintyvän taloudellisen edun tärkeydestä. Sen ansiosta ihminen saa vankan aseman, hän ikään kuin juurtuu lujasti maahan, ja jokaisella taloudella» (!) »on siinä kestävin perusta. Kuitenkin maaomaisuuden siunauksellinen voima ulottuu noita aineellisia etuja kauemmaksi. Kenellä on onni sanoa maapalstaa omakseen, hän on *saavuuttanut taloudellisen riippumattomuuden korkeimman ajateltavissa olevan asteen*; hänellä on alue, jolla hän voi hallita ja vallita *itsevaltaisesti*, hän on *oma herransa*, hänellä on tiettyä voimaa ja *luotettava turvapaikka* pahan päivän varalta; hänen itsetietoisuutensa ja samalla myös hänen moraalinen voimansa kasvaa. Tästä johtuu omaisuuden syvälinen merkitys tässä kysymyksessä... Työläinen, jonka nykyisin on alistuttava avuttomana suhdanneheilahteluihin ja joka on ainaisessa riippuvaisuudessa työnantajasta, vapautuisi siten jossain määrin tuosta asemansa epävakaisuudesta; *hänestä tulisi kapitalisti* ja hän olisi suojattu työttömyyden ja työkyvyttömyyden vaaroilta sen luoton ansiosta, jota hänelle annetaan kiinteimistöä vastaan. *Siten hän kohoaisi omistamattomien joukosta omistajaluokkaan.*» (S. 63.)

Herra Sax nähtävästi arvelee, että ihminen on olemukseltaan talonpoika; muutoin hän ei olisi pannut suurkaupunkiemme työläisten ominaisuudeksi maaomaisuuden kaipua, jota tähän mennessä ei kukaan ole heissä havainnut. Kaupunkilaistyöläistemme ensimmäisenä elinehtona on liikumisvapaus, ja maaomaisuus voi olla heille vain kahleena. Antakaa heille omat mökit, kahlehtikaa heidät jälleen turpeeseen, niin teette heidät voimattomiksi vastustamaan tehtailijoiden toimeenpanemia palkanalennuksia. Yksityinen työläinen saattanee sattumalta myydä mökkinsä, mutta vakavanlaatuisen lakon tai yleisen teollisuuspulan aikana* täytyisi kaikkien kyseessäoleville työläisille kuuluvien mökkien joutua markkinoille myytäväksi eivätkä ne siis joko löytäisi lainkaan ostajaa tai niitä myytäisiin

* Sanat »yleisen teollisuuspulan aikana» Engels lisäsi vuoden 1887 painokseen. *Toim.*

polkuhintaan, niiden omakustannushintaa paljon halvemmalla. Vaikka ne kaikki ostettaisiinkin, niin herra Saxin suuri asuntoreformi menisi taaskin myttyyn ja hänen pitäisi alkaa jälleen alusta. Muuten runoilijat elävät kuvittelujen maailmassa ja niin myös herra Saxkin, joka kuvittelee, että maanomistaja »on saavuttanut taloudellisen riippumattomuuden korkeimman asteen», että hänellä on »luotettava turvapaikka», että hänestä »tulee kapitalisti ja hän on suojattu työttömyyden ja työkyvyttömyyden vaaroilta sen luoton ansiosta, jota hänelle annetaan kiinteimistöä vastaan» jne. Mutta tarkastelkoonpa herra Sax ranskalaisia tai meidän reiniläisiä pientalonpoikia; heidän talojaan ja peltojaan rasittavat ylenpalttisesti hypoteekkilainat, heidän satonsa kuuluu jo korjaamattomana velkojalle ja heidän »alueellaan» eivät hallitse eivätkä vallitse itsevaltaisesti he, vaan koronkiskuri, asianajaja ja ulosottomies. Se on todellakin taloudellisen riippumattomuuden korkein ajateltavissa oleva aste... koronkiskuria varten! Ja jotta työläiset luovuttaisivat mökkinsä mahdollisimman pian koronkiskurin tuollaiseen itsevaltaiseen käyttöön, hyväntahtoinen herra Sax muistuttaa heille huolehtivasti *kiinteistöluotosta*, jota he voivat käyttää työttömyyden ja työkyvyttömyyden aikana sen sijaan että rasittaisivat köyhäinhuoltoa.

Joka tapauksessa herra Sax on nyt ratkaissut alussa asetetun kysymyksen: oman mökin hankkimisen ansiosta työläisestä »tulee kapitalisti».

Pääoma on valtaa muiden maksamattomaan työhön. Työläisen mökki muuttuu siis pääomaksi vasta sitten, kun hän vuokraa sen toiselle ja anastaa vuokranmaksun muodossa osan tuon toisen henkilön työn tuotteesta. Mutta koska työläinen itse asuu siinä, hän estää siten mökin muuttumasta pääomaksi, aivan samoin kuin takki lakkaa olemasta pääomaa siitä hetkestä lähtien, kun ostan sen räätäliä ja puen ylleni. Työläinen, jolla on tuhannen taalerin arvoinen mökki, ei tosin ole enää proletaari, mutta pitää olla herra Sax, ennen kuin voi nimittää häntä kapitalistiksi.

Mutta työläisemme kapitalistisuudella on vielä toinenkin puolensa. Olettakaamme, että jollain teollisuusseudulla tulee säännöksi, että jokaisella työläisellä on oma mökki. Siinä tapauksessa *työväenluokalla on tuolla paikkakunnalla ilmainen asunto*; asuntomenot eivät enää kuulu hänen

työvoimansa arvoon. Mutta työvoiman tuotantokustannusten kaikkalainen aleneminen, ts. jokainen pitempiaikainen työläisten elämäntarvikkeiden hinnan alennus on »kansantalousopin rautaisten lakien perusteella» yhtä kuin työvoiman arvon aleneminen ja johtaa siksi loppujen lopuksi työpalkan vastaavaan alenemiseen. Työpalkka alenisi siis keskimäärin sen verran kuin säästettiin keskimäärin vuokramaksuissa, ts. työläinen maksaisi vuokramaksua omasta mökistään, muttei enää entiseen tapaan rahana talonmistajalle, vaan maksamattomana työnä tehtailijalle, jolle hän tekee työtä. Tällä tavoin mökkiin sijoitetut työläisen säästöt muuttuisivat todellakin eräänlaiseksi pääomaksi, mutta eivät hänen pääomakseen, vaan hänelle työtä antavan kapitalistin pääomaksi.

Näin muodoin herra Sax ei edes paperilla onnistu muuttamaan työläistään kapitalistiksi.

Huomautamme sivumennen, että yllä sanottu koskee kaikkia niin sanottuja sosiaalisia reformeja, jotka päätyvät työläisen elämäntarvikkeiden säästämiseen tai halventamiseen. Joko noista reformeista tulee yleisiä, ja silloin niitä seuraa vastaava työpalkan aleneminen, tai ne jäävät aivan yksityisiksi kokeiluiksi, ja silloin pelkästään se, että ne ovat olemassa yksityisinä poikkeuksina, osoittaa, että niiden toteuttaminen laajassa mitassa ei sovi yhteen vallitsevan kapitalistisen tuotantotavan kanssa. Olettakaamme, että jollain paikkakunnalla olisi kulutusosuuskuntien yleistymisen ansiosta voitu halventaa työläisten elintarvikkeiden hintoja 20 prosentilla; silloin täytyisi työpalkkanikin aleta ajan oloon likimäärin 20 prosentilla, ts. samassa suhteessa, jossa kyseessäolevat elintarvikkeet sisältyvät työläisen budjettiin. Jos esimerkiksi työläinen käyttää keskimäärin kolme neljännestä viikkopalkastaan noihin tarvikkeisiin, niin työpalkka alenee loppujen lopuksi $\frac{3}{4} \times 20 = 15$ %. Lyhyesti sanoen, heti kun tuollainen säästämisreformi tulee yleiseksi, työläinen alkaa saada palkkaa, jota on pienennetty samassa suhteessa kuin hänen säästönsä sallivat supistaa hänen menojaan. Antakaa jokaisen työläisen saada säästämällä 52 taalerin itsenäinen tulo, niin hänen viikkopalkkansa on loppujen lopuksi aleneva yhdellä taalerilla. Siis: mitä enemmän hän säästää, sitä vähemmän hän saa palkkaa. Hän ei siis säästä omaksi, vaan kapitalistin hyväk-

si. Mitä muuta tarvittaisiin »elävöittämään hänessä mitä voimallisimmin tuota ensimmäistä taloudellista hyvettä... säästäväisyyttä?» (S. 64).

Muuten herra Saxkin sanoo meille siinä samassa, että työläisten pitää tulla talonomistajiksi enemmänkin kapitalistien kuin omien etujensa vuoksi:

»Eihän ainoastaan työläissäyty, vaan myös koko yhteiskunta on kiinnostunut erittäin suuresti siitä, että mahdollisimman monet sen jäsenistä olisivat sidotut» (!) »maahan» (haluaisinpa vaikka keran nähdä herra Saxin siinä asemassa)...* »Kaikki ne salaiset voimat, jotka kuumentavat sitä jalkaimme alla hehkuvaa tulivuorta, jota sanotaan yhteiskunnalliseksi kysymykseksi — proletariaatin katkeroituminen, viha... järjen vaaralliset hairahdukset... — kaikki ne hälvenevät kuin usva auringon noustessa, kun... työläiset itse siirtyvät tätä tietä omistavien luokkaan.» (S. 65.)

Toisin sanoen herra Sax toivoo, että samalla kun työläisten proletaarinen asema muuttuu, minkä pitäisi aiheutua mökin hankkimisesta, he menettävät myös proletaarisen luonteensa ja muuttuvat jälleen samanlaisiksi kuuliaisiksi nöyristelijöiksi kuin olivat heidän esi-isänsä, joilla myös oli oma talo. Proudhonilaisten sietäisi mietiskellä tätä.

Herra Sax luulee täten ratkaisseensa yhteiskunnallisen kysymyksen:

»Hyödykkeiden oikeudenmukaisempi jako — sfinksin arvoitus, jota jo monet ovat turhaan yrittäneet ratkaista — eikö se ole nyt meille kouraantuntuva tosiasia, eikö sitä ole siten temmattu ihanteiden piiristä ja tuotu todellisuuden alalle? Ja kun se on toteutettu, niin eikö siten ole saavutettu erästä korkeinta tarkoituksiperää, jonka jopa äärimmäisimmänkin suunnan sosialistit asettavat teorioidensa huippukohdaksi?» (S. 66.)

On todellinen onni, että olemme päässeet tähän kohtaan asti. Tuo riemuhuuto on nimittäin herra Saxin kirjan »huippukohta», ja nyt laskeudutaan jälleen verkalleen mäen alle, »ihanteiden piiristä» harmaaseen todellisuuteen, ja kun olemme tulleet alas, niin havaitsemme, ettei siellä meidän poissa ollessamme ole mikään, ei kerrassaan mikään muuttunut.

* »Volksstaat» lehdessä lainaus oli esitetty täydellisemmin; ennen sanoja »Kaikki ne salaiset voimat» oli painettu: »Maaomaisuus... pienentää niiden lukua, jotka taistelevat omistavan luokan herruutta vastaan». *Toim.*

Ensimmäisen askeleen alamäkeä pakottaa meidät ottamaan oppaamme selittäessään meille, että on olemassa kaksi työläisasuntosysteemiä: cottage(torppa)-systeemi, jolloin jokaisella työläisperheellä on oma mökki ja mikäli mahdollista pieni puutarha, kuten Englannissa, ja kasarmisysteemi, suuret rakennukset, joissa on paljon työläisasuntoja, kuten Pariisissa, Wienissä jne. Niiden kummankin väli-muotona on Pohjois-Saksassa yleisenä esiintyvä systeemi. Cottage-systeemi olisi tosin ainoa oikea ja *ainoa*, jonka valitessa työläinen voisi hankkia omistusoikeuden mökkiinsä; kasarmisysteemistä on sitä paitsi hyvin suurta vahinkoa terveydelle, siveellisyydelle ja kotirauhalle, mutta valitettavasti juuri asuntopulan keskuksissa, suurkaupungeissa, cottage-systeemi on maan kalleuden vuoksi mahdoton, ja saa olla tyytyväinen, jos siellä suurten kasarmi- ase- masta onnistutaan rakentamaan 4—6 huoneiston taloja tai erilaisten rakennuskonstien avulla poistamaan kasarmisys- teemin pahimmat epäkohdat. (S. 71—92.)

Olemme laskeutuneet jo aikamoisen matkan, eikö totta? Työläisten muuttaminen kapitalisteiksi, yhteiskunnallisen kysymyksen ratkaiseminen, oma mökki jokaisella työläi- sellä — kaikki tuo on jäänyt ylös »ihanteiden piiriin»; meidän on nyt vain huolehdittava siitä, että cottage-systeemi otetaan käytäntöön kylissä ja että kaupungeissa rakennetaan työläiskasarit mahdollisimman siedettäviksi.

Asuntokysymyksen porvarillisessa ratkaisussa on siis ajettu selvästi karille, *kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden karille*. Ja tässä olemme tulleet kysymyksen keskeiseen kohtaan. Asuntokysymys voidaan ratkaista vasta sitten, kun yhteiskuntaa on uudistettu niin paljon, että voidaan ryhtyä hävittämään kaupungin ja maaseudun välistä vastakohtaisuutta, joka nykyisessä kapitalistisessa yhteiskunnassa on kärjistetty äärimmilleen. Kapitalistinen yhteiskunta on kokonaan kykenemätön hävittämään tätä ristiriitaa, sen täytyy päinvastoin kärjistää sitä joka päivä yhä enemmän. Tämän ovat käsittäneet oikein jo nykyajan ensimmäiset utopistisocialistit — Owen ja Fourier. Heidän mallijärjestelmissään ei enää ole kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuutta. Havaitaan siis aivan päinvastaista kuin mita herra Sax väittää: asuntokysymyksen ratkaiseminen ei ratkaise samalla yhteiskunnallista kysymystä, vaan

ainoastaan yhteiskunnallisen kysymyksen ratkaiseminen, ts. kapitalistisen tuotantotavan hävittäminen, tekee samalla mahdolliseksi asuntokysymyksen ratkaisemisen. Mietttömyyttä on se, että tahdotaan ratkaista asuntokysymys ja säilyttää edelleenkin nykyaikaiset suurkaupungit. Mutta nykyaikaiset suurkaupungit häviävät vasta sitten, kun hävitetään kapitalistinen tuotantotapa, ja kun tämä hävittäminen alkaa, kysymys ei ole enää siitä, että jokaiselle työläiselle toimitettaisiin oma mökki, vaan kokonaan muista asioista.

Jokaisen yhteiskunnallisen vallankumouksen täytyy kuitenkin alussa ottaa asiat sellaisina, kuin se ne tapaa, ja taistella huutavimpia epäkohtia vastaan käytettävissä olevin keinoin. Olemme jo tulleet huomaamaan, että *asuntopulaa* voidaan heti lievittää siten, että pakkoluovutetaan osa omistaville luokille kuuluvista loistohuoneistoista ja asutetaan pakollisesti muu osa.

Joskin herra Sax jatkaessaan lähtee jälleen suurkaupungeista ja puhuu pitkälti ja laveasti työläisasutuksista, joita tulee perustaa kaupunkien *lähistölle*, joskin hän kuvailee noiden asutusten kaikkia ihanoituksia, joita ovat yhteinen »vesijohto, kaasuväläistys, ilma- tai vesilämmitys, pesutuvat, kuivaamot, kylpyhuoneet jne.» »lastenseimi, koulu, rukoushuone» (!), »lukuhuone, kirjasto... viini- ja oluttuvat, tanssi- ja konserttitalit kaikkine mukavuuksineen», höyryvoima, jota johdetaan kaikkiin taloihin ja joka voi »tietyissä mitassa siirtää tuotannon tehtaista jälleen kotiverstaisiin» — niin se ei muuta asiaa vähääkään. Siirtoasutuksen, jota hän kuvailee, herra Huber on lainannut välittömästi sosialisteilta Owenilta ja Fourierilta, ja se on kokonaan porvarillistettu pyyhkimällä yksinkertaisesti pois kaikki sosialistinen. Mutta juuri sen vuoksi siitä tuleekin aivan utooppinen. Ketään kapitalistia ei kiinnosta vähääkään tuollaisten asutusten perustaminen eikä niitä olekaan missään muualla maailmassa paitsi Guisessa, Ranskassa; ja sekin on fourierlaisen perustama, ei tuottavan keinottelun, vaan sosialistisen kokeilun mielessä.* Yhtä hyvin herra Sax olisi voinut porvarillisen tuulentupasunnittelunsa

* Ja siitäkkin tuli lopuksi pelkkä työläisten riistämispaiikka. Ks. Pariisissa »Socialiste» lehteä, 1886.²⁸ (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

vahvikkeeksi mainita kommunistisen »Harmony Hall» asutuksen²⁹, jonka Owen perusti 40-luvun alussa Hampshirissa ja joka on jo kauan sitten hajonnut.

Kaikki nuo puheet siirtoasutusten perustamisesta ovat kumminkin vain ponneton yritys lentää jälleen »ihanteiden piiriin», yritys jota seuraa heti putoaminen. Jälleen kuljemme reippaasti mäkeä alas. Yksinkertaisin ratkaisu on se,

»että työnantajat, tehtaanisännät auttavat työläisiä hankimaan sopivat asunnot joko rakentamalla niitä omaan laskuunsa tai innostamalla ja tukemalla työläisiä näiden omassa rakennustoiminnassa, antamalla heidän käyttöönsä maapalstoja, lainaamalla rakennuspääomaa jne.» (S. 106.)

Siten olemme jälleen poissa suurkaupungeista, joissa ei voi olla puhettakaan mistään tuollaisesta, ja siirrymme takaisin maaseudulle. Herra Sax todistelee nyt, että tehtailijoille itselleen on edullista auttaa työläisiään saamaan siedettävät asunnot — toisaalta siksi, että se on pääomien edullista sijoittamista, ja toisaalta siksi, että siitä kiertämättömästi

»johtuva työläisten aseman parantuminen... tulee sittemmin kohottamaan heidän fyysistä ja henkistä työkykyään, mikä luonnollisesti... ei ole vähemmän... edullista työnantajille. Ja siten tulee otettua myös oikea kanta viimeksi mainittujen osallistumiseen asutuskysymyksen ratkaisuun: tämä osallistuminen on tulosta *latenttisestä assosiaatiosta*, tulosta työnantajien huolenpidosta työläistensä fyysisestä ja taloudellisesta, henkisestä ja siveellisestä hyvinvoinnista, huolenpidosta, joka enimmäkseen kätkeytyy humanitääristen pyrintöjen verhoon ja tulee sinänsä palkittua rahallisesti seuraamustensa kautta, toimeliäiden, taitavien, ahkerien, tyytyväisten ja *uskollisten* työläiskerrostojen hankkimisen ja säilyttämisen kautta». (S. 108.)

Fraasi »latenttisesta assosiaatiosta»,³⁰ jolla herra Huber on yrittänyt antaa porvarillis-filantrooppiselle sepustukselle »ylevän ajatuksen», ei vähääkään muuta asiaa. Maaseutupaikkakuntien suurtehtailijat, varsinkin Englannissa, ovat ilman tuota fraasiakin jo aikoja sitten vakuuttuneet siitä, että työläisasuntojen rakentaminen ei ole ainoastaan välttämättömyys, osa itse tehdasrakennustoiminnasta, vaan se on myös sangen kannattavaa. Englannissa syntyi sillä tavalla kokonaisia

kyliä, joista monet kehittyivät myöhemmin kaupungeiksi. Mutta sen sijaan, että olisivat kiitollisia ihmisrakkaile kapitalisteille, työläiset ovat jo hyvin kauan esittäneet tuota cottage-systeemiä vastaan sangen vakavia vastaväitteitä. Kysymys ei ole vain siitä, että heidän pitää maksaa mökeistä monopolihinnat, kun tehtailijalla ei ole kilpailijoita; jokaisen lakon aikana he joutuvat heti asunnottomiksi, sillä tehtailija ajaa heidät ilman muuta ulos, mikä tekee kaiken vastarinnan äärimmäisen vaikeaksi. Yksityiskohtaisempia tietoja voi saada kirjastani »Työväenluokan asema Englannissa». (S. 224 ja 228.)³¹ Herra Sax kuitenkin arvelee, että tuollaisia argumentteja »tuskin kannattaa ryhtyä kumoamaan». (S. 111.) Mutta eikö hän sitten halua antaa työläiselle omistusoikeutta mökkiinsä? Haluaa kyllä, mutta koska »työnantajillakin täytyy aina olla mahdollisuus määrätä asunnosta voidakseen erottaessaan työläisen antaa asunnon tämän sijaiselle», niin... pitää tietysti »tällaisten tapausten varalta tehdä välipuhe omistusoikeuden peruuttamisesta»*. (S. 113.)

Tällä kertaa laskeuduimme odottamattoman nopeasti alas. Ensin sanottiin: työläisen omistusoikeus mökkiinsä; sitten saimme tietää, että kaupungeissa se on mahdollonta ja että se voidaan toteuttaa vain maaseudulla; nyt meille selitetään, että maaseudullakin tämän omistusoikeuden pitää olla »välipuheella *peruutettavissa*! Samalla kun herra Sax keksi työläisiä varten tällaisen omistumuodon, kun heidät muutettiin »välipuheella peruutettaviksi» kapitalisteiksi, olemme jälleen onnellisesti palanneet syntiselle maankamaralle ja täällä voimme tutkia, mitä kapitalistit ja muut filantroopit ovat asuntokysymyksen ratkaisemiseksi *todella* tehneet.

II

Jos saatamme uskoa tri Saxiamme, niin herrojen kapitalistien taholta on jo nytkin tehty paljon oleellista asuntopulan lieventämiseksi, ja se todistaa, että asunto-

* Tässäkin suhteessa englantilaiset kapitalistit ovat jo kauan sitten täyttäneet ja jopa huomattavasti ylittäneetkin herra Saxin kaikki sisimmät toiveet. Maanantaina 14. lokakuuta 1872 Morpet-

kysymys voidaan ratkaista kapitalistisen tuotantotavan pohjalla.

Ennen kaikkea herra Sax vie meidät — Bonaparten Ranskaan! Kuten tunnettua, Louis Bonaparte asetti Pariisiin maailmannäyttelyn aikana komission muka laatimaan selostusta Ranskan työtätekevien luokkien asemasta, mutta oikeastaan sitä varten, jotta tuo asema tulisi keisarikunnan suureksi kunniaksi kuvattua todella paratiisimaiseksi. Ja *tämän* bonapartisin lahjottavimmista rengeistä muodostetun komission selostukseen vetoaa herra Sax, varsinkin kun sen toiminnan tulokset ovat »asian hoidettavakseen saaneen komission *oman lausunnon* mukaan Ranskan osalta joltisenkin täydelliset!» Entä minkälaisia nuo tulokset ovat? Kahdeksastakymmenestä yhdeksästä tietoa antaneesta suuresta teollisuuslaitoksesta ja osakeyhtiöstä 31 *ei ole lainkaan* rakentanut työläisasumuksia; rakennettuihin asumuksiin on mahtunut herra Saxin omien laskelmien mukaan enintään 50—60 tuhatta henkeä, ja asunnoissa on miltei poikkeuksetta vain kaksi huonetta perhettä kohti!

Itsestään selvää on, että jokainen kapitalisti, jonka oman tuotantonsa edellytykset — vesivoima, hiilikäivosten, rautamalmiesiintymien ja muiden kaivosten sijainti jne. — sitovat tiettyyn maaseutupaikkakuntaan, on pakotettu rakentamaan työläisilleen asuntoja, ellei niitä ole. Mutta jotta sitä voitaisiin pitää todistuksena »latentin assosiaation» olemassaolosta, »kuvaavana osoituksena asian ja sen suuren merkityksen yhä syvämmästä ymmärtämisestä», »paljonlupaavana alkuna» (s. 115), niin siihen tarvitaan pitkälle kehittyntä tottumusta pettää itseään. Tässäkin suhteessa muuten eri

hissa parlamenttivaalien valitsijaluettelot vahvistavan tuomioistuimen piti antaa päätös 2000 vuorityöläisen anomuksen johdosta, joka koski heidän nimensä merkitsemistä valitsijaluetteloon. Osoitautui, että suurin osa näistä työläisistä oli sellaisia, joita sen kaivoksen sääntöjen mukaan, jossa he työskentelivät, *ei katsottu* asumiensa mökkien *vuokraajiksi*, vaan henkilöiksi, jotka vain asuivat niissä *armosta* ja jotka voitiin milloin hyvänsä ilman mitään irtisanomisajaa ajaa ulos (kaivosten ja mökkien omistaja oli tietysti sama henkilö). Tuomari päätti, että nämä henkilöt eivät ole vuokraajia, vaan *palvelijoita*, ja sellaisina heillä ei ole oikeutta päästä vaaliluetteloihin (»Daily News», 15. lokakuuta 1872).

maiden teollisuudenharjoittajat eroavat toisistaan varsinaisen kansallisuonteensa puolesta. Esimerkiksi sivulla 117 herra Sax kertoo meille:

»Englannissa on vasta uusimmalla ajalla havaittavissa tämän suuntaista työnantajien tarmokasta toimintaa. Etenkin kaukana maaseudulla sijaitsevilla kylillä... se seikka, että työläiset joutuvat usein lähimmiltäkin paikkakunnilta kulkemaan pitkän matkan tehtaalle, saapuvat työhön jo väsyneinä ja työskentelevät siksi riittämättömän tuottavasti, on se määräävä vaikutin, joka panee työnantajat rakentamaan työläisilleen asuntoja. Samalla kasvaa myös niiden luku, jotka käsittäen suhteet syvällisemmin sitovat asuntoreformiin joko suuremmissa tai pienemmissä määrässä latenttisen assosiaation kaikki muut ainekset; heitä juuri saavatkin kiittää syntymisestäään nämä kukoistavat asutukset... Ashtonin nimi Hydessa, Ashwertin Turtonissa, Grantin Byryssa, Gregin Bollingtonissa, Marshallin Leedsissa, Struttin Belperissä, Saltin Saltairessa, Akroydin Copleyssa ym. ovat sen vuoksi hyvin tunnettuja Yhdistyneessä kuningaskunnassa.»

Pyhä yksinkertaisuus ja vieläkin pyhempi tietämättömyys! Englantilaiset maalaistehtailijat ovat vasta »uusimmalla ajalla» rakentaneet työläisasuntoja! Ei, kunniotettava herra Sax, Englannin kapitalistit ovat todella suurtehtailijoita myös järkensä eivätkä vain kukkaronsa puolesta. He olivat käsittäneet jo kauan ennen kuin Saksaan ilmaantui todellinen suurteollisuus, että maaseudun tehdastuotannossa kulungit työväen asuntoihin muodostavat välttämättömän, sekä välittömästi että välillisesti hyvin tuottavan osan koko sijoitettavasta pääomasta. Jo kauan ennen kuin Bismarckin ja saksalaisten porvarien välinen taistelu lahjoitti saksalaisille työläisille yhdistymisvapauden, Englannin tehtailijat, kaivosten ja sulattojen omistajat olivat käytännössä tulleet tuntemaan sen, missä määrin he voivat painostaa lakkoilevia työläisiä, jos he ovat samalla näiden työläisten vuokraisäntiä. Jonkin Gregin, Ashtonin ja Ashwertin »kukoistavat asutukset» kuuluvat siinä määrin »uusimpaan aikaan», että jo 40 vuotta sitten porvaristo ylisteli niitä esikuviksi, ja minä itse kuvailin niitä jo 28 vuotta sitten (ks. »Työväenluokan asema Englannissa», s. 228—230, huomautus³²). Jokseenkin yhtä vanhoja ovat Marshallin ja Akroydin (näin kirjoitetaan hänen nimensä) siirtoasutukset ja vieläkin vanhempi on Struttin asutus, jonka alkujuri ulottuu menneeseen vuosisataan.

Ja kun Englannissa työläisasumuksen keskimääräiseksi iäksi lasketaan 40 vuotta, niin herra Sax itsekin voi sormin laskea, kuinka kurjassa tilassa nuo »kukoistavat asutukset» nykyisin ovat. Sitä paitsi useimmat noista asutuksista eivät ole enää maaseudulla; teollisuuden jättimäisen kasvun tuloksena useimmat noista asutuksista ovat siinä määrin tehtaiden ja talojen saartamia, että ne sijaitsevat nyt 20—30 tuhatta asukasta käsittävien ja sitäkin suurempien likaisten ja savuisten kaupunkien keskellä, mikä ei kuitenkaan estä herra Saxin edustamaa saksalaista porvarillista tiedettä vielä nykyisinkin ker-
tailemasta hartaasti vanhoja vuoden 1840 aikaisia englantilaisia ylistyslauluja, jotka eivät nyt enää vastaa todellisuutta.

Ja varsinkin vanha Akroyd!* Tämä kunnan mies oli aito filantrooppi. Hän rakasti työläisiään ja erittäinkin työläisnaisiaan niin kovin, että Yorkshiressa hänen vähemmän ihmisrakkailla kilpailijoillaan oli tapana sanoa: hän pitää tehtaansa käynnissä yksinomaan omien lastensa avulla! Herra Sax muuten väittää, että noissa kukoistavissa asutuksissa »aviottomat lapset käyvät yhä harvinaisemmiksi» (s. 118). Aivan niin, avioliiton ulkopuoliset *aviottomat* lapset: Englannin tehdasseuduilla sievät tytöt menevät näet naimisiin varsin nuorina.

Englannissa on maaseudulla yli 60 vuotta ollut tapana rakentaa työläisasumuksia jokaisen suuren tehtaan viereen ja samanaikaisesti tehtaan kanssa. Kuten jo on mainittu, monet tällaiset tehdaskylät ovat olleet alkuna, jonka ympärille on myöhemmin muodostunut kokonainen tehdaskaupunki kaikkine niine epäkohtineen, joita tehdaskaupunki mukanaan tuo. Nuo asutukset eivät siis ole ratkaisseet asuntokysymystä, vaan ne ovat sen *vasta aiheuttaneet* paikkakunnallaan.

Sitä vastoin niissä maissa — Ranskassa ja erittäinkin Saksassa — jotka suurteollisuuden alalla ovat vain kompuroineet Englannin perässä ja oikeastaan vasta vuodesta 1848 oppineet tuntemaan, mitä suurteollisuus on, asia on aivan toisin. Näissä maissa vain jättimäiset sulatot

* »Volksstaat» lehdessä sanojen »vanha Akroyd» asemesta oli painettu: »vanha A. — En halua mainita nimeä, hän on kuollut ja haudattu aikoja sitten.» *Toim.*

ja tehtaas — sellaiset kuin Schneiderin tehtaas Creusotissa ja Kruppin tehtaas Essenissä — päättivät pitkien epärointien jälkeen rakentaa joitakin työläisasumuksia. Suuri enemmistö maalaistehtailijoista antaa työläistensä kävellä monia maaleja helteessä, lumessa ja rankkasaateessa aamulla tehtaalle ja illalla takaisin kotiin. Näin on laita etenkin vuoristoseuduilla — Ranskan ja Elsas-sin Vogeeeseilla, samoin kuin Wupperin, Siegin, Aggrin, Lennen ja muiden Reinin ja Westfalenin jokien varsilla. Erzgebirgessä ei asianlaita ole sen paremmin. Niin saksalaisilla kuin ranskalaisillakin on samaa pikkumaista itaruutta.

Herra Sax tietää mainiosti, ettei paljonlupaavalla alulla enempää kuin kukoistavilla asutuksillakaan ole kerrassaan mitään merkitystä. Sen vuoksi hän yrittää todistaa kapitalisteille, kuinka erinomaisia tuloja he voivat saada työläisasumusten rakentamisesta. Toisin sanoen hän yrittää osoittaa heille uuden keinon työläisten puijaamista varten.

Ensin hän esittää heille esimerkkinä kokonaisen joukon lontoolaisia osaksi filantrooppis-, osaksi keinottelu-luontoisia rakennusyhtiöitä, jotka ovat saaneet puhdasta tuloa 4—6 % ja enemmänkin. Sitä että työläisasumukseen sijoitettu pääoma tuottaa hyvän tulon, herra Saxin ei tarvitse meille todistella. Syynä siihen, ettei niihin sijoiteta pääomia nykyistäkin enemmän, on se, että kalliit asunnot tuottavat omistajille vieläkin suurempia tuloja. Herra Saxin kehotukset kapitalisteille ovat taaskin pelkkää moraalisaarnaa.

Mitä taas tulee noihin lontoolaisiin rakennusyhtiöihin, joiden loistavasta menestymisestä herra Sax niin suuriäänisesti toivottaa, niin ne ovat hänen oman laskelmansa mukaan — ja siihen on sisällytetty jos jonkinlainen rakennuskeinottelu — antaneet asunnon kaiken kaikkiaan vain 2132 perheelle ja 706 yksinäiselle miehelle, siis vajaalle 15 000 henkilölle! Ja tuollaiset lapsellisuudet rohjetaan Saksassa esittää vakavasti suuriksi saavutuksiksi, samaan aikaan kun yksistään Lontoon itäosassa miljoona työläistä elää mitä kauheimmissa asunto-oloissa! Kaikki nuo filantrooppiset pyrkimykset ovat todellisuudessa niin sääliittävän mitättömiä, että työläisten

asemaa koskevissa englantilaisissa parlamenttiselostuksissa ei koskaan edes mainita niistä.

Emme halua edes puhua nyt siitä Lontoota koskevasta naurettavasta tietämättömyydestä, mikä koko tässä luvussa tulee ilmi. Mainitsemme vain yhden esimerkin. Herra Sax on sitä mieltä, että yksinäisten miesten yömaja Sohossa suljettiin sen vuoksi, että tällä kaupunginkulmalla »ei voitu odottaa saatavan suurta asiakaskuntaa». Herra Sax nähtävästi luulee, että Lontoon koko länsiosa on yhtäjaksoista loistokaupunkia, eikä tiedä sitä, että hienojen katujen jälkeen on välittömästi kovin likaisia työläiskortteleita, joista eräs on esimerkiksi Soho. Mallikelpoinen yömaja Sohossa, josta herra Sax mainitsee ja jonka tunsin jo 23 vuotta sitten, oli alussa hyvin kysytty, mutta lakkasi toimimasta, koska kukaan ei voinut siinä asua. Mutta sehän oli kuitenkin eräs parhaimmista.

Entä työläiskaupunki Elsassin Mülhausenissa — eikö se ole saavutus?

Mannermaan porvaristolle on Mülhausenin työläiskaupunki samanlainen ylpeyden ja kerskailun aihe kuin Englannin porvaristolle muinoin kukoistaneet Ashtonin, Ashwertin, Gregin ja kumppanien asutukset. Valitettavasti se ei kuitenkaan ole »latenttisen» assosiaation, vaan Ranskan toisen keisarikunnan ja Elsassin kapitalistien välisen avoimen assosiaation tuote. Se oli eräs Louis Bonaparten sosialistinen koe, jota varten valtio antoi lainana $\frac{1}{3}$ pääomasta. Neljässätoista vuodessa (vuoteen 1867) rakennettiin 800 pikkutaloa niin huonoon tyyliin, ettei se Englannissa, jossa tämä asia ymmärretään paremmin, olisi ollut mahdollista; näitä pikkutaloja annetaan työläisille omaisuudeksi, kun nämä ovat maksaneet kuukausittain 13—15 vuoden ajan korotettua asuntovuokraa. Tämän laatuista omaisuuden hankkimista, mikä Englannin osuustoiminnallisissa rakennustoissa, kuten tulemme huomaamaan, on ollut käytännössä jo kauan, Elsassin bonapartistien ei tarvinnut keksiä lainkaan ensimmäisinä. Vuokramaksulisät, talojen lunastusmaksut, ovat englantilaisiin verraten aika suuria; maksettuaan vähitellen esimerkiksi 15 vuodessa 4500 frangia työläinen saa talon, jonka arvo oli 15 vuotta sitten 3300 frangia. Jos työläinen haluaa muuttaa muuan-

ne tai jättää vain kerrankin kuukausimaksun maksamatta (siinä tapauksessa hänet voidaan häätää), niin häneltä laskutetaan vuosittaisena vuokramaksuna $6\frac{2}{3}$ % talon alkuperäisestä arvosta (esimerkiksi 17 frangia kuukaudelta talon hinnan ollessa 3000 frangia) ja hänelle maksetaan jäännös, *muttei penniäkään korkoa*. On ymmärrettävää, että yhtiö voi täten »valtionapua» lukuunottamattakin rikastua; yhtä ymmärrettävää on, että näillä ehdoilla annetut asunnot ovat parempia kuin vanhat kasarmiasunnot itse kaupungissa jo siksi, että ne sijaitsevat kaupungin ulkopuolella, puolittain maaseudulla.

Parista Saksassa tehdystä surkeasta kokeesta, joiden mitättömyyden herra Sax itsekin tunnustaa sivulla 157, emme ryhdy puhumaankaan.

Mitä nämä kaikki esimerkit siis todistavat? Vain sitä, että työläisasumusten rakentaminen, vaikka ei poljettaisikaan jalkoihin kaikkia terveydenhoitolakeja, tuottaa kapitalistista tuloa. Mutta sitähan ei kukaan ole koskaan kiistänytkään, sen me kaikki olemme tienneet kauan sitten. *Kaikkalainen* pääoman sijoitus, joka tyydyttää jonkin tarpeen, on asiaa järkipäisesti hoidettaessa kannattavaa. Kysymys on siitä, miksi asuntopula *sittenkin* jatkuu; minkä vuoksi kapitalistit eivät sittenkään huolehdi, että työläisille olisi riittävästi terveellisiä asuntoja? Ja tässä herra Saxin täytyy jälleen kääntyä vain kehotuksin pääoman puoleen ja hän jää meille velkaa vastauksen. Oikean vastauksen tähän kysymykseen olemme jo antaneet ylempänä.

Pääoma ei *halua* — se on nyt käynyt lopullisesti selville — poistaa asuntopulaa, vaikka se voisikin sen tehdä. Jää vain kaksi muuta ulospääsyä: työläisten oma apu ja valtion apu.

Herra Sax, oman avun innokas kannattaja, osaa asuntokysymyksenkin alalta kertoa siitä ihmeitä. Hänen on kuitenkin valitettavasti heti alussa pakko tunnustaa, että oma apu voi jotain antaa vain siellä, missä on otettu tai voidaan ottaa käytäntöön *cottage*-systeemi, siis taaskin vain maaseudulla; suurissa kaupungeissa, jopa Englannissakin, vain hyvin rajoitetussa mitassa. Siksi, herra Sax huokaisee,

»reformi voidaan suorittaa sen» (oman avun) »avulla vain kiertoteitse, siis aina vain vajavaisesti, nimittäin vain sikäli kuin yksityisomistusperiaate esiintyy asunnon laatuun vaikuttavana voimatekijänä».

Ja sekin on epäilyksen alaista; joka tapauksessa »yhtymisomistusperiaate» ei ole vaikuttanut suinkaan reformoivasti kirjoittajamme tyylin »laatuun». Tästä kaikesta huolimatta oma apu on saanut Englannissa aikaan sellaisia ihmeitä, »että sen ansiosta on *menty kauaksi edelle* siitä, mitä siellä on tehty asuntokysymyksen muunlaisen ratkaisemisen hyväksi». Puhe on englantilaisista rakennusyhtiöistä (building societies), joita herra Sax käsittelee seikkaperäisesti erikoisesti siksi, että

»niiden olemuksesta ja toiminnasta on yleensä levitelty sängen vajavaisia tai virheellisiä käsityksiä. Englantilaiset building societies eivät ole lainkaan... asuntorakennusyhtiöitä tai asuntorakennusosuoskuntia, ne ovat enemmänkin... saksaksi sanoaksemme 'Hauserwerbvereine' ('talonhankintaliittoja'); ne ovat liittoja, joiden tarkoituksena on koota jäsentensä ajoittaisesti suorittamien maksujen pohjalla rahasto ja antaa siitä sitä mukaa kuin varoja kertyy jäsenille lainoja talon ostamista varten... Building society on siten jäsentensä toiselle osalle säästökassana ja toiselle — lainakassana. Building societies ovat siis työläisten tarpeiksi tarkoitettuja hypoteekkilaitoksia, jotka käyttävät pääasiallisesti... työläisten säästöjä... tukeakseen tallettajien säätyveljiä talon ostamisessa tai rakentamisessa. Kuten tuli olettaakin, nämä lainat on säädetty annettaviksi vastaavan kiinteistön panttausta vastaan ja sillä tavalla, että niiden kuoletus suoritetaan lyhytaikaisina osamaksuina, joihin kuuluu korko- ja kuoletusmaksu... Tallettajille ei korkoja makseta, vaan ne hyvitetään aina *merkittävällä heidän tililleen korkoa korolle*... Talletukset yhdessä kasvaneiden korkojen kanssa... voidaan kuukauden irtisanomisajalla ottaa ulos milloin hyvänsä.» (S. 170—172.) »Englannissa on yli 2000 tällaista liittoa... niiden kokoama pääoma tekee lähes 15 000 000 puntaa, ja jo noin 100 000 *työläisperhettä* on saanut tällä tavalla oman kodin; se on sellainen yhteiskunnallinen saavutus, jolle on vaikea löytää vertaa.» (S. 174.)

Valitettavasti tässäkin tulla kompuroi aivan kintereillä »mutta»:

»Kysymyksen täydelliseen ratkaisuun ei kuitenkaan näin *ole millään muotoa päästy*. Se johtuu jo siitäkin, että talon hankkiminen on vain *parempipalkkaisille* työläisille... mahdollista... Etenkin terveysoloihin kiinnitetään usein vähän huomiota.» (S. 176.)

Mannermaalla »tällaisten liittojen... kehitysmahdollisuudet ovat hyvin rajoitettuja». Ne edellyttävät cottage-systeemiä, jota täällä tavataan vain maaseudulla; mutta maaseudulla työläiset eivät ole kyllin kehittyneitä oma-apua varten. Toisaalta kaupungeissa, joissa voisi syntyä oikeita asuntorakennusosuuskuntia, viimeksi mainitut kohtaavat »erilaisia hyvin huomattavia ja vakavia vaikeuksia». (S. 179.) Ne voisivat rakentaa vain pikkutaloja, mutta suurissa kaupungeissa se ei käy päinsä. Sanalla sanoen »toverillisen oman avun tämä muoto» ei voi »nykyisissä oloissa — ja tuskinpa lähitulevaisuudessaakaan — esittää pääosaa tämän kysymyksen ratkaisussa». Nämä asuntorakennusosuuskunnat ovat näet vasta »ensimmäisessä, kehittymättömässä alkuvaiheessaan». »Tämä koskee myös Englantia.» (S. 181.)

Siis kapitalistit eivät *halua* ja työläiset eivät *voi*. Tähän voisimmekin lopettaa tämän luvun, ellei olisi ehdottoman välttämätöntä antaa eräitä selityksiä englantilaisista building societies, jotka Schulze-Delitzschin tapaiset porvarit esittävät työläisillemme alinomaa esikuviksi.

Nuo building societies eivät ole työväenyhtiöitä eikä niiden päätarkoituksena ole hankkia omia taloja työläisille. Päinvastoin tulemme näkemään, että sellaista tapahtuu vain harvoissa poikkeustapauksissa. Nuo building societies ovat oikeastaan keinotteluluontoisia, jota paitsi tämä koskee yhtä hyvin pieniä yhtiöitä, jollaisia ne alunperin ovat, kuin myös niiden suuria jäljittelijöitä. Jossain majatalossa — aloitteen tekijänä on tavallisesti isäntä, jonka luona sitten pidetään jokaviikkoisia kokouksia — jokin määrä kantavieraita ja heidän ystäviään, puotimiehiä, kauppapalvelijoita, kauppamatkustajia, pienkäsityöläisiä ja muita pikkuporvareita — siellä sun täällä myös joku koneenrakentaja tai muu luokkansa aristokratiaan kuuluva työläinen — perustaa yhdessä asuntorakennusosuuskunnan. Välittömänä aiheena on tavallisesti se, että majatalon isäntä on saanut vihiä lähellä tai jossain muualla sijaitsevasta suhteellisen halvalla saatavasta maapalstasta. Useimmat osakkaat eivät ole toimiensa puolesta sidottuja mihinkään määrättyyn paikkakuntaan; monilla puotimiehillä ja käsityöläisillä on

kaupungissa vain liike, muttei asuntoa; kuka suinkin voi, asuu mieluummin savuisen kaupungin ulkopuolella. Ostetaan tontti ja rakennetaan sille mahdollisimman monta pikkutaloa. Varakkaammilta saatu laina tekee mahdolliseksi oston; viikoittaisilla maksuilla ja erällä pienemmällä lainoilla katetaan viikoittaiset rakennusmenot. Ne osakkaat, jotka haluavat saada oman talon, saavat arvalla valmiin, ja vastaava lisäys vuokramaksuun kuolettaa ostohinnan. Muut talot annetaan vuokralle tai myydään. Rakennusyhtiö taas, jos sen asiat edistyvät hyvin, kokoaa joko suuremman tai pienemmän omaisuuden, joka kuuluu osakkaille niin kauan kuin he suorittavat maksunsa ja joka aika ajoittain tai yhtiön tultua lakkautetuksi jaetaan heidän kesken. Sellainen on englantilaisten asuntorakennusyhtiöiden historia yhdeksässä tapauksessa kymmenestä. Toiset ovat suurempia, useinkin jonkin poliittisen tai filantrooppisen tekosyyin varjolla perustettuja yhtiöitä, mutta aina viime kädessä niiden perustarkoituksena on hankkia keinotellen maaomaisuudella *pikkuporvariston* säästöille parempia, kiinnitysvaakuksin turvattuja, hyväkorkoisia ja osinkoja lupaavia sijoituksia.

Minkäläisten asiakkaiden varaan nuo yhtiöt perustavat laskelmansa, se näkyy erään suurimman, ellei kaikkein suurimman yhtiön prospektista. Lontoon rakennusyhtiö »Birkbeck Building Society, 29 and 30, Southampton Buildings, Chancery Lane», jonka tulot sen olemassaolon aikana ovat kohonneet yli 10¹/₂ miljoonan punnan (70 miljoonan taalerin) ja jolla on pankkitalletuksina ja valtion arvopapereissa yli 416 000 punttaa sekä nykyisin 21 441 jäsentä ja tallettajaa, mainostaa itseään seuraavalla tavalla:

»Useimmat tuntevat pianotehtailijoiden niin sanotun kolmi-voitisjärjestelmän, jonka mukaan jokaisesta, joka ottaa pianon vuokralle kolmeksi vuodeksi, tulee mainitun ajan kuluttua pianon omistaja. Ennen tämän järjestelmän käytäntöönottamista vähätuloisten henkilöiden oli yhtä vaikea hankkia itselleen hyvää pianoa kuin omaa asuntoakin; ihmiset maksoivat vuodesta toiseen pianonvuokraa ja kuluttivat rahaa kaksi kolme kertaa enemmän kuin mitä piano oli arvoltaan. Mutta se, mitä voidaan tehdä pianon suhteen, voidaan tehdä myös asuintalon suhteen... Koska kuitenkin asuintalo maksaa enemmän kuin piano... niin ostohinnan

maksamiseen vuokramaksuilla tarvitaan pitempi aika. Sen vuoksi tirehtöörin ovat tehneet Lontoon eri osissa ja sen laitakaupungeissa talonomistajien kanssa sopimuksen, jonka ansiosta tirehtöörin voivat tarjota Birkbeck Building Societyn jäsenille ja muille suuren valikoiman taloja kaupungin eri osissa. Järjestelmä, jota tirehtöörin aikovat noudattaa, on seuraava: talot vuokrataan 12¹/₂ vuodeksi, minkä ajan kuluttua, jos vuokramaksut on maksettu säännöllisesti, talo siirtyy vuokraajan ehdottomaksi omaisuudeksi ilman mitään lisämaksuja... Vuokraaja voi myös tehdä sopimuksen lyhemmästä lunastusajasta, jolloin vuokramaksu on suurempi, tai pitemmästä lunastusajasta, jolloin vuokramaksu on pienempi... Liittymällä Birkbeck Building Societyn jäseneksi *pienituloiset henkilöt, liike- ja kauppa-apulaiset* ja muut voivat heti päästä riippumattomiksi kaikista talonomistajista.»

Tämä on kyllin selvää kieltä. Työläisistä ei puhuta lainkaan, sen sijaan puhutaan pienituloisista ihmisistä, liike- ja kauppa-apulaisista jne.; ja sen lisäksi oletetaan, että tavallisesti asiakkailta *jo on piano*. Todellisuudessa kysymys ei ole tässä suinkaan työläisistä, vaan pikkuporvareista ja sellaisista, jotka haluavat *ja voivat* tulla niiksi, henkilöistä, joiden tulot, joskin tietyissä rajoissa, säännöllisesti kasvavat vähitellen, kuten kauppapalvelijoilla ja muilla sellaisilla ammatinharjoittajilla, samaan aikaan kun työläisen palkka, joka parhaassa tapauksessa jää nimellisesti muuttumattomaksi, tosiasiallisesti laskee samassa suhteessa kuin perhe suurenee ja sen tarpeet kasvavat. Todellisuudessa vain harvat työläiset saattavat poikkeustapauksissa osallistua tuollaisiin yhtiöihin. Toisaalta heidän tulonsa ovat liian vähäisiä ja toisaalta liian epävarmoja, jotta he voisivat tehdä sitoumuksen 12¹/₂ vuodeksi. Harvoina poikkeuksina, joita tämä ei koske, ovat paraspalkkaiset työläiset tai tehtaiden työnjohtajat.*

* Vielä eräs pieni lisäys erikoisesti lontoolaisten rakennusliitosten liiketoiminnasta. Kuten tunnettua, melkein koko Lontoon maa-ala kuuluu noin tusinalle aristokraatteja, joista ylhäisimpiä ovat Westminsterin, Bedfordin, Portlandin herttuat jne. Alkuaan he antoivat erinäisiä rakennustontteja vuokralle 99 vuodeksi. Tämän ajan kuluttua umpeen tontti ja kaikki, mitä siinä on, siirtyy heidän haltuunsa. Sitten he antavat nämä talot vuokralle lyhyemmäksi ajaksi, esimerkiksi 39 vuodeksi, niin sanottua korjausvuokraa (repairing lease) vastaan, jonka mukaan vuokramiehen on korjattava talo asuttavaan kuntoon ja pidettävä se sellaisena. Heti kun tällainen kontrahti on solmittu, maanomistaja lähettää

Jokaiselle on muuten selvää, että Mülhausenin työläiskaupungin bonapartistit ovat vain noiden Englannin pikkuporvari- asuntorakennusyhtiöiden viheliäisiä jäljittelijöitä. Ero on vain siinä, että saamastaan valtionavusta huolimatta bonapartistit petkuttavat asiakkaitaan paljon enemmän kuin nuo rakennusyhtiöt. Heidän ehtonsa ovat yleensä vähemmän liberaalisia kuin mitä ne keskimäärin ovat Englannissa; samaan aikaan kuin Englannissa jokaisesta maksuerästä lasketaan korkoa ja korkoa korolle ja maksetaan takaisin kuukauden irtisanomisajan kuluttua, Mülhausenin tehtailijat pistävät taskuunsa niin korot kuin koron korotkin ja antavat takaisin vain perusmaksun, joka on maksettu kovalla viiden frangin rahalla. Eikä kukaan ole ihmettelevä tätä eroa enemmän kuin herra Sax, jonka kirjassa tämä kaikki on hänen sitä tietämättä.

Työläisten omasta avusta ei siis myöskään synny mitään. Jää valtionapu. Mitä herra Sax voi meille tässä suhteessa tarjota? Kolmea seikkaa:

»Ensinnäkin valtion on huolehdittava siitä, että sen lainsäädännöstä ja hallinnasta hävitetään tyyten tai vastaavasti parannetaan kaikki, josta jollain tavoin johtuu työtätekevien luokkien asuntopulan voimistuminen.» (S. 187.)

Siis: rakennuslainsäädännön tarkistaminen ja rakennuselinkeinon vapaus, jotta rakentaminen kävisi halvemmaksi. Englannissa rakennuslainsäädäntö on rajoitettu minimiin, rakennuselinkeinot ovat vapaita kuin taivaan linnut, mutta asuntopulaa kuitenkin on. Sitä paitsi Englannissa rakennetaan nykyisin niin halvalla, että

oman arkkitehtinsä ja kyseisen piirin rakennuspoliisimiehen (surveyor) tarkastamaan talon ja määrittelemään tarvittavan remonitin. Tämä on usein hyvin suuri, aina koko julkisivun, katon yms. uusimiseen saakka. Sitten vuokramies deponoi vuokrasopimuksen rakennusliitolle vakuudeksi ja saa tältä tarpeelliset varat lainaksi — 1000 punttaa ja enemmänkin vuosimaksun ollessa 130—150 punttaa — suorittaakseen rakennustyöt omaan laskuunsa. Nuo asuntorakennusliitot ovat siis muodostuneet tärkeäksi välikädeksi siinä järjestelmässä, jonka tarkoituksena on antaa suurelle maaylimystölle mahdollisuus uusia ja säilyttää asuntokelpoisina sille kuuluvat lontoolaiset talot vaivatta ja yleisön laskuun.

Ja tämän pitäisi olla asuntokysymyksen ratkaisuna työläisten osalta! (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

talot tärisevät kun kärryillä ajetaan ohi ja joka päivä niistä jokin luhistuu. Vasta eilen, 25. lokakuuta 1872, Manchesterissa luhistui kerralla kuusi taloa ja tällöin kuusi työläistä loukkaantui vaikeasti. Siis sekään ei auta.

»Toiseksi valtiovallan on estettävä yksityisiä henkilöitä liisäämästä tai aiheuttamasta ahtaassa individualismissaan tuota pahaa.»

Siis: työläisasumukset terveys- ja rakennuspoliisin valvontaan, viranomaiset on oikeutettava sulkemaan terveydelle vaaralliset tai hajoamaisillaan olevat asu-
mukset, kuten on tehty Englannissa vuodesta 1857 alkaen. Entä miten se siellä tehtiin? Ensimmäinen laki vuodelta 1855 (Nuisances Removal Act*) jäi, kuten herra Saxkin myöntää, »kuolleeksi kirjaimeksi» samoin kuin toinenkin laki vuodelta 1858 (Local Government Act**) (s. 197). Sen sijaan herra Sax luulee, että kolmas laki (Artisans'Dwellings Act***), joka koskee vain niitä kaupunkeja, joiden väkiluku on yli 10 000 henkeä, »on varmasti myönteinen osoitus brittiläisen parlamentin syvällisestä yhteiskunnallisten asioiden ymmärtämisestä» (s. 199), vaikkakin tuo väite on taaskin vain »myönteinen osoitus» siitä, ettei herra Sax tunne lainkaan Englannin »asioita». Se että Englanti on yleensä »yhteiskunnallisissa asioissa» mennyt mannermaasta kauas edelle, on itsestään selvää; Englanti on nykyaikaisen suurteollisuuden syntymämaa, siellä kapitalistinen tuotantotapa on kehittynyt vapaimmin ja pisimmälle, sen seuraukset tulevat siellä selvimmin ilmi ja saavat sen vuoksi myös ennemmin ilmauksensa lainsäädännössä. Parhaana todistuksena siitä on tehdaslainsäädäntö. Mutta herra Sax erehtyy pahasti, jos hän luulee, että parlamentin päätöksen tarvitsee saada vain lain voima tullakseen myös heti käytännöllisesti toteutetuksi. Ja juuri Local Government Act'ia tämä koskee enemmän kuin mitään muuta parlamenttipäätöstä (poikkeuksena ehkä Workshops'Act****). Tämän lain täytäntöönpano jätet-

* — laki epäkohtien poistamisesta. *Toim.*

** — laki paikallishallinnosta. *Toim.*

*** — laki käsityöläisten asunnoista. *Toim.*

**** — laki verstaista. *Toim.*

tiin kaupunginvirastoille, jotka ovat miltei kaikkialla Englannissa tunnettuja korruption, perhekuntalaisuuden ja jobberyn* tyyssijoja. Näiden kaupunginvirastojen asiamiehet, jotka saavat kiittää virastaan kaikenlaisia perheyhteyksiä, ovat olleet joko kykenemättömiä tai haluttomia panemaan täytäntöön tuollaisia yhteiskunnallisia lakeja, kun taas juuri Englannissa valtion virkamiehet, joiden tehtäväksi yhteiskunnallisen lainsäädännön valmistelu ja täytäntöönpano on annettu, suhtautuvat enimmäkseen tunnollisesti velvollisuuksiensa täyttämiseen — joskin nykyisin vähemmässä määrässä kuin kaksi-, kolmekymmentä vuotta sitten. Epähygienisten ja luhistumaisillaan olevien talojen omistajilla on miltei kaikkialla joko välillisesti tai välittömästi vahva edustajisto kaupunginvaltuustossa. Kaupunginvaltuuston valitseminen pikkupiireittäin tekee valittavat riippuvaisiksi mitä pienimmistäkin paikallisista intresseistä ja vaikutuksista; ainoakaan kaupunginvaltuusmies, joka haluaa tulla valituksi uudelleen, ei rohkene äänestää tuon lain soveltamisen puolesta omassa vaalipiirissään. On siis ymmärrettävää, miten vastenmielisesti paikalliset viranomaiset ottaisivat miltei kaikkialla vastaan tuon lain, ja tähän mennessä sitä onkin sovellettu vain skandaalimaisimmissa tapauksissa ja silloinkin enimmäkseen vain jo puhjenneen kulkutaudin seurauksena, kuten viime vuonna Manchesterissa ja Salfordissa rokkoepidemian aikana. Sisäministerille esitetyillä valituksilla onkin tähän asti ollut vaikutusta vain tällaisissa tapauksissa, sillä onhan jokaisen liberaalisen hallituksen periaate Englannissa se, että yhteiskunnallisia uudistulakeja esitetään vain pakosta ja jo olevat lait jätetään mikäli mahdollista kokonaan täytäntöön panematta. Kyseisellä

* *Jobbery* merkitsee julkisen viran käyttämistä virkamiehen tai hänen perheensä yksityisetujen hyväksi. Jos esimerkiksi jossain maassa valtion lennätinlaitoksen päällikkö tulee jonkin paperitehtaan salaiseksi osakkaaksi, toimittaa tälle tehtaalte puita omista metsistään ja antaa sitten sen tehtäväksi toimittaa paperia lennätintoimistoille, niin se on, joskin verraten pieni, mutta kuitenkin sievoinen job, että se antaa täyden käsityksen jobberyn syistä; tämä oli muuten Bismarckin aikana itsestään ymmärrettävää ja aivan luonnollista. [»Volksstaat» lehdessä sanoja »tämä oli muuten» ja edelleen ei ollut. *Toim.*]

samoin kuin monella muullakin Englannin lailla on vain se merkitys, että työläisten johtaman tai painostaman hallituksen käsissä, kun tämä hallitus alkaa vihdoinkin soveltaa sitä, tuo laki tulee olemaan mahtava ase ryhdyttäessä rikkomaan nykyistä yhteiskuntajärjestelmää.

»Kolmanneksi» valtiiovallan on herra Saxin mukaan »ryhdyttävä soveltamaan vallitsevan asuntopulan lieventämiseksi varsin laajassa mitassa kaikkia sen käytettävissä olevia positiivisia keinoja.»

Se merkitsee, että sen on rakennettava kasarmeja, »oikeita mallirakennuksia» »alemmille virkamiehilleen ja toimenhaltijoilleen» (mutta eiväthän nämä ole mitään työläisiä!) ja »annettava työtätekevien luokkien asuntopolojen parantamista varten lainoja kunnallislaitoksille, yhtiöille samoin kuin yksityisillekin henkilöille» (s. 203), kuten tehdään Englannissa Public Works 'Loan Act'in* nojalla ja kuten teki Louis Bonaparte Pariisissa ja Mülhausenissa. Mutta Public Works Loan Act on niin ikään olemassa vain paperilla; hallitus myöntää komissaarien käyttöön varoja enintään 50 000 puntaa, siis korkeintaan 400 pikkutalon rakentamista varten, näin muodoin 40 vuodessa tulisi rakennettua 16 000 taloa eli asumusta korkeintaan 80 000 henkilölle, mikä on pisara meressä. Vaikka olettaisimmekin, että 20 vuoden kuluttua lainojen takaisinmaksun ansiosta komission varat kaksinkertaistuvat, joten seuraavien 20 vuoden aikana tulisi rakennettua asuntoja vielä 40 000 henkilölle, niin sittenkin se on vain pisara meressä. Mutta kun talon ikä on keskimäärin vain 40 vuotta, niin 40 vuoden kuluttua joudutaan vuosittain käyttämään 50 000 tai 100 000 puntaa käteistä vanhimpien, ränsistyneiden cottage-talojen kunnostamiseen. Tästä herra Sax mainitsee sivulla 203: tätä periaatetta olisi noudatettava käytännöllisesti oikein ja »rajoittamattomassa mitassa»! Tähän tunnustukseen, ettei valtio ole kunnolla edes Englannissakaan tehnyt »rajoittamattomassa mitassa» mitään, herra Sax päättää-

* — laki lainoista julkisia töitä varten. *Toim.*

kin kirjansa pitäen kuitenkin vielä yhden moraalisaarnan kaikille asianosallisille.*

Päivänselvää on, että nykyinen valtio ei voi eikä halua hävittää asuntokurjuutta. Valtio ei ole mitään muuta kuin riistettyjä luokkia, talonpoikia ja työläisiä, vastaan suuntautuvaa omistavien luokkien, maanomistajien ja kapitalistien, järjestynyttä yhteistä valtaa. Mitä eivät halua yksityiset kapitalistit (ja tässä onkin kysymys vain heistä, koska tähän asiaan osallistuva maanomistajakin esiintyy lähinnä kapitalistina), sitä ei halua myöskään heidän valtionsa. Kun siis *yksityiset* kapitalistit, jotka tosin valittavat asuttopulaa, eivät juuri hievahtakaan peitelläkseen vaikkapa pinnallisesti sen kauheimpia seurauksia, niin ei myöskään *kokonais* kapitalisti, valtio, ole tekevä mitään sen enempää. Se on korkeintaan huolehtiva siitä, että tavanomaiseksi muodostunut pintapeittely olisi suoritettu kaikkialla yhtäläisesti. Ja olemme nähneet, että niin se tapahtuukin.

Mutta saatettaneen väittää, että Saksassa porvaristo ei ole vielä vallassa, että Saksassa valtio on vielä tietyssä mitassa riippumaton, yhteiskuntaa korkeammalla oleva voima, joka juuri sen vuoksi edustaakin yhteiskunnan yhteisiä etuja eikä vain yhden luokan etuja. *Sellainen* valtio voi kyllä tehdä jotain, mihin porvarillinen valtio ei pysty; siltä saatetaan sosiaalisellakin alalla odottaa aivan toista.

Tuo on taantumuksellisten puhetta. Todellisuudessa Saksassakin valtio sellaisenaan on välttämätön tulos siitä

* Hiljakkoin on Englannin parlamentin päätöksissä, joissa *Lontoon rakennusviranomaiset* oikeutetaan suorittamaan pakkoluovutuksia uusien katujen rakentamiseksi, alettu kiinnittää jonkin verran huomiota työläisiin, jotka sen yhteydessä ovat jääneet talvasalle. On annettu määräys, että uudelleen rakennettavien talojen täytyy olla sopivia niille väestöluokille, jotka tällä paikalla ovat ennen asuneet. Lain kirjaimen noudattamista silmällä pitäen rakennetaan sen vuoksi halvimmille rakennustonteille työläisille viisi- ja kuusikerroksisia vuokratasarmoja. Kuinka oikeaksi on osoittautuva tämä työläisille aivan tuntematon ja vanhan Lontoon oloissa aivan outo uusi järjestys, sen näyttää tulevaisuus. Mutta parhaassakin tapauksessa niihin voidaan majoittaa tuskin neljäsosaa niistä työläisistä, jotka todella ovat joutuneet asunnottomiksi katujen uudelleensuunnittelun seurauksena. (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

yhteiskunnallisesta perustasta, josta se on kasvanut. Preussissa — ja Preussilla on nykyään ratkaiseva merkitys — on yhä vielä voimakkaan suurmaa-aatelin ohella olemassa verraten nuori ja sangen pelkurimainen porvaristo, joka tähän mennessä ei ole voittanut itselleen välitöntä poliittista valtaa, kuten Ranskassa, eikä enemmän tai vähemmän välillistä, kuten Englannissa. Mutta näiden kahden luokan rinnalla on nopeasti kasvava, intellektuaalisesti hyvin kehittynyt ja päivästä toiseen yhä enemmän järjestäytyvä proletariaatti. Vanhan absoluuttisen monarkian perusehdon — maa-aateliston ja porvariston välisen tasapainon — ohella havaitsemme siellä siis nykyaikaisen bonapartismien perusehdon: porvariston ja proletariaatin välisen tasapainon. Mutta sekä vanhass absoluuttisessa että nykyaikaisessa bonapartelaisessa monarkiassa todellinen hallitusvalta on sen erikoisen upseeri- ja virkamieskastin käsissä, joka Preussissa saa täydennyksensä osaksi omasta keskuudestaan, osaksi pienestä majoraattiaatelistosta, harvemmin — ylimmästä aatelistosta ja vähiten — porvaristosta. Tämän kastin itsenäisyys, koska se näyttää olevan yhteiskunnan ulkopuolella ja, niin sanoakseni, sitä korkeammalla, saa valtion näyttämään itsenäiseltä yhteiskunnan suhteen.

Se valtiomuoto, joka Preussissa (ja sen esimerkin mukaan myös Saksan uudessa valtakuntajärjestelmässä) on kiertämättömän johdonmukaisesti kehittynyt näistä peräti ristiriitaisista yhteiskunnallisista oloista, on näennäistä konstitutionalismia; tämä valtiomuoto on sekä vanhan absoluuttisen monarkian nykyinen hajoamismuoto että bonapartelaisen monarkian olemassaolomuoto. Preussissa vuosina 1848—1866 näennäinen konstitutionismi vain peitti ja hämäsi absoluuttisen monarkian vähittäistä lahoamista. Mutta vuodesta 1866 ja etenkin vuodesta 1870 lähtien yhteiskunnallisten olojen mullistuminen ja samalla vanhan valtion hajoaminen tapahtuu kaikkien nähden ja valtavasti kasvavissa mittasuhteissa. Teollisuuden ja erittäinkin pörssihuijauksen nopea kasvu on vetänyt kaikki vallassaolevat luokat keinottelun pyönteeseen. Ranskasta vuonna 1870 levinnyt laajamittainen korruptio kehittyy ennen kuulumattoman nopeasti. Strousberg ja Péreire nostavat hattua toisilleen. Ministe-

rit, kenraalit, ruhtinaat ja kreivit kilpailevat pörssikeinottelussa mitä ovelimpien pörssijuutalaisten kanssa, ja valtio tunnustaa nämä tasa-arvoisiksi tekemällä pörssijuutalaisista joukoittain paroneja. Maalaisaatelit, jotka ovat jo pitkän aikaa harjoittaneet teollisuutta sokeritehtailijoina ja viinanpolttajina, ovat jo aikoja sitten unohtaneet vanhat hyvät ajat ja koristavat nimillään kaikenlaisten vankkojen ja epävankkojen osakeyhtiöiden tihertööriluetteloja. Virkamieskunta halveksii yhä enemmän kassavaillinkeja ainoina palkanlisäämiskeinoina; se jättää valtion oman onnensa nojaan ja kalastelee parempituloisia teollisuusyritysten johtopaikkoja; ne jotka vielä jäävät virkaan, seuraavat esimiestensä esimerkkiä keinotellen osakkeilla tai »osallistuen» rautatieyrityksiin jne. Voidaanpa täydellä syyllä olettaa, että luutnantitkin ovat mukana jonkinlaisessa keinottelussa. Sanalla sanoen vanhan valtion kaikkien aineiden rappeutuminen, absoluuttisen monarkian muuttuminen bonapartelaiseksi monarkiaksi on täydessä käynnissä, ja seuraavan suuren kauppa- ja teollisuuspuolan aikana ei romahda ainoastaan nykyinen huijaus, vaan myös vanha preussilainen valtio.*

Ja tämänkö valtion, jonka ei-porvarilliset ainekset porvarillistuvat päivä päivältä yhä enemmän, pitäisi ratkaista »yhteiskunnallinen kysymys» tai vaikkapa vain asuntokysymys? — Päinvastoin. Kaikissa taloudellisissa kysymyksissä Preussin valtio joutuu yhä enemmän porvariston vaikutuksen alaiseksi. Ja ellei lainsäädäntöä ole taloudellisella alalla sopeutettu vuodesta 1866 alkaen sen enempää porvariston etujen mukaiseksi kuin mitä se todellisuudessa on, niin kuka siihen on syypää? Pääasiallisesti porvaristo itse, joka ensinnäkin on liian pelkurimainen puolustaakseen tarmokkaasti vaatimuksiaan ja toiseksi vastustaa jokaista myönnytystä, mikäli tuo myönnytys antaa samalla uuden aseensa sitä uhkaavalle

* Myös nykyisin, 1886, vain se, että pelätään proletariaattia, joka vuodesta 1872 on jättimäisesti kasvanut niin määrällisesti kuin myös luokkatietoisuutensaakin puolesta, pitää vielä koossa preussilaista valtiota ja sen perustaa, suojatulleilla vahvistettua suurmaanomistuksen ja teollisuuspuolustuksen liittoa. (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

proletariaatille. Ja kun valtiolta, ts. Bismarck, yrittää järjestää itselleen oman henkivartioproletariaatin pitääkseen sen avulla porvariston poliittisen toiminnan aisoissa, niin onko se mitään muuta kuin välttämätön ja hyvin tunnettu bonapartelainen keino, joka työläisten suhteen ei velvoita mihinkään muuhun kuin muutamiin hyväntahtoisiin fraaseihin ja korkeintaan minimaalisen valtionavun antamiseen rakennusyhtiöille Louis Bonaparten tapaan.

Parhaimpana osoituksena siitä, mitä työläisillä on odotettavissa Preussin valtiolta, on niiden ranskalaisten miljardien käyttö, jotka antoivat uuden lyhyen armonajan Preussin¹ valtiokoneen itsenäisyydelle yhteiskuntaan nähden. Onko noista miljardeista käytetty ainoatakaan taaleria kaduille heitettyjen Berliinin työläisperheidien turvaamiseksi asunnoilla? Ei sinne päinkään. Syksyn tullen valtio määräsi hajotettavaksi ne muutamat viheviä parakitkin, jotka olivat olleet kesällä heidän ainoana suojapaikkanaan. Nuo viisi miljardia menevät entistä tietään aika nopeasti linnoituksiin, tykkeihin ja sotilaisiin; ja Wagnerin typerästä kekseliäisyydestä³³ huolimatta, Itävallan kanssa pidetyistä Stieberin konferensseista³⁴ huolimatta, saksalaisille työläisille ei anneta noista miljardeista edes sen vertaa, minkä Louis Bonaparte antoi Ranskan työläisille Ranskalta varastamistaan miljoonista.

III

Todellisuudessa porvaristolla on vain yksi menetelmä, jonka avulla se ratkaisee asuntokysymyksen omaan tapansa, ts. ratkaisee sen niin, että ratkaisu nostaa kysymyksen aina uudelleen. Tämän menetelmän nimi on »*Hausmann*».

»*Hausmannilla*» en tarkoita tässä ainoastaan Pariisin Hausmannin erikoista bonapartelaista tapaa aukaista pitkiä, suoria ja leveitä katuja tiheästi rakennettujen työläiskorttelien halki ja reunustaa nuo kadut kummaltakin puolelta suurilla loistorakennuksilla, jolloin barrikaditaistelun vaikeuttamiseen tähtäävän strategisen tarkoituksensa ohessa on pidetty silmällä myös hallituksesta riippuvaisen erityisesti bonapartelaisen rakennus-

proletariaatin muodostamista ja kaupungin muuttamista aito loistokaupungiksi. »Hausmannilla» tarkoitan yleiseksi tullutta käytäntöä leikellä työläiskortteleita, erittäinkin suurkaupunkiemme keskiosissa sijaitsevia työläiskortteleita, olkoonpa sen aiheena mikä hyvänsä: yleinen terveydenhoito ja kaupungin kaunistaminen tai keskustassa sijaitsevien suurten liikehuoneistojen tarve tai liikenteen vaatimukset, kuten rautateiden, katujen rakentaminen jne. Tulos on kaikkialla sama, niin erilaisia kuin syyt lienevätkin: mitä rujoimmat kujat ja rännikadut katoavat porvariston ylistäessä itseään maasta taivaaseen tämän valtavan saavutuksen johdosta, mutta... niitä syntyy muualla heti uudelleen ja usein jopa välittömässä läheisyydessä.

Teoksessa »Työväenluokan asema Englannissa» kuvailin Manchesteria sellaisena kuin se oli vuosina 1843—1844. Sittemmin on kaupungin halki kulkevien raitioiteiden ansiosta ja uusien katujen laskemisen ja suurten julkisten ja yksityisten rakennusten rakentamisen tuloksena eräät inhottavimmat kuvaamistani kortteleista leiketty, puhdistettu ja paranneltu ja eräät kokonaan hävitetty, joskin monet niistä, huolimatta sen jälkeen voimistuneesta terveystoiminnasta, ovat yhä vielä samanlaisessa, ellei huonommassakin tilassa kuin silloin. Mutta kaupungin valtavan laajentumisen ansiosta — kaupungin väkiluku on sittemmin kasvanut enemmän kuin puolella — ovat sen sijaan ne korttelit, jotka silloin olivat vielä avaroita ja puhtaita, nykyisin yhtä tiheään rakennettuja, yhtä likaisia ja liika-asutettuja kuin ennen kaupungin huonomaineisimmat osat. Esitän tässä vain yhden esimerkin. Kirjani 80:nnellä ja seuraavilla sivuilla kuvailin Medlock-joen laaksossa sijaitsevaa taloryhmää, joka Pienen Irlannin (Little Ireland) nimellä oli jo vuosia ollut Manchesterin häpeätahrana.³⁵ Pieni Irlanti on kauan sitten hävinnyt; sen paikalla, korkealla perustalla, kohoaa nyt rautatieasema; porvaristo on ylpeänä viitannut menestyksellisesti suoritettuun Pienen Irlannin hävittämiseen kuin suureen voittoon. Mutta viime kesänä sitten tapahtui valtava tulva, sillä ylipäänsähän padotut joet suurkaupungeissamme aiheuttavat helposti ymmärrettävistä syistä vuosi vuodelta yhä

suurempia tulvia. Tällöin kävi ilmi, ettei Pientä Irlantia oltu lainkaan hävitetty, vaan se oli vain siirtynyt Oxford Roadin eteläpuolelta pohjoispuolelle ja kukoistaa entiseen tapaan. Manchesterin radikaalisten porvarien äänenkannattaja, manchesterilainen »Weekly Times» kirjoitti 20. heinäkuuta 1872:

»Onnettomuudesta, joka viime lauantaina kohtasi Medlockin jokilaakson asukkaita, lienee toivottavasti *eräs* hyvä seuraus: yleinen huomio kääntyy siihen kaikkien terveydenhoitolakien ilmeiseen pilkkaamiseen, jota siellä jo kauan on siedetty kaupungin virkamiesten ja terveydenhuoltolautakunnan nenän edessä. Lehtemme eilissä päiväjulkaisussa ollut jyrkkäsanainen kirjoitus paljasti, vaikkakin riittämättömästi, eräiden tulvanalaisilla Charles Streetillä ja Brook Streetillä sijaitsevien kellariasuntojen häpeällisen tilan. Erään tuossa kirjoituksessa mainitun pihan tarkka tutkiminen antaa meille oikeuden vahvistaa todeksi kaikki kirjoituksessa esitetyt tiedot ja lausua, että tämän pihan kellariasunnot olisi pitänyt jo kauan sitten sulkea; oikeamminkin niitä ei olisi pitänyt koskaan sietää ihmisasuntoina. Squire's Court muodostuu Charles Streetin ja Brook Streetin kulmassa olevasta seitsemästä tai kahdeksasta asuintalosta, joiden yläpuolella, jopa Brook Streetin alavimmassakin kohdassa, rautatiesillan alla, kulkija voi kulkea joka päivä aavistamatta, että syvällä hänen alapuolellaan asuu luolissa ihmisolentoja. Piha on piilossa sivullisten katseilta ja sinne löytävät tiensä vain ne, joita puute pakottaa etsimään suojaa sen hautantuntukselta yksinäisyydestä. Jopa silloinkin, kun Medlockin useimmiten liikkumattomat, patojen kammitsemat vedet eivät kohoa tavallista tasoaan korkeammalle, jopa silloinkin näiden asuntojen lattia saattaa olla vain muutamia tuumia vedenpintaa korkeammalla; jokainen voimakas rankkasade saattaa nostaa likakaivoista ja likaviemäreistä ylös inhottavaa pilaantunutta vettä ja saastuttaa asunnot myrkyllisillä kaasulla, joita jokainen tulva jättää jälkeensä muistoksi... Squire's Court on vieläkin alempana kuin Brook Streetillä sijaitsevien talojen asumattomat kellarit... kaksikymmentä jalkaa katua alempana, ja pilaantunut vesi, joka kohosi lauantaina likakaivoista, ulottui kattoon saakka. Me tiesimme sen ja siksi luulimme tapaavamme pihan asumattomana tai kohtaavamme siellä vain terveydenhoitolautakunnan virkailijoita puhdistamassa ja desinfioimassa löyhkääviä seiniä. Sen sijaan näimme erään parturin kellarikerroshuoneessa miehen lapioidessa... työntökärryihin mätää törkykasaa, joka oli nurkassa. Parturi, jonka kellari oli siivottu jo joltisenkin puhtaaksi, lähetti meidät etemmäksi alas, missä oli koko joukko asuntoja, joista hän sanoi, että jos hän osaisi kirjoittaa, niin hän kirjoittaisi lehteen ja vaatisi niiden sulkemista. Siten saavuimme vihdoin Squire's Courtiin, missä tapasimme sievän ja terveen näköisen irlannittaron täydessä pyykkitouhussa. Hän ja hänen miehensä, eräs yksityisen palveluksessa oleva yövahti, ovat asuneet tässä pihassa kuusi vuotta, heillä on suuri perhe... Talossa, jonka he äskettäin olivat jättäneet, tulva-

vesi oli noussut kattoon, akkunat olivat särkyneet, huonekalut menneet pirstoiksi. Tämän asukkaan kertoman mukaan hän saattoi pitää kotinsa siedettävässä kunnossa hajulta vain siten, että valkaisi sen kerran kahdessa kuukaudessa kalkilla... Sisäpihalla, jonne kirjeenvaihtajamme nyt ensi kerran tunkeutui, hän näki kolme taloa, joiden takaseinät liittyivät ylläkuvattuihin taloihin; kaksi niistä oli ollut asuttuna. Siellä oli niin kamala löyhkä, että aivan tervekin ihminen voi tulla siitä parissa minuutissa merikipeäksi... Tuossa iljettävässä lävessä oli asunut seitsemänhenkinen perhe, jonka kaikki jäsenet olivat nukkuneet torstai-iltana (tulvan alkamispäivänä) kotona. Oikeastaan, kuten vaimo itseään oikaisi, he eivät olleet nukkuneet, sillä häntä ja hänen miestänsä oli suuren osan yöstä kuvottanut löyhkä. Lauantaina he joutuivat rintaansa myöten vedessä kahlaten kantamaan lapsiaan ulos. Myös hän oli sitä mieltä, ettei tämä läpi ollut kelvollinen edes sioille, mutta vuokramaksun halpuuden vuoksi — puolitoista šillinkiä viikossa — hän oli vuokrannut sen, koska hänen miehellään ei ole viime aikoina ollut sairauden vuoksi monestikaan ansioita. Tämä piha ja siihen aivan kuin ennaaikaiseen hautaan haudatut asukkaat vaikuttavat äärimmäisen avuttomilta. Meidän on muuten sanottava, että tekemämme havaintojen perusteella Squire's Court on vain kuva — ehkä jonkin verran suurennettu — tämän seudun monista muista paikoista, joiden olemassaoloa terveydenhoitolautakuntamme ei voi millään puolustaa. Ja jos sallitaan, että näitä paikkoja tullaan edelleenkin asuttamaan, niin on sanomattakin selvää, miten raskas vastuu lankeaa silloin lautakunnalle ja mikä kulkutautivaara uhkaa lähiympäristöä.»

Tässä on sattuva esimerkki siitä, kuinka porvaristo ratkaisee asuntokysymyksen käytännössä. Tartuntape-säkkeitä, erittäin häpeällisiä luolia ja koloja, joihin kapitalistinen tuotantotapa telkeää työläisemme joka yöksi, ei hävitetä, niitä vain... *sirretään!* Sama taloudellinen välttämättömyys, joka on luonut ne yhdessä paikassa, luo niitä myös toisessa paikassa. Ja niin kauan kuin kapitalistinen tuotantotapa vallitsee, on typerää yrittää ratkaista erikseen asuntokysymystä tai jotain muuta työläisen kohtaloa koskevaa yhteiskunnallista kysymystä. Ratkaisuna on vain se että kapitalistinen tuotantotapa hävitetään, että itse työväenluokka ottaa haltuunsa kaikki elämäntarvikkeet ja työvälineet.

3. osasto

VIELÄ KERRAN PROUDHONISTA JA ASUNTOKYSYMYKSESTÄ

I

»Volksstaatin» 86. numerossa A. Mülberger ilmoittaa olevansa niiden artikkelien kirjoittaja, joita olen arvostellut tämän lehden 51. ja sitä seuraavissa numeroissa. Vastauksessaan hän syyttää päälleni sellaisen määrän syytöksiä ja sotkee tällöin kaikki kyseiset katsantokannat niin kovin, että tahtomattanikin olen pakotettu vastaamaan siihen. Vastaukseni — jonka täytyy valitettavasti enimmäkseen liikkua Mülbergerin minulle tyrkyttämän henkilökohtaisen polemiikin alalla — yritän tehdä yleisölle mielenkiintoiseksi kehittelemällä vielä kerran ja mikäli mahdollista selvemmin kuin ennen tärkeimpiä peruskohtia, jopa senkin uhalla, että Mülberger selittäisi toistamiseen, että tässä »ei oleellisesti ole mitään uutta hänelle enempää kuin muillekaan 'Volksstaatin' lukijoille».

Mülberger paheksuu arvosteluni muotoa ja sisältöä. Mitä muotoon tulee, niin riittää kun sanon, etten siihen aikaan lainkaan tietänyt, kenelle kyseiset kirjoitukset kuuluivat. Siis henkilökohtaisesta »ennakkoluuloisuudesta kirjoittajaa kohtaan ei voinut olla puhuttakaan; mutta noissa kirjoituksissa kehiteltyä asuntokysymyksen ratkaisua kohtaan olin kyllä »ennakkoluuloinen» sikäli, kuin se oli minulle ennestään tuttu Proudhonin kautta ja mielipiteeni siitä oli vakiintunut.

Arvosteluni »sävyistä» en aio kiistellä ystäväni Mülbergerin kanssa. Kun on ollut niinkin kauan mukana liikkeessä kuin minä, niin muuttuu joltisenkin paksunahkaiseksi hyökkäilyjä vastaan ja sen vuoksi voi helposti luulla toisiakin samanlaiseksi. Antaakseni korvauksen Mülbergerille yritän tällä kertaa sovittaa »sävyini» hänen

epiderminsä (orvaskesin) tuntoherkkyuden mukaiseksi.

Mülberger paheksuu erikoisen katkerasti sitä, että olen sanonut häntä proudhonilaiseksi, ja vakuuttaa, ettei hän ole se. Minun täytyy tietysti uskoa häntä, mutta tulen kuitenkin todistamaan, että kyseiset kirjoitukset — ja niistähän vain on ollutkin puhe — eivät sisällä muuta kuin pelkkää proudhonilaisuutta.

Mutta Proudhoniakin arvostelen Mülbergerin mielestä »kevytmielisesti» ja kovin epäoikeudenmukaisesti:

»Se teoria, että Proudhon on pikkuporvari, on muodostunut meillä Saksassa vakinaiseksi dogmiksi, jonka monet tunnustavat, vaikka eivät ole lukeneet edes riviäkään hänen teoksistaan.»

Kun pahoittelen sitä, että romaanisia kieliä puhuvilla työläisillä ei ole ollut 20 vuoteen muuta hengenruokaa kuin Proudhonin teokset, niin Mülberger vastaa, että romaanisilla työläisillä »Proudhonin määrittelemät periaatteet muodostavat miltei kaikkialla liikkeen elävän sielun». Se minun täytyy kiistää. Ensinnäkin työväenliikkeen »elävä sielu» ei missään ole »periaatteissa», vaan se on kaikkialla — suurteollisuuden kehityksessä ja sen seurauksissa: toisaalta pääoman kasautumisessa ja keskittymisessä ja toisaalta proletariaatissa. Toiseksi ei ole totta se, että Proudhonin niin sanotut »periaatteet» esittävät romaanisilla työläisillä ratkaisevaa osaa, kuten Mülberger väittää, ja että »anarkian, Organisation des forces économiques, Liquidation sociale* ym. periaatteet ovat siellä tulleet... vallankumouksellisen liikkeen todellisiksi eteenpäinviejiksi». Vaikkei puhuttaisikaan Espanjasta ja Italiasta, jossa Proudhonin maailmanparannuskeinot ovat saaneet jonkinlaista jalansijaa vain Bakuninin vieläkin huonommaksi korjailemassa muodossa, niin jokaiselle, joka tuntee kansainvälistä työväenliikettä, on ilmeinen tosiasia, että proudhonilaiset muodostavat Ranskassa vähälukuisen lahkokunnan, samaan aikaan kun työläisjoukot eivät halua tietää mitään Proudhonin ehdottamasta yhteiskunnan uudistamissuunnitelmasta, joka tunnetaan Liquidation sociale ja Organisation des forces économiques nimellä. Tämä muuten tuli

* — taloudellisten voimien järjestämisen, yhteiskunnallisen likvidaatian. *Toim.*

ilmi Kommuunin aikana. Vaikka proudhonilaiset olivat siinä voimakkaasti edustettuina, ei kuitenkaan tehty pienintäkään yritystä likvidoida vanhaa yhteiskuntaa ja järjestää taloudellisia voimia Proudhonin ehdotusten mukaisesti. Päinvastoin. Kommuunille oli suureksi kunniaksi se, että sen taloudellisten toimenpiteiden »elävänä sieluna» eivät olleet jotkin periaatteet, vaan yksinkertainen käytännöllinen tarve. Ja juuri sen vuoksi nämä toimenpiteet — leipurien yötyön kieltäminen, rahasakkojen kieltäminen tehtaissa ja suljettujen tehtaiden ja työpajojen konfiskoiminen ja niiden luovuttaminen työväen assosiaatioille — olivatkin, ei Proudhonin, vaan saksalaisen tieteellisen sosialismin hengen mukaisia. Ainoa yhteiskunnallisena toimenpiteenä, jonka proudhonilaiset veivät läpi, oli se, että Ranskan pankkia ei otettu takavarikkoon, ja siitä osaksi johtuikin Kommuunin kukistuminen. Aivan samoin niin sanotut blanquilaiset³⁶, niin pian kuin he yrittivät muuttua pelkistä poliittisista vallankumouksellisista tietyn ohjelman omaavaksi sosialistiseksi työväen fraktioksi — mikä ilmeni blanquilaisten pakolaisten Lontoossa julkaisemassa manifestissa »Internationaali ja vallankumous»³⁷ — he eivät julistaneet Proudhonin yhteiskunnanpelastamissuunnitelman »periaatteita», mutta kylläkin ja jopa miltei kirjaimellisesti saksalaisen tieteellisen sosialismin katsomuksia, että proletariaatin poliittinen toiminta ja sen diktatuuri on välttämätöntä luokkien ja samalla myös valtion häviämiseen johtavana välivaiheena, kuten siitä on jo »Kommunistisessa manifestissa» ja sittemmin lukemattoman monta kertaa sanottu. Ja jos kerran siitä, että saksalaiset eivät anna arvoa Proudhonille, Mülberger tekee johtopäätöksen, että heidän käsityksensä romaanisesta liikkeestä on »aina Pariisin Kommuunia myöten» vajavainen, niin mainitkoon hän tuon vajavaisuuden todistukseksi jonkin sellaisen romaanisen teoksen, jossa Kommuunia on ymmärretty ja kuvattu edes likipitäen niin oikein kuin saksalaisen Marxin kirjoittamassa Internationaalien Pääneuvoston julkilausumassa kansalaissoadasta Ranskassa.

Ainoa maa, jossa työväenliike on Proudhonin »periaatteiden» välittömän vaikutuksen alainen, on Belgia, ja

juuri sen vuoksi Belgian työväenliike kulkeekin, kuten Hegel sanoo, »ei mistään ei minkään kautta ei minnekään»³⁸.

Kun katson onnettomuudeksi sen, että romaanisten maiden työläiset ovat välittömästi tai välillisesti kaksikymmentä vuotta käyttäneet henkisenä ravintonaan vain Proudhonia, niin en pidä tuona onnettomuutena Proudhonin reformireseptin myytillistä herruutta — tuota reseptiä Mülberger nimittää »periaatteiksi» — vaan sitä, että heidän nykyistä yhteiskuntaa koskeva taloudellinen arvostelunsa on Proudhonin läpeensä väorien katsomusten saastuttamaa ja heidän poliittinen toimintansa proudhonilaisuuden vaikutuksen tarvelemää. Siihen kysymykseen, kummatko »ovat enemmän vallankumouksessa», »proudhonilaistetut romaaniset työläiset» vai saksalaiset työläiset, jotka joka tapauksessa ymmärtävät tieteellistä saksalaista sosialismia verrattomasti paremmin kuin romaanit Proudhoniaan — siihen kysymykseen voimme vastata vasta sitten, kun saamme tietää, mitä merkitsee: »olla vallankumouksessa». Ihmisistä sanotaan, että he »ovat kristuksessa, oikeassa uskossa, jumalan armossa» jne. Mutta »olla» vallankumouksessa, mitä väkivaltaisimmassa liikkeessä! Onko »vallankumous» sitten dogmaattinen uskonto, jota pitää tunnustaa?

Edelleen Mülberger moittii minua siitä, että olen hänen kirjoituksensa selvistä sanoista huolimatta väittänyt hänen julistavan asuntokysymyksen pelkästään työväenkysymykseksi.

Tällä kertaa Mülberger on todellakin oikeassa. Minulta jäi vastaava kohta huomaamatta. Se on anteeksiantamaton huomaamattomuutta, sillä tämä kohta on eräs kuvaavin hänen esityksensä koko tendenssille. Mülberger sanoo todellakin suoraan:

»Koska meitä vastaan on niin usein ja monesti heitetty *naurettava* syytös, että harjoitamme *luokkapolitiikkaa*, pyrimme *luokkaherruuteen* jne., niin korostamme lähinnä ja selvästi, että asuntokysymys ei koske suinkaan yksinomaisesti proletariaattia, vaan *päinvastoin* se kiinnostaa *aivan kouraantuntuvalla tavalla varsinaista keskisäätyä*, pienkäsityöläisiä, pikkuporvaristoa, koko virkamielistä... Asuntokysymys on juuri se yhteiskunnallisten reformien kohta, joka pystyy nähtävästi paremmin kuin mitkään muut tuomaan esiin toisaalta *proletariaatin* ja toisaalta yhteiskunnan

varsinaisten keskiluokkien etujen ehdottoman sisäisen yhtäläisyyden. Keskiluokat kärsivät yhtä kovin, ehkäpä kovemminkin kuin proletariaatti vuokra-asunnon painavista kahleista... Yhteiskunnan varsinaisten keskiluokkien on ratkaistava nykyisin kysymys, ovatko he... kyllin voimakkaita... ryhtymään liitossa nuoruuden voimaa ja tarmoa uhkuvan työväenpuolueen kanssa yhteiskunnan uudistamiseen, minkä siunaukselliset tulokset hyödyttävät ennen kaikkea juuri niitä.»

Ystävämme Mülberger toteaa tässä siis seuraavaa:

1. »Me» emme harjoita mitään »luokkapoliitikkaa» emmekä pyri mihinkään »luokkaherruuteen». Mutta Saksan sosialidemokraattinen työväenpuolue juuri siksi, että se on *työväenpuolue*, harjoittaa välttämättömästi »luokkapoliitikkaa», työväenluokan politiikkaa. Koska jokainen poliittinen puolue pyrkii saavuttamaan valtiossa herruuden, niin myös Saksan sosialidemokraattisen työväenpuolueen pyrkimyksenä on kiertämättä sen *oma* herruus, työväenluokan herruus, siis »luokkaherruus». Muuten *jokainen* todella proletaarinen puolue, englantilaisista chartisteista³⁹ alkaen, on asettanut aina ensimmäiseksi ehdoksi luokkapoliitikan, proletariaatin itsenäisen poliittisen puolueen järjestämisen, ja taistelun lähimmäksi päämääräksi proletariaatin diktatuurin. Julistamalla tämän »naurettavaksi» Mülberger asettuu proletaarisen liikkeen ulkopuolelle, pikkuporvarillisen sosialismin kannalle.

2. Asuntokysymyksellä on se etuisuus, että se ei ole yksinomaan työväenkysymys, vaan »kiinnostaa aivan kouraantuntuvalla tavalla pikkuporvaristoa», sillä asuntopulasta »varsinaiset keskiluokat kärsivät yhtä kovin, ehkäpä kovemminkin» kuin proletariaatti. Jos joku väittää, että pikkuporvaristo kärsii vaikkapa yhdessä ainoassa suhteessa »ehkäpä kovemminkin kuin proletariaatti», niin hän ei varmasti voi paheksua sitä, että hänet katsotaan pikkuporvarilliseksi sosialistiksi. Siis onkohan Mülbergerillä syytä tyytymättömyyteen, kun sanon:

»Juuri näihin työväenluokan ja muiden luokkien, etenkin pikkuporvariston, yhteisiin kärsimyksiin kiinnittääkin pääasiallisesti huomionsa pikkuporvarillinen sosialismi, johon myös Proudhon kuuluu. Eikä ole lainkaan sattuma, että saksalainen proudhonilaisemme käy kä-

siksi ennen kaikkea asuntokysymykseen, joka, kuten olemme nähneet, ei ole suinkaan yksinomaan työväen kysymys.»*

3. »Yhteiskunnan varsinaisten keskiluokkien» etujen ja proletariaatin etujen välillä on olemassa »ehdoton sisäinen yhtäläisyys», ja yhteiskunnan tulevan uudistamisprosessin »siunaukselliset tulokset hyödyttävät ennen kaikkea» juuri näitä varsinaisia keskiluokkia eivätkä proletariaattia.

Näin muodoin työläiset suorittavat tulevan yhteiskunnallisen vallankumouksen »ennen kaikkea» pikkuporvarien eduksi. Ja edelleen, pikkuporvarien etujen ja proletariaatin etujen välillä on olemassa »ehdoton sisäinen yhtäläisyys». Jos pikkuporvarien edut ovat sisäisesti yhtäläisiä työläisten etujen kanssa, niin työläistenkin edut ovat yhtäläisiä pikkuporvarien etujen kanssa. Pikkuporvarillinen kanta liikkeessä on siis yhtä oikeutettu kuin proletaarinakin. Mutta sen väittäminen yhtä oikeutetuksi onkin juuri sitä, mitä nimitetään pikkuporvarilliseksi sosialismiksi.

Sen vuoksi on myös aivan johdonmukaista, kun Mülberger kirjassensa 25. sivulla⁴⁰ seppelöi »pientuotannon» yhteiskunnan todelliseksi *tukipylovääksi*, »koska se varsinaisen luonteensakin puolesta yhdistää itseensä kolme tekijää: työn — hankinnan — omistuksen ja koskei se yhdistäessään nämä kolme tekijää aseta yksilön kehityskyvylle minkäänlaisia esteitä»; ja kun hän moittii nykyaikaista teollisuutta varsinkin siitä, että se tuhoaa tuota normaalien ihmisten taimitarhaa ja »on tehnyt elinvoimaisesta, alati itsensä uusintavasta *luokasta* tiedottoman ihmisjoukon, joka ei tiedä, minne suuntaisi aran katseensa». Pikkuporvari on siis Mülbergerin malli-ihminen, ja pienkäsityö Mülbergerin malli-tuotantotapa. Olenko siis parjannut häntä lukiessani hänet pikkuporvarillisten sosialistien joukkoon?

Koska Mülberger kieltäytyy kantamasta vastuuta Proudhonista, niin olisi turhaa osoittaa tässä edelleen, että Proudhonin uudistussuunnitelmien tarkoituksena on yhteiskunnan kaikkien jäsenten muuttaminen pikku-

* Ks. tätä osaa, s. 21. *Toim.*

porvareiksi ja pientalonpojiksi. Yhtä tarpeetonta olisi ruveta tutkimaan pikku porvariston etujen ja työläisten etujen näennäistä yhtäläisyyttä. Kaikki välttämätön on jo sanottu »Kommunistisessa manifestissa». (Leipzigissä 1872 otettu painos, s. 12 ja 21.)⁴¹

Tutkimuksemme tuloksena on siis se, että samalla kun on olemassa »satu pikkuporvari Proudhonista», on olemassa tosiasia pikkuporvari Mülbergeristä.

II

Tulemme nyt peruskohtaan. Moitin Mülbergerin kirjoituksia siitä, että niissä väaristellään taloudellisia suhteita Proudhonin tapaan siirtymällä juridiseen sanontatapaan. Esimerkiksi siitä otin Mülbergerin seuraavan väitteen:

»Kerran rakennettu talo on *ikuisena oikeusperusteena* määrätyn osan saantiin yhteiskunnallisesta työstä vaikkapa talon todellinen arvo olisi jo aikoja sitten maksettu sen omistajalle enemmän kuin riittävästi vuokramaksun muodossa. *Käy niin*, että esim. 50 vuotta sitten rakennettu talo korvaa tässä ajassa alkuperäiset kustannukset vuokramaksutuloina 2-, 3-, 5-, 10-kertaisesti jne.»

Mülberger valittaa nyt:

»Tämä *tosiasian yksinkertainen, selvä toteaminen* antaa Engel-sille aihetta huomauttaa minulle, että minun olisi pitänyt selittää, *kuinka* talosta tulee 'oikeusperuste', mikä ei lainkaan sisältynyt tehtävääni... Toista on *kuvaaminen* ja toista *selittäminen*. Kun Proudhonin jälkeen sanon, että yhteiskunnan talouselämän pitäisi olla *oikeusaatteen* läpikäymä, niin siten *kuvaan* nykyisen yhteiskunnan sellaiseksi, josta puuttuu ainakin *vallankumouksen oikeusaate*, ellei kaikkinaisenkin oikeusaate — se on tosiasia, jonka Engels itsekin myöntää.»

Pysähtykäämme ennen kaikkea tarkastelemaan jo rakennettua taloa. Vuokralle annettuna talo tuottaa rakentajalleen vuokramaksun muodossa maankorkoa, korvauksen korjauskuluista ja korkoa hänen kuluttamalleen rakennuspääomalle, lukien mukaan siitä koituvan voiton; vähitellen maksettu vuokramaksu saattaa asian haaroista riippuen peittää 2-, 3-, 5-, 10-kertaisesti alkuperäiset kustannukset. Tämä, ystäväiseni Mülberger, on taloudellisen »tosiasian» »yksinkertaista, selvää toteamista»; ja jos haluamme saada tietää, mitenkä «käy niin», että

tuolla tosiasialla on sijansa, meidän on suoritettava tutkimus *taloudellisella* alalla. Tarkastelkaamme tuota tosiasiaa hieman lähemmin, jottei lapsikaan voisi käsittää sitä enää väärin. Kuten tunnettua, jonkin tavaran myynti on sitä, että omistaja luovuttaa sen käyttöarvon ja saa sen vaihtoarvon. Tavaroiden käyttöarvot eroavat toisistaan muun muassa siinä, että tavaroiden kuluttaminen vaatii eri pitkiä aikoja. Limppu syödään päivässä, housupari kulutetaan vuodessa, talo, sanokaamme, sadassa vuodessa. Mitä tulee tavaroihin, joiden kulumisaika on pitkä, niin niiden käyttöarvo voidaan siis myydä osittain, joka kerta määrätyksi ajaksi, ts. *antaa se vuokralle*. Osittain myyminen realisoi siis vaihtoarvon vain vähitellen; siitä hyvästä, että myyjä kieltäytyy kulutetun pääoman ja siitä saatavan voiton viipymättömästä takaisin otosta, hän tulee saamaan korvausta hinnanlisinä ja koronmaksuina, joiden suuruus määräytyy poliittisen taloustieteen lakien mukaan eikä suinkaan mielivaltaisesti. Sadan vuoden kuluttua talo on käytetty, kulutettu, asunnoksi kelpaamaton. Kun tämän jälkeen vähennämme maksetusta vuokramaksusummasta: 1. maankoron ja ne mahdolliset korotukset, joita siinä ajan kuluessa on tapahtunut, sekä 2. tavanomaiset korjauskulut — niin huomaamme, että jäännös keskimäärin koostuu: 1. talon alkuperäisestä rakennuspääomasta, 2. sen tuottamasta voitosta ja 3. vähitellen kuoletetulle pääomalle ja voitolle langenneesta korosta. Tämän kauden kuluttua vuokralaisella ei tosin ole taloa, mutta sitä ei ole myöskään omistajalla. Viimeksi mainitulla on vain maapalsta (jos se kuuluu nimenomaan hänelle) ja sillä olevat rakennusaineet, jotka eivät kuitenkaan ole enää talo. Ja jos talo siinä ajassa »kattoi alkuperäiset kustannukset 5- tai 10-kertaisesti», niin näemme, että se on tapahtunut yksinomaan maankoron kasvun seurauksena; se ei ole kenellekään salaisuus sellaisilla paikkakunnilla kuin Lontoossa, jossa maanomistaja ja talonomistaja ovat useimmiten kaksi eri henkilöä. Näin valtava vuokramaksun kohoaminen tapahtuu nopeasti kasvavissa kaupungeissa, mutta ei jossain maakylässä, missä maankorko rakennustonteilta pysyy miltei muuttumattomana. Yleisesti tunnettu tosiasiahan on, että asunnon vuokramaksu,

kun ei oteta huomioon maankoron korotuksia, tuottaa talonomistajalle vuosittain keskimäärin korkeintaan 7 % sijoitetusta pääomasta (voitto mukaan luettuna), jota paitsi tästä summasta on vielä maksettava korjaus- ynnä muut kulut. Lyhyesti sanoen, vuokrasopimus on aivan tavallinen kaupanteko, joka ei kiinnosta työläistä teoreettisesti yhtään enempää eikä vähempää kuin jokin muu kaupanteko, paitsi sitä, jossa on kysymys työvoiman ostosta ja myynnistä; käytännöllisesti tämä vuokrasopimus on hänelle eräs niistä porvarillisen petkutuksen tuhansista muodoista, joista puhun erillisen julkaisun 4. sivulla* ja jotka niin ikään ovat, kuten siinä osoitan, tietyn taloudellisen sääntelyn alaisia.

Mülberger sitä vastoin ei näe vuokrasopimuksessa mitään muuta kuin pelkkää »mielivaltaa» (hänen kirjassensa 19. sivu), ja kun todistan hänelle päinvastaista, niin hän valittaa, että puhun hänelle »vain sellaisia asioita, jotka hän itse valitettavasti jo tietää».

Millään asunnon vuokramaksun taloudellisilla tutkimuksilla emme kuitenkaan pääse siihen, että asunnon vuokrauksen lakkauttaminen muuttuisi »hedelmällisimmäksi ja suurenmoisimmaksi pyrkimykseksi, mitä vallankumousoaateen kohdussa on syntynyt». Päätyäksemme siihen meidän on siirrettävä tämä yksinkertainen tosiasia kuivan taloustieteen alalta jo paljon aatteellisemmalle lakitieteen alalle. »Talo on» vuokramaksun »ikuinen oikeusperuste» — »käy niin», että talon arvo voi tulla maksetuksi vuokramaksuina 2-, 3-, 5- ja 10-kertaisesti. Tutkittaessa sitä, mitenkä se »niin käy», »oikeusperuste» ei vie meitä tuumaakaan eteenpäin; siksipä sanoinkin, että vain tutkimalla sitä, millä tavalla talosta tulee oikeusperuste, Mülberger saisi tietää, mitenkä se »niin käy». Sen saamme tietää vasta sitten, kun tutkimme, kuten olen tehnytkin, asunnonvuokramaksun taloudellista olemusta, sen sijaan että suuttuisimme siitä juridisesta sanonnasta, jolla vallassaoleva luokka sen vahvistaa.— Sen, joka ehdottaa taloudellisia toimenpiteitä asunnonvuokramaksun lakkauttamiseksi, on toki tiedet-

* »Volksstaat» lehdessä oli: »nopeasti kasvavissa suurkaupungeissa.» *Toim.*

** Ks. tätä osaa, s. 19—20. *Toim.*

tävä asunnonvuokramaksusta enemmän kuin että »se on pakkovero, jolla vuokralainen maksaa pääoman ikuisen oikeuden». Tähän Mülberger vastaa: »Toista on kuvaaminen ja toista selittäminen.»

Siis talosta, vaikkei se olekaan ikuinen, on tehty asunnonvuokramaksun ikuinen oikeusperuste. Mitenkä se »niin käy», se on samantekevää, mutta havaitsemme, että tämän oikeusperusteen voimasta talo korvaa arvonsa vuokramaksun muodossa moninkertaisesti. Kääntämällä asian lakikielelle olemme onnellisesti loitonneet taloudesta niin kauaksi, että näemme vain sen ilmiön, että vuokramaksujen kokonaissumma voi vähitellen korvata talon arvon moninkertaisesti. Kun ajattelemme ja puhumme juridisesti, niin sovellamme tähän ilmiöön oikeuden ja oikeudenmukaisuuden mittapuuta ja havaitsemme, *ettei* tämä ilmiö *ole oikeudenmukainen*, että se ei vastaa »valankumouksen oikeusaatetta» — olkoon tuo kapine mikä tahansa — ja että sen vuoksi tuo oikeusperuste ei kelpaa mihinkään. Edelleen havaitsemme, että sama pätee myös korkoa tuottavan pääoman ja vuokralle annetun peltomaan suhteen, ja niin meillä on syytä erottaa myös nämä omaisuusluokat muista ja ottaa ne erikoisen käsittelyn alaiseksi. Tämä johtaa siihen, että vaaditaan: 1. riistämään omistajalta irtisanomisoikeus, oikeus vaatia takaisin omaisuuttaan, 2. siirtämään korvauksetta asunnonvuokraajalle, velalliselle tai maanvuokraajalle heidän käytettäväkseen annetut, mutta heille kuulumattomat esineet ja 3. maksamaan ne omistajalle vähittäismaksuin ja ilman korkoa. Siten olemmekin tarkastelleet loppuun Proudhonin tämän suuntaiset »periaatteet». Tämä on sitä Proudhonin »yhteiskunnallista likvidointia».

Ohimennen huomautamme, että koko tuo reformisuunnitelma on tuottava hyötyä miltei yksinomaisesti pikkuporvareille ja pientalonpojille *lujittamalla* heidän asemaansa pikkuporvareina ja pientalonpoikina. Mülbergerin mielestä tarunomainen »pikkuporvari Proudhonin» hahmo saa tässä siis yhtäkkiä sangen kouraantuntuvan historiallisen realiteetin.

Mülberger jatkaa:

»Kun Proudhonin jälkeen sanon, että yhteiskunnan talouselämän pitäisi olla *oikeusaatteen* läpituokemaa, niin siten *kuvaan* ny-

kyisen yhteiskunnan sellaiseksi, josta puuttuu ainakin vallankumouksen oikeusaate, ellei kaikkinaisenkin oikeusaate — se on tosiasia, jonka Engels itsekin myöntää.»

Valitettavasti en voi tuottaa Mülbergerille sitä mielihyvää. Mülberger vaatii, että yhteiskunnan *täytyy* olla oikeusaatteen läpikäymä, ja sanoo sitä kuvaamiseksi. Jos oikeus lähettää ulosottomiehen kautta minulle vaatimuksen velan maksamisesta, niin Mülbergerin mukaan oikeus ei tee mitään muuta kuin *kuvaa* minut henkilöksi, joka ei maksa velkojaan! Toista on kuvaaminen ja toista vaatiminen. Ja juuri tässä saksalainen tieteellinen sosialismi eroaa oleellisesti Proudhonista. Me kuvaamme — ja kaikkinaisen todellinen kuvaaminen on Mülbergeristä huolimatta samalla asian selittämistä — taloudellisia suhteita sellaisina, jollaisia ne ovat ja jollaisina ne kehittyvät, ja todistamme tarkoin taloustieteellisesti, että niiden kehittyminen on samalla yhteiskunnallisen vallankumouksen aineiden kehittymistä: toisaalta kehittyvät proletariaatti, luokka, jonka elämänehdot kannustavat sitä kiertämättömästi yhteiskunnalliseen vallankumoukseen, ja toisaalta kehittyvät tuotantovoimat, jotka kapitalistisen yhteiskunnan puitteiden yli kasvettuaan tulevat kiertämättömästi räjäyttämään ne ja tarjoavat samalla keinon, jolla tehdään ainiaaksi loppu luokkaerilaisuuksista yhteiskunnan oman edistyneen eduksi. Proudhon sen sijaan vaatii nykyistä yhteiskuntaa muuttumaan uudeksi oikeudenmukaisuuden («oikeusaate» ei kuulu hänelle, vaan Mülbergerille) vaatimusten mukaan eikä sen oman taloudellisen kehityksen lakien mukaan. Missä me todistamme, siellä Proudhon ja hänen kanssaan Mülbergerkin *saarnaavat* ja ruikuttavat.

Mikä kapine on »vallankumouksen oikeusaate», sitä en pysty mitenkään arvaamaan. Proudhon muuttaa tosin »Vallankumouksen» eräänlaiseksi jumalattareksi, hänen »Oikeudenmukaisuutensa» edustajaksi ja toteuttajaksi; tällöin hän tekee omituisen erehdyksen sotkemalla yhteen vuosien 1789—1794 porvarillisen vallankumouksen ja tulevan proletarisen vallankumouksen. Hän tekee sen melkein kaikissa teoksissaan, erittäinkin vuoden 1848 jälkeen; esimerkkinä mainitsen vaikkapa vain »Idée générale de la Révolution», ed. 1868, p. 39—40⁴². Mutta koska

Mülberger kieltäytyy kantamasta vastuuta Proudhonista, niin se kieltää minua etsimästä »vallankumouksen oikeusaatteen» selitystä Proudhonilta ja niinpä jään edelleenkin Egyptin pimeyteen.

Edelleen Mülberger sanoo:

»Muttei Proudhon enkä minäkään vetoa 'ikuisen oikeudenmukaisuuteen' vallitsevien epäoikeudenmukaisten olojen *selittämiseksi* emmekä suinkaan odota näiden olojen paranevan tuosta oikeudenmukaisuuteen vetoamisesta, kuten Engels minusta väittää.»

Mülberger nähtävästi luottaa siihen, että »Proudhon yleensä on Saksassa miltei tuntematon». Kaikissa teoksissaan Proudhon mittaa kaikkia yhteiskunnallisia, oikeudellisia, poliittisia ja uskonnollisia säännöksiä* »oikeudenmukaisuuden» mittapuulla hyläten tai hyväksyen ne sen mukaan, sopivatko ne vai eivätkö sovi yhteen sen kanssa, mitä hän nimittää »oikeudenmukaisuudeksi». Teoksessa »Contradictions économiques»⁴³ tätä oikeudenmukaisuutta nimitetään vielä »ikuisiksi oikeudenmukaisuudeksi», »justice éternelle». Myöhemmin ikuisuudesta ollaan vaiti, mutta asiallisesti se säilyy. Esimerkiksi teoksessa »De la Justice dans la Révolution et dans l'Eglise», 1858⁴⁴, seuraava tekstin kohta ilmaisee koko tuon kolmiosaisen saarnan sisällön (1. osa, s. 42);

»Mikä on se peruseriaate, se yhteiskuntien elimellinen, määräävä ja suvereeninen periaate, joka alistaen alaisekseen kaikki muut periaatteet hallitsee, puolustaa, ahdistaa, rankaisee, tarpeen vaatiessa jopa kukistaa kaikki kapinalliset ainekset: Onko se uskonto, ihanne, *intressi*?... Tuona periaatteena on mielestäni *oikeudenmukaisuus*.— Mitä on oikeudenmukaisuus? *Itse ihmiskunnan olemus*.— Minä se on ollut maailman alusta asti? Ei minään.— Miksi sen on tultava? Kaikeksi.»

Oikeudenmukaisuus, joka on itse ihmiskunnan olemuksena, onko se mitään muuta kuin *ikuista* oikeudenmukaisuutta? Oikeudenmukaisuus, joka on yhteiskuntien elimellinen, määräävä ja suvereeninen peruseriaate,

* »Volksstaat» lehdessä sanojen »kaikkia yhteiskunnallisia, oikeudellisia, poliittisia ja uskonnollisia säännöksiä» asemesta oli painettu: »kaikkia yhteiskunnallisia, oikeudellisia ja poliittisia olosuhteita, kaikkia teoreettisia, filosofisia ja uskonnollisia säännöksiä». *Toim.*

oikeudenmukaisuus, joka siitä huolimatta, ettei se tähän saakka ole ollut minään, mutta jonka täytyy tulla kaikeksi — mikä muu se on kuin mittapuu, jolla pitää mitata ihmisen kaikkia asioita ja johon, kuten ylimpään tuomariin, on vedottava kaikissa vaikeissa tapauksissa? Mutta olenko väittänyt mitään muuta kuin että Proudhon peittelee taloustieteellistä sivistymättömyyttään ja avuttomuuttaan arvostelemalla taloudellisia suhteita, ei taloudellisten lakien, vaan sen mukaan, sopivatko ne vai eivätkö yhteen sen käsityksen kanssa, mikä hänellä on tuosta ikuisesta oikeudenmukaisuudesta? Ja missä Mülberger eroaa Proudhonista, kun hän vaatii, että »nykyisen yhteiskunnan elämässä kaikkien muutosten pitäisi olla... oikeusaatteen läpituunkemia, ts. että ne suoritettaisiin kaikkialla *oikeudenmukaisuuden ankarien vaatimusten mukaisesti*»? Enkö minä osanne lukea vai Mülbergerkö ei osanne kirjoittaa?

Edelleen Mülberger sanoo:

»Proudhon tietää yhtä hyvin kuin Marx ja Engels, että ihmis-yhteiskunnan varsinaisena liikevoimana ovat taloudelliset eivätkä juridiset suhteet, samoin kuin hän tietää, että kansan oikeusaatteen jokaisella kyseisellä aikakaudella ovat vain taloudellisten, varsinkin tuotantosuhteiden ilmausta, kuvastumista ja tuotetta... Sanalla sanoen oikeus on Proudhonista historiallisesti kehittynyt taloudellinen tuote.»

Jos Proudhon »tietää» kaiken tuon (jätän sivuun Mülbergerin epäselvän sanonnan ja tyydyn hänen hyviin aikomuksiinsa) »yhtä hyvin kuin Marx ja Engels», niin mitä kiistelemistä meillä sitten on? Mutta siinäpä se juttu onkin, että Proudhonin tietojen suhteen kysymys on väbän toisin. Jokaisen kyseisen yhteiskunnan taloudelliset suhteet ilmenevät ennen kaikkea *intresseinä*. Mutta Proudhon kirjoittaa juuri siteeraamassamme pääteoksessaan mustalla valkoiselle, että »yhteiskuntien määräävä, elimellinen, suvereeninen peruseriaate, joka alistaa alaisekseen kaikki muut periaatteet», on *oikeudenmukaisuus* eikä *intressi*. Ja hän toistaa tämän kaikissa teoksissaan kaikissa ratkaisevissa kohdissa. Mutta se ei estä Mülbergeriä jatkamasta:

»...taloudellisen oikeuden aate, jota Proudhon on syvällisimmän kehittelty teoksessa 'La Guerre et la Paix', käy täydellisesti

yhteen Lassallen niiden perusajatusten kanssa, jotka hän on niin hyvin esittänyt esipuheessaan teokseen 'System der erworbenen Rechte'.»

»La Guerre et la Paix»⁴⁵ on ehkä koulupoikamaisin Proudhonin lukuisista koulupoikamaisista teoksista, enkä olisi voinut mitenkään odottaa, että se tullaan esittämään todistuksena siitä, että Proudhon on muka omaksunut saksalaisen materialistisen historiankäsityksen, jonka mukaan kaikkien historiallisten tapahtumien ja käsitysten, kaiken politiikan, filosofian ja uskonnon selityksenä on kyseisen historiallisen kauden aineelliset, taloudelliset elämänehdot. Tuo kirja on niin vähän materialistinen, ettei se voi esittää edes sotaa koskevaa ajatusrakennelmaansa kutsumatta avukseen *luojaa*:

»Luojalla, joka on valinnut meille tämän elämäntavan, on kumminkin ollut oma tarkoituksensa.» (II osa, s. 100, vuoden 1869 painos.)

Minkälaiseen historiantuntemukseen tuo kirja perustuu, käy ilmi siitä, että siinä uskotaan kultaisen aikakauden olleen historiallisesti olemassa:

»Alussa, kun ihmisiä oli vielä harvassa eri puolilla maapalloa, luonto tyydytti ihmisen tarpeet ilman työtä. Se oli kultainen aikakausi, yltäkyläisyyden ja rauhallisuuden aikakausi.» (Sama, s. 102.)

Hänen taloustieteellinen näkökantansa on mitä törkeintä malthusilaisuutta:⁴⁶

»Jos tuotanto kaksinkertaistuu, niin väestökin pian kaksinkertaistuu.» (S. 105.)

Missähän on tuon kirjan materialismi? Siinä, että kirjassa väitetään, että sodan syynä on alusta pitäen ollut ja on vieläkin »pauperismi» (esim. s. 143). Setä Bräsig⁴⁷ oli yhtä oiva materialisti lausueessaan puheessaan 1848 seuraavat suurenmoiset sanat: »Suuren kurjuuden syynä on suuri paupreté*.»

Lassallen »System der erworbenen Rechte»⁴⁸ on kokonaisuudessaan ei ainoastaan juristin, vaan myös vanha-

* — köyhyys. *Toim.*

hegeliläisen harhakuvitelma. Sivulla VII Lassalle sanoo selvästi, että »hankitun oikeuden käsite on *taloudellisessa* suhteessakin koko myöhemmän kehityksen liikkeellepaneva alkusyy»; hän haluaa todistaa (s. XI) »oikeuden järkeväksi, *itse itsestään*» (eikä siis taloudellisista edellytyksistä) »kehittyväksi organismiksi»; hänen mielestään kysymys on siitä, että oikeus johdetaan ei taloudellisista suhteista, vaan »itse tahto-käsitteestä, jonka kehittämistä ja ilmentämistä oikeusfilosofia vain onkin» (s. XII). Mutta mitä tekemistä tässä on tuolla kirjalla? Proudhonin ja Lassallen välinen ero on vain siinä, että Lassalle oli todella juristi ja hegeliläinen, mutta Proudhon oli sekä lakitieteessä että filosofiassa samoin kuin kaikessa muusakin aito diletantti.

Tiedän varsin hyvin, että Proudhon, joka, kuten tunnettua, puhuu alinomaa ristiin, tekee myös silloin tällöin huomautuksia, jotka näyttävät sen suuntaisilta kuin hän selittäisi aatteita tosiasioista lähtien. Tuollaisilla huomautuksilla ei kuitenkaan ole mitään yhteyttä miehen yleiseen ajatussuuntaan, ja missä niitä tavataan, ne ovat lisäksi mitä sekavimpia ja ristiriitaisimpia.

Yhteiskunnan tietyllä, varsin varhaisella kehitysasteella ilmaantuu tarve saattaa päivästä toiseen toistuvat tuotteiden tuotantoa, jakoa ja vaihtoa koskevat toiminnot yleisen säännön alaisiksi, huolehtia siitä, että yksilö alistuisi tuotannon ja vaihdon yleisten ehtojen alaiseksi. Tämä sääntö, joka ensiksi ilmenee tapana, muuttuu sitten *laiksi*. Lain mukana syntyvät välttämättömästi elimet, joille uskotaan sen voimassapitäminen — julkinen valta, valtio. Yhteiskunnan kehittyessä edelleen laki muodostuu enemmän tai vähemmän laajaksi lainsäädännöksi. Mitä mutkallisemmaksi tämä lainsäädäntö tulee, sitä kauempana sen ilmaisumuoto on siitä muodosta, missä yhteiskunnan tavalliset taloudelliset elinehdot ilmenevät. Lainsäädäntö näyttää omintakeiselta ainekselta, joka saa oikeutuksen olemassaololleen ja syyperusteen edelleenkehittymiselleen omista sisäisistä perusteistaan, sanoikaamme vaikkapa »tahto-käsitteestä», eikä taloudellisista suhteista. Ihmiset unohtavat, että heidän oikeutensa on peräisin heidän taloudellisista elinehdoistaan, kuten he ovat unohtaneet, että he itse ovat peräisin eläinmaail-

masta. Lainsäädännön kehittyessä edelleen mutkalliseksi ja laajaksi kokonaisuudeksi käy välttämättömäksi uusi yhteiskunnallinen työnjako: muodostuu ammattilakimiesten sääty ja samalla syntyy lakitiede. Kehittyessään edelleen viimeksi mainittu vertailee toisiinsa eri kansojen ja eri aikakausien oikeusjärjestelmiä järjestelminä, joiden perustelu on niissä itsessään eikä vastaavien taloudellisten suhteiden heijastumina. Vertailu edellyttää jotain yhteistä: tuo yhteinen löydetään, kun kaiken, mikä noissa kaikissa oikeusjärjestelmissä on enemmän tai vähemmän yhtäläistä, lainoppineet yhdistävät *luonnonoikeudeksi*. Mutta mittapuuna, jolla mitataan mikä on luonnonoikeutta ja mikä ei ole, on itse oikeuden mitä abstraktisin ilmaisu: *oikeudenmukaisuus*. Tästä lähtien oikeuden kehitys on siis juristeista ja niistä, jotka uskovat heidän sanojaan, vain pyrkimystä saada ihmisen elinolot, sikäli kun ne tulevat lainopillisesti tulkituiksi, yhä lähemmäksi oikeudenmukaisuuden ihannetta, *ikuista* oikeudenmukaisuutta. Ja tämä oikeudenmukaisuus on aina vain vallitsevien taloudellisten suhteiden joko vanhoillisen tai vallankumouksellisen puolen aatteellista ja taivaallistettua ilmenemistä. Kreikkalaisten ja roomalaisten oikeudenmukaisuus katsoi orjuuden oikeudenmukaiseksi. Vuoden 1789 porvarin oikeudenmukaisuus vaati tekemään lopun feodalismista, koska tämä oli epäoikeudenmukainen. Preussin junkkereista on jopa viheliäinen piirijärjestelmään⁴⁹ ikuisen oikeudenmukaisuuden rikkomista. Käsitys ikuisesta oikeudenmukaisuudesta ei siis vaihtelee ainoastaan ajan ja paikan mukaan, vaan on erilainen jopa eri henkilöilläkin ja kuuluu niihin asioihin, jotka kuten Mülberger aivan oikein huomauttaa, »jokainen ymmärtää joksikin muuksi». Kun jokapäiväisessä elämässä, missä suhteet, joita joudutaan arvostelemaan, ovat yksinkertaisia, sellaiset sanonnat kuin oikeudenmukainen, epäoikeudenmukainen, oikeudenmukaisuus, oikeustunto otetaan yhteiskunnallisten ilmiöidenkin suhteen vastaan ilman sanottavia väärinkäsityksiä, niin taloudellisten suhteiden tieteellisissä tutkimuksissa ne, kuten olemme nähneet, johtavat yhtä mahdollottomaan sekaan-nukseen kuin syntyisi esimerkiksi nykyaikaisessa kemias-
sa, jos siinä haluttaisiin säilyttää flogistonteorian termi-

nologia. Vieläkin pahempaa olisi tuo sekaannus, jos Proudhonin tapaan uskottaisiin sosiaaliseen flogistoniin, »oikeudenmukaisuuteen», tai Mülbergerin tapaan vaakuutettaisiin, että flogistonteoria on yhtä oikea kuin happiteoria.*

III

Mülberger valittaa edelleen, että nimitän taantumukselliseksi valitusvirreksi hänen sitä »mahtipontista» lausuntoaan,

»ettei ole sen kauheampaa pilkantekoa mainehikkaan vuosisatamme koko kulttuurista kuin se tosiasia, että suurkaupungeissa 90 prosenttia ja enemmänkin väestöstä on vailla asuntoa, jota he voisivat sanoa omakseen».

Todellakin, jos Mülberger, olisi rajoittunut, kuten hän väittää, »nykyajan kauhujen» kuvaamiseen, niin en olisi tietysti sanonut ainoatakaan pahaa sanaa »hänestä ja hänen vaatimattomista kirjoitelmistaan». Mutta hän tekee jotain kokonaan muuta. Hän kuvaa nuo »kauhut» sen seuraukseksi, että työläisillä »ei ole asuntoa, jota he voisivat sanoa omakseen». Valitellaanko »nykyajan kauhujen» johdosta siksi, että työläisen asunnonomistusoikeus on hävitetty, vai, kuten junkkerit tekevät, siksi, että on hävitetty feodalismi ja ammattikunnat — kummassakaan tapauksessa ei voi syntyä muuta kuin taantumuksellinen valitusvirsi, surulaulu sen johdosta, että on tapahtunut se, mikä on kiertämätöntä, historiallisesti välttämätöntä. Taantumuksellisuus on nimenomaan siinä, että Mülberger haluaa palauttaa jälleen entiselleen

* Ennen hapen keksimistä kemistit selittivät aineiden palamisen ilmassa olettaen, että on olemassa erikoinen palava aine, flogiston, joka haihtuu palamisen yhteydessä. Kun he havaitsivat, että yksinkertaisilla palaneilla aineilla on suurempi paino kuin ennen palamista, niin he selittivät, että flogistonilla on negatiivinen paino, jonka vuoksi aineet ilman flogistonia painavat enemmän kuin sen kanssa. Tällä tavalla flogistonille annettiin vähitellen kaikki hapen tärkeimmät ominaisuudet, mutta kaikki — *nurinkurisesti*. Se keksintö, että palaminen on palavan aineen yhtymistä toiseen aineeseen, happeen, ja tämän hapen pelkistäminen tekivät lopun tuosta olettamuksesta, joskin vanhojen kemistien pitkäaikaisen vastustuksen jälkeen.

työläisen yksilöllisen asunnonomistuksen, asian, josta historia on jo kauan sitten tehnyt lopun; että hän ei voi kuvitella työläisten vapautuvan mitenkään muuten kuin siten, että jokaisesta tulee jälleen asuntonsa omistaja.— Edelleen:

»Väitän nimenomaan: varsinaista taistelua käydään kapitalistista tuotantotapaa vastaan, ja vain *pitämällä lähtökohtana sen muuttamista* toiseksi voidaan toivoa asunto-olojen paranemista. Engels ei huomaa tässä kaikessa mitään... Edellytän, että voidaksemme ryhtyä lunastamaan vuokra-asuntoja on ratkaistava täydellisesti yhteiskunnallinen kysymys.»

Valitettavasti en vieläkään huomaa tässä kaikessa mitään. Minunhan on mahdotonta tietää, mitä joku, jonka nimeäkään en tiennyt, edellyttää aivojensa salaisessa sopukassa. Voin päätellä vain Mülbergerin painettujen kirjoitusten mukaan. Ja niissä havaitsen nytkin vielä (hänen kirjasensa 15. ja 16. sivulla), että vuokra-asunnon poistamisen edellytykseksi Mülberger ei edellytä mitään muuta kuin... samaisen vuokra-asunnon. Vain sivulla 17 hän »tarttuu pääoman tuottavuutta sarvista», mihin vielä palaamme. Ja vastauksessaankin hän vahvistaa sen sanomalla:

»Tarkoituksena oli pikemminkin osoittaa, kuinka asuntokysymyksen alalla voitaisiin suorittaa täydellinen muutos *pitämällä lähtökohtana olemassaolevia oloja.*»

»Pitämällä lähtökohtana olemassaolevia oloja» ja »pitämällä lähtökohtana kapitalistisen tuotantotavan muuttamista» (se merkinnee: hävittämistä) — nuohan ovat aivan päinvastaisia asioita.

Ei ole ihme, että Mülberger valittaa, kun hänen proudhonilaisten suunnitelmiansa ainoana käytännöllisesti mahdollisena toteutumisenä pidän herra Dollfusin ja muiden tehtailijain filantrooppista pyrkimystä auttaa työläisiä hankkimaan oman talon. Jos Mülberger käsittäisi, että Proudhonin yhteiskunnanpelastamissuunnitelma on läpeensä *porvarillisen* yhteiskunnan maaperällä liikkuvaa fantasiaa, hän ei tietenkään luottaisi siihen. En toki ole koskaan enkä missään epäillyt hänen hyviä aikomuksiaan. Mutta minkä vuoksi hän sitten ylistää tri Reschaueria sen johdosta, että tämä kehottaa Wienin

kaupunginhallitusta jäljittelemään herra Dollfusin suunnitelmia?

Edelleen Mülberger sanoo:

»Mitä tulee erityisesti kaupungin ja maaseudun väliseen vastakohtaisuuteen, niin utopiaa olisi tahtoa hävittää se. Tuo vastakohtaisuus on luonnollinen, oikeammin sanoen historiallisesti syntynyt... Kysymys ei ole tuon vastakohtaisuuden *hävittämisestä*, vaan siitä, että löydettäisiin sellaiset poliittiset ja yhteiskunnalliset muodot, joiden vallitessa se olisi *vahingoton*, jopa *hedelmällinenkin*. Tätä tietä voidaan päästä rauhalliseen sopimukseen, intressien vähitellen tapahtuvaan tasapainottumiseen.»

Siis kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuuden hävittäminen on utopiaa, *koska* tuo vastakohtaisuus on luonnollinen, oikeammin sanoen historiallisesti syntynyt. Soveltakaamme tuota logiikkaa nykyisen yhteiskunnan muihin vastakohtiin ja katsokaamme, mihin se meidät vie. Esimerkki:

»Mitä tulee erityisesti» kapitalistien ja palkkatyöläisten »väliseen vastakohtaisuuteen, niin utopiaa olisi tahtoa hävittää se. Tuo vastakohtaisuus on luonnollinen, oikeammin sanoen historiallisesti syntynyt. Kysymys ei ole tuon vastakohtaisuuden *hävittämisestä*, vaan siitä, että löydettäisiin sellaiset poliittiset ja yhteiskunnalliset muodot, joiden vallitessa se olisi *vahingoton*, jopa *hedelmällinenkin*. Tätä tietä voidaan päästä rauhalliseen sopimukseen, intressien vähitellen tapahtuvaan tasapainottumiseen.»

Siten olemme taaskin palanneet Schulze-Delitzschin pariin.

Kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden hävittäminen ei ole enemmän eikä vähemmän utooppinen kuin kapitalistien ja palkkatyöläisten välisen vastakohtaisuuden hävittäminen. Päivä päivältä se muodostuu yhä enemmän niin teollisuus- kuin maataloustuotannonkin käytännölliseksi vaatimukseksi. Kukaan ei ole vaatinut sitä kovemmin kuin Liebig maanviljelyskemiaa käsittelevissä teoksissaan, joissa hänen ensimmäisenä vaatimuksenaan oli aina, että ihmisen on annettava maalle takaisin se, minkä hän siltä saa, ja joissa todistetaan, että sitä estää vain kaupunkien, nimenomaan suurkaupunkien olemassaolo. Kun näkee, miten yksistään täällä

Lontoossa heitetään päivästä toiseen ja valtavin kustannuksin lantaa mereen enemmän kuin sitä tuotetaan koko Saksin kuningaskunnassa ja miten valtavia laitteita tarvitaan siihen, ettei tuo lanta saastuttaisi koko Lontoota, niin utopia kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden hävittämisestä saa merkittävää käytännöllistä pohjaa. Jopa verrattain pieni Berliinikin on jo ainakin kolmenkymmenen vuoden ajan ollut läkähtymäisillään likoihinsa. Toisaalta olisi pelkkää utopiaa, jos Proudhonin tavalla tahdottaisiin kukistaa nykyinen porvarillinen yhteiskunta ja säilyttää talonpojisto sellaisenaan. Vain väestön mahdollisimman tasapuolinen jakaantuminen kautta koko maan, vain teollisuus- ja maataloustuotannon kiinteä sisäinen yhteys ja sen vuoksi tarpeelliseksi käynyt kulkuyhteyksien laajentaminen — tietenkin kapitalistisen tuotantotavan hävittämisen ehdolla — pystyvät tempaamaan maalaisväestön siitä eristyneisyyden ja henkisen veltostumisen tilasta, jossa se on miltei keskeytymättömästi ollut tuhansia vuosia. Ei ole utopiaa väittää, että ihmiset vapautuvat menneisyytensä takomista kahleista täydellisesti vasta sitten, kun kaupungin ja maaseudun välinen vastakohtaisuus on hävitetty; utopia syntyy vasta sitten, kun »pitämällä lähtökohtana olemassaolevia oloja» ryhdytään määräämään sitä *muotoa*, jossa tämä tai jokin muu olemassaolevan yhteiskunnan vastakohtaisuus pitäisi ratkaista. Ja Mülberger tekee sen omaksuessaan Proudhonin kaavan asuntokysymyksen ratkaisemista varten.

Sitten Mülberger valittaa, että tietyissä mitassa teen hänetkin vastuunalaiseksi »pääomaa ja korkoa koskevista Proudhonin hirveistä mielipiteistä», ja sanoo:

»Tuotantosuhteiden muuttumisen otaksun *jo ennaltaan olevaksi*, mutta korkokantaa sääntelevä tilapäinen laki ei koske tuotantosuhteita, vaan yhteiskunnallista liikevaihtoa, kiertokulkusuhteita... Tuotantosuhteiden muuttuminen tai, kuten saksalainen koulukunta sanoo tarkemmin, kapitalistisen tuotantotavan hävittäminen ei johdu tietenkään siitä tilapäisestä laista, joka lakkauttaa koron, kuten Engels väittää minun sanovan, vaan siitä, että työätekevä kansa *ottaa tosiasiallisesti haltuunsa kaikki työvälineet*, koko teollisuuden. Tuleeko työätekevä kansa tällöin kunnioittamaan» (!) »enemmän lunastusta vai viipymätöntä pakkoluovutusta, sitä ei Engels enkä minäkään voi sanoa.»

Hieron hämmästyneenä silmiäni. Luen uudestaan Mülbergerin kirjoituksen alusta loppuun asti löytääkseni sen kohdan, jossa hän selittää, että vuokra-asuntojen lunastaminen edellyttää, että »työätekevä kansa ottaa tosiasiallisesti haltuunsa kaikki työvälineet, koko teollisuuden». Sellaista kohtaa en löydä. Sitä ei ole. »Tosiasiallisesta haltuunotosta» jne. ei ole missään puhuttu. Sen sijaan sivulla 17 on sanottu:

»Olettakaamme, että pääoman tuottavuutta on todella tartuttu sarvista — minkä ennemmin tai myöhemmin täytyy tapahtua — esimerkiksi tilapäisen lain avulla, joka säättää kaikkien pääomien koron suuruudeksi yhden prosentin, minkä lisäksi pyrkimykseenä on tämänkin korkomäärän lähentäminen nolnaan... Luonnollisesti sekä talo että asunto ovat kuten muutkin tuotteet tämän lain alaisia... Näemme siis, että tältäkin puolen vuokra-asuntojen lunastus on kiertämätön seuraus yleensä pääoman tuottavuuden hävittämisestä.»

Tässä on siis täysin vastakkaisesti Mülbergerin uusimmalle käänteelle sanottu suoraan, että koronlakkauttamislaililla epäilemättä »tartutaan sarvista» pääoman tuottavuutta — tällä sotkuisella fraasilla hän tarkoittaa ilmeisesti kapitalistista tuotantotapaa — ja että nimenomaan tämän lain tuloksena »vuokra-asuntojen lunastus on kiertämätön seuraus yleensä pääoman tuottavuuden hävittämisestä». Ei suinkaan, Mülberger sanoo nyt. Tämä tilapäinen laki »ei koske tuotantosuhteita, vaan kiertokulusuhteita». Tuollaisen mitä täydellisimmän ristiriitaisuuden vallitessa, joka Goethen sanonnan mukaan on »yhtä salaperäinen viisaille kuin tyhmillekin»⁵⁰, en voi muuta kuin olettaa, että olen tekemisissä kahden erilaisen Mülbergerin kanssa, joista toinen syystä valittaa, että »väitän hänen sanovan» sitä, mitä toinen on julkaissut.

Se että työätekevä kansa ei tule kysymään minulta enempää kuin Mülbergeriltäkään, tuleeko se tosiasiallisen haltuunoton yhteydessä »kunnioittamaan enemmän lunastusta vai viipymätöntä pakkoluovutusta», se on aivan totta. Todennäköisintä on, että se yleensä katsoo paremmaksi olla »kunnioittamatta». Mutta puhehan ei ollut lainkaan siitä, että työätekevä kansa tosiasiallisesti ottaa haltuunsa kaikki työvälineet, vaan ainoastaan siitä Mülbergerin väitteestä (s. 17), että »asuntokysymyksen rat-

kaisu sisältyy kokonaisuudessaan sanaan *lunastus*». Jos hän nyt selittää tuon lunastuksen äärimmäisen epäilyttäväksi, niin miksi sitten pitää tarpeettomasti vaivata meitä kumpaakin ja lukijoita?

Todettakoon muuten, että kaikkien työvälineiden, koko teollisuuden »tosiasiallinen haltuumotto» työtätekevän kansan taholta on proudhonilaisen »lunastuksen» suoranainen vastakohta. Viimeksi mainitussa tapauksessa *erillisestä työläisestä* tulee asunnon, talonpoikaistilan, työvälineiden omistaja; ensin mainitussa tapauksessa taas talojen, tehtaiden ja työvälineiden yhteiseksi omistajaksi jää »työtätekevä kansa» ja tuskinpa niitä tullaan antamaan ainakaan siirtymäkaudella yksityishenkilöiden tai osuuskuntien käyttöön ilman kulunkien korvaamista. Samoin maanomistuksen hävittäminen ei ole maankoron hävittämistä, vaan sen siirtämistä, joskin muunnetussa muodossa, yhteiskunnalle. Kaikkien työvälineiden ottaminen tosiasiallisesti työtätekevän kansan haltuun ei siis suinkaan tee mahdottomaksi vuokrauksen säilymistä.

Yleensä kysymys ei ole lainkaan siitä, ottaako proletariaatti valtaan päästyään tuotantovälineet, raaka-aineet ja elämäntarvikkeet käsiinsä ilman muuta väkivaltaisesti, maksaako se heti niistä korvauksen vai lunastaa tuon omaisuuden vähitellen vähittäismaksuin. Jos tähän kysymykseen yritettäisiin vastata etukäteen ja kaikkia mahdollisia tapauksia silmälläpitäen, niin se olisi utopioiden kyhäilemistä, ja sen jätän muille.

IV

Kuinka paljon pitikään kirjoittaa päästäkseni Mülbergerin moninaisten verukkeiden ja mutkien läpi vihdoin itse asiaan, johon Mülberger vastauksessaan huolellisesti välttää kajoamista.

Mitä myönteistä on Mülberger kirjoituksessaan sanonut?

Ensiksi »talon, rakennustontin jne. alkuperäisen omahinnan ja talon nykyisen arvon välinen erotus» kuuluu oikeuden mukaan yhteiskunnalle. Tuota erotusta nimi-

tetään taloustieteen kielellä maankoroksi. Myös Proudhon haluaa antaa sen yhteiskunnalle, kuten voidaan lukea hänen teoksestaan »*Idée générale de la Révolution*», vuoden 1868 painos, s. 219.

Toiseksi asuntokysymyksen ratkaisu on siinä, että jokaisesta vuokramiehstä tulee asuntonsa omistaja.

Kolmanneksi tuo ratkaisu toteutetaan muuttamalla lain avulla vuokramaksut asunnon ostohinnan vähittäismaksuiksi. — Nämä molemmat kohdat, toinen ja kolmas, on otettu Proudhonilta, kuten jokainen voi huomata teoksesta »*Idée générale de la Révolution*», s. 199 ja seur., ja siinä on sivulla 203 laadittu valmiiksi jopa vastaavan lakiehdotuksen tekstikin.

Neljänneksi pääoman tuottavuutta tartutaan sarvista tilapäisen lain avulla, jolla korkokanta alennetaan ensin 1 % edellyttäen, että sitä sittemmin alennetaan edelleenkin. Tämä on samoin lainattu Proudhonilta, ja siitä voidaan yksityiskohtaisesti lukea »*Idée générale*» teoksesta, s. 182—186.

Kaikkiin näihin kohtiin lainasin Proudhonilta sen paikan, jossa on Mülbergerin kopion originaali, ja kysyn nyt, oliko minulla oikeutta vai ei nimittää proudhonilaiseksi kirjoittajaa, jonka kirjoitus on läpeensä proudhonilainen eikä sisällä muuta kuin Proudhonin katsomuksia? Ja silti Mülberger ei valita mitään niin katkerasti kuin sitä, että sanon häntä proudhonilaiseksi, sanon muka siksi, että »tapasin muutamia Proudhonille ominaisia *sanankäänteitä*». Päinvastoin, »*sanankäänteet*» ovat kaikki Mülbergerin, *sisältö* on Proudhonin. Ja kun sitten täydennän proudhonilaista kirjoitusta siteeraamalla Proudhonia, niin Mülberger valittaa, että panen hänen tililleen Proudhonin »hirvittävät katsomukset».

Mitä olen sanonut tuota Proudhonin suunnitelmaa vastaan?

Ensiksi maankoron siirtäminen valtiolle on samaa kuin yksilöllisen maanomistuksen hävittäminen.

Toiseksi vuokra-asunnon lunastus ja asunnon siirtäminen entisen vuokralaisen omistukseen ei lainkaan koske kapitalistiseen tuotantotapaan.

Kolmanneksi suurteollisuuden ja kaupunkien nykyisen kehityksen oloissa tuo ehdotus on yhtä typerä kuin taan-

tumuksellinenkin ja asunnon palauttaminen jokaisen eri henkilön yksilölliseen omistukseen olisi taka-askel.

Neljänneksi pääomankoron pakollinen alentaminen ei suinkaan heikennä kapitalistista tuotantotapaa, vaan päinvastoin on yhtä vanhaa kuin mahdotontakin, kuten koronkiskuruutta vastaan annetut lait osoittavat.

Viidenneksi pääomankoron hävittämisen ohella ei suinkaan hävitetä taloista perittävää vuokraa.

Toisesta ja neljännestä kohdasta Mülberger on nyt yhtä miel.ä. Muita kohtia vastaan hän ei sano sanaakaan. Ja kuitenkin ne ovat juuri niitä kohtia, joista käydään väittelyä. Mutta Mülbergerin vastaus ei ole vastaväite; hän kiertää huolellisesti kaikki taloustieteelliset kohdat, jotka kuitenkin ovat ratkaisevia; tuo vastaus on henkilökohmainen valituskirjelmä eikä mitään muuta. Niinpä hän valittaa, kun ennakkoin sen ratkaisun, jonka hän on luvannut antaa muissa — esimerkiksi valtionvelkoja, yksityisvelkoja, luottoa koskevissa — kysymyksissä, ja sanon, että ratkaisu on oleva kaikkialla sama kuin asuntokysymyksessäkin: korko lakkautetaan, korkomaksut muutetaan pääoman kuoletusmaksuiksi ja luotto tehdään korottomaksi. Ja sittenkin voisin lyödä vielä nytkin vetoa, että kun nuo Mülbergerin kirjoitukset näkevät päivänvalon, niiden pääasiallinen sisältö tulee vastaamaan Proudhonin »*Idée générale*» (luotto s. 182, valtionvelat s. 186, yksityisvelat s. 196) aivan samoin kuin asuntokysymystä koskevat kirjoitukset vastaavat samasta kirjasta siteerattuja kohtia.

Mülberger opettaa minua tässä yhteydessä, että sellaiset kysymykset kuin verot, valtionvelat, yksityisvelat, luotto, joiden lisäksi nyt tulee vielä yhteisön autonomia-kysymys, ovat talonpojiston ja maaseutupropagandan kannalta hyvin tärkeitä. Suurin piirtein olen samaa mieltä, mutta 1. talonpojista ei ole tähän saakka ollut puhetta lainkaan ja 2. kaikkien noiden kysymysten proudhonilaiset »ratkaisut» ovat taloustieteellisesti yhtä tolkuttomia ja oleellisesti yhtä porvarillisia kuin hänen asuntokysymystä koskeva ratkaisunsakin. Sitä Mülbergerin vihjausta vastaan, etten muka pidä tarpeellisena saada talonpoikia mukaan liikkeeseen, minun ei tarvitse puolustautua. Kuitenkin katson typeryydeksi, kun tässä tarkoituksessa

talonpojille suositellaan Proudhonin ihmetohtorointia. Saksassa on vielä hyvin paljon suuria maatiloja. Proudhonin teorian mukaan ne kaikki pitäisi pirstoa pieniksi talonpoikaistiloiksi, mikä maataloustieteen nykyisellä tasolla ja sen kokemuksen kannalta, jonka Ranska ja Länsi-Saksa ovat saaneet palstatilanomistuksesta, olisi suorastaan taantumuksellista. Yhä olemassaoleva suurmaanomistus tarjoaa meille päinvastoin tervetulleen aiheen ryhtyä harjoittamaan yhdistyneiden työntekijäin avulla laajamittaista maanviljelyä, jonka pohjalla vain onkin mahdollista kaikkien nykyaikaisten apuvälineiden, koneiden ym. käyttö, ja osoittaa siten pientalonpojille havainnollisesti yhtymiseen perustuvan suurtalouden paremmuudet. Tanskan sosialistit, jotka ovat tässä suhteessa kaikista muista edellä, ovat sen käsittäneet jo kauan sitten.⁵¹

Samoin minun ei tarvitse puolustaa itseäni moitteelta, että työläisten nykyiset kauheat asunto-olot ovat minusta muka näyttäneet »merkityksettömältä pikkuseikalta». Mikäli tiedän, olen saksalaisessa kirjallisuudessa ensimmäisenä kuvannut noita oloja siinä klassiseksi kehittyneessä muodossa, jossa ne esiintyvät Englannissa; ja sitä en tehnyt siksi, kuten Mülberger arvelee, että ne olisivat »loukanneet oikeudentuntoani» — paljon puuhaa olisi sillä, joka saisi päähänsä panna kirjaan kaikki hänen oikeudentuntoaan loukkaavat tosiasiat — vaan, kuten kirjaseeni⁵² alkulauseessa on sanottu, antaakseni tosiasiallista pohjaa vasta silloin syntyvälle ja tyhjien fraasien parissa askartelevalle saksalaiselle sosialismille kuvaamalla nykyaikaisen suurteollisuuden luomia yhteiskunnallisia oloja. Mutta mieleeni ei kyllä juolahda ratkaista sen enempää niin sanottua *asuntokysymystä* kuin ryhtyä ratkomaan yksityiskohtaisesti vieläkin tärkeämpää *elintarvikekysymystä*. Olen tyytyväinen, kun voin osoittaa, että nykyisen yhteiskuntamme tuotanto on riittävää, jotta yhteiskunnan kaikilla jäsenillä olisi kylliksi syötävää, ja että taloja on kyllin paljon, jotta voitaisiin antaa työtätekeville joukoille tilavia ja terveellisiä asuntoja. Mutta sen tuumiskeleminen, miten tuleva yhteiskunta tulee sääntelemään ravinnon ja asuntojen jaon, johtaa suoraa päätä *utopiaan*. Kaikkien tähänastisten

tuotantotapojen perusehtojen tarkastelun nojalla voimme korkeintaan väittää, että kapitalistisen tuotannon häviössä tähänastisen yhteiskunnan tietyt omistamismuodot käyvät mahdottomiksi. Tilapäistoimenpiteidenkin on kaikkialla oltava kyseisellä ajankohdalla vallitsevien suhteiden mukaisia; pienmaanomistuksen maissa ne tulevat olemaan oleellisesti toisenlaisia kuin suurmaanomistuksen maissa jne. Mihin tullaan, kun näitä niin sanottuja käytännön kysymyksiä, kuten asuntokysymystä jne., yritetään ratkaista yksitellen, sitä ei kukaan osoita paremmin kuin itse Mülberger, joka ensin 28 sivulla selittelee, että »asuntokysymyksen ratkaisu sisältyy kokonaisuudessaan sanaan *lunastus*», änkyttääkseen sitten, kun hänet pannaan tiukalle, hämillään, että oikeastaan on vielä hyvin kyseellistä, »tuleeko työätekevä kansa kunnioittamaan enemmän lunastusta» talojen todellisen haltuunoton yhteydessä vai jotain muuta pakkoluovutusmuotoa.

Mülberger vaatii, että meidän pitäisi olla *käytännöllisiä*, että meidän ei pitäisi »todellisten käytännöllisten suhteiden vastineiksi» »asettaa vain kuolleita, abstraktisia kaavoja», että meidän pitäisi jättää abstraktinen sosialismi ja käydä käsiksi *tiettyihin, konkreettisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin*. Jos Mülberger tekisi sen, niin hänen ansionsa liikkeessä olisivat kenties suuriakin. Onhan ensimmäisenä askeleena käytäessä käsiksi tiettyihin konkreettisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin se, että niitä tutkitaan, otetaan selvää niiden todellisesta taloudellisesta yhteydestä. Entä mitä me tapaamme Mülbergerillä? Kokonaista kaksi väittämää, nimittäin:

1. »Vuokramies on talonomistajaan nähden se, mikä palkkatyöläinen on kapitalistiin nähden.»

Edellä, erillisjulkaisun 6. sivulla,* olen osoittanut, että tuo väite on kokonaan väärä eikä Mülbergerillä ollut sitä vastaan mitään sanottavaa.

2. »Mutta sinä härkänä, jota» (yhteiskunnallisen reformin yhteydessä) »on tartuttava sarvista, on *pääoman tuottavuus*, joksi sitä sanoo taloustieteen liberaalinen koulukunta ja *joti todellisuus*»

* Ks. tätä osaa, s. 21. *Toim.*

nessa ei ole olemassa, mutta joka olemalla näennäisesti olemassa toimii nykyistä yhteiskuntaa painavan kaikkinaisen epäyhdenvertaisuuden verhona.»

Siis härkää, jota pitäisi tarttua sarvista, *»ei todellisuudessa»* ole olemassa eikä sillä siis ole *»sarviakaan»*. Paha ei ole se itse, vaan sen *näennäinen oleminen*. Kuitenkin *»niin sanottu (pääoman) tuottavuus pystyy loihtimaan esiin taloja ja kaupunkeja»,* joiden olemassaolo ei ole suinkaan *»näennäistä»* (s. 12). Ja mieskö, joka löpisee avuttoman sekavasti pääoman ja työn välisistä suhteista, vaikka *»hänkin tuntee hyvin»* Marxin Pääoman, ryhtyy neuvomaan saksalaisille työläisille uutta ja parempaa tietä ja on olevinaan *»rakennusmestari»,* joka *»ainakin ylimalkaan on selvillä tulevan yhteiskunnan arkkitehtonisesta rakenteesta?»*

Kukaan ei ole päässyt *»tiettyjä konkreettisia yhteiskunnallisia suhteita»* lähemmäksi kuin Marx *Pääomassa*. Hän on käyttänyt kaksikymmentä viisi vuotta tutkiakseen niitä kaikin puolin, ja hänen arvostelunsa tulokset sisältävät kaikkialla myös niin sanottujen ratkaisujen idun, mikäli ne nyky kautena yleensä ovat mahdollisia. Mutta ystävällemme Mülbergerille se ei riitä. Kaikki se on abstraktista sosialismia, kuolleita abstraktisia kaavoja. Sen sijaan että tutkisi *»tiettyjä konkreettisia yhteiskunnallisia suhteita»,* ystävämme Mülberger tyytyy lukemaan Proudhonin muutamia niteitä, jotka eivät sano hänelle tietyistä konkreettisista yhteiskunnallisista suhteista kerrassaan mitään, mutta sen sijaan antavat hänelle varsin tiettyjä konkreettisia ihmereseptejä kaikenlaista yhteiskunnallista paha vastaan; ja tuota valmista yhteiskunnanpelastamissuunnitelmaa, tuota Proudhonin *systemiä* hän tarjoaa saksalaisille työläisille sen varjolla, että *hän* haluaa *»sanoa jäähyväiset systeemeille»,* kun sitä vastoin minä nähkääs *»valitsen päinvastaisen tien!»* Käsittäakseni sen, minun täytyisi olettaa, että olen sokea ja Mülberger kuuro, joten emme voi mitenkään ymmärtää toisiamme.

Riittää. Jollei tästä polemiikista olekaan mitään muuta apua, niin on siitä ainakin se hyöty, että se osoittaa, miten on noiden *»käytännöllisiksi»* sosialisteiksi itseään nimittävien käytännön laita. Nuo käytännölliset ehdo-

tukset kaiken yhteiskunnallisen pahan poistamiseksi, nuo yhteiskunnalliset yleislääkkeet ovat aina ja kaikkialla olleet niiden lahkokuntien perustajien valmistetta, jotka ovat esiintyneet aikana, jolloin proletaarinen liike käveli vielä lapsenkengissä. Heidän joukkoonsa kuuluu myös Proudhon. Proletariaatin kehitys viskaa pian syrjään nuo kapalovaatteet ja saa työväenluokankin tajuamaan sen, ettei ole mitään epäkäytännöllisempää kuin nuo etukäteen keksityt ja kaikkiin tapauksiin sopivat »käytännölliset ratkaisut» ja että käytännöllinen sosialismi on päinvastoin kapitalistisen tuotantotavan eri puolien oikeassa ymmärtämisessä. Tästä tietoisesta työväenluokan *ei ole milloinkaan* vaikeaa vastaavissa tapauksissa päättää, mitä yhteiskunnallisia laitoksia vastaan ja miten sen on perusiskunsa suunnattava.

*Kirjoitettu toukokuussa 1872 —
tammikuussa 1873*

Julkaistu »Der Volksstaat» lehdessä 51., 52., 53., 103. ja 104. n:oissa 26. ja 29. kesäkuuta, 3. heinäkuuta, 25. ja 28. joulukuuta 1872; 2., 3., 12., 13., 15. ja 16. n:oissa 4. ja 8. tammikuuta, 8., 12., 19. ja 22. helmikuuta 1873 ja kolmena erillisenä viikkona Leipziginä vuosina 1872—1873

*Valitut teokset kolmessa osassa,
2. osa. s. 277—340*